

Revista ARHIVELOR

IUNIE • AUGUST • SEPTEMBRIE 3/1992

**REVISTĂ TRIMESTRIALĂ A DIRECȚIEI GENERALE
A ARHIVELOR STATULUI DIN ROMÂNIA**

COLECTIVUL DE REDACȚIE:

Redactor șef:

TUDOR MATEESCU

Redactor principal:

MILIANA ȘERBU

Secretar de redacție:

TIBERIU ALBU

Dactilo:

MIHAELA ȘORODUC

REDACȚIA: București, B-dul Mihail Kogălniceanu, nr. 29, sector 5

Telefon: 615.41.60.

DIRECȚIA GENERALĂ
A ARHIVELOR STATULUI DIN ROMÂNIA
ANUL LXIX, VOL. LIV

REVISTA ARHIVELOR
NR. 3/1992

SUMAR

EDITORIAL

ION ALEXANDRU MUNTEANU — Epopeea Mărăști — Mărășești — Oituz	253
--	-----

STUDII ȘI COMUNICĂRI

GION D. IONESCU — Domeniul Drajna de Jos din județul Prahova. Ascendență și acumulări	257
TUDOR MATEESCU — Românii Dobrogeni stabiliți la stînga Dunării în secolele XVII—XVIII	271
ANCU DAMIAN — Orașul Giurgiu la 1877	284
IONEL PENEA — Aspecte privind mișcarea memorandistă în Sălaj	293

ȘTIINȚE AUXILIARE

MARIA DOGARU — Medaliiile emise cu prilejul canonizării voievozilor Ștefan cel Mare și Constantin Brîncoveanu	309
---	-----

DOCUMENTE

FLORINA MOHANU-IOAN HERA-BUCUR — Catagrafia județului Muscel din 1774	327
TUDOR MATEESCU — Un document referitor la Iordache Golescu și la fiii săi Dimitrie și Radu	342
VIRGILIU Z. TEODORESCU — Actul de danie al fundației culturale Nicolae Iorga	358

CRONICA VIEȚII ȘTIINȚIFICE	354
--------------------------------------	-----

RECENZII ȘI PREZENTĂRI	365
----------------------------------	-----

SOMMAIRE

EDITORIAL

ION ALEXANDRU MUNTEANU — L'épopée Mărăști — Mărășești — Oituz . . .	253
---	-----

ÉTUDES ET EXPOSÉS

GION D. IONESCU — Le domaine Drajna de Jos du département de Prahova. Origine et évolution	257
TUDOR MATEESCU — Les Roumains de Dobroudja établis sur la rive gauche du Danube au XVII ^{ème} — XVIII ^{ème} siècle	271
ANCU DAMIAN — La ville de Giurgiu en 1877	284
IONEL PENEA — Aspects du mouvement mémorandiste en Sălaj	293

SCIENCES AUXILIAIRES

MARIA DOGARU — Médailles émises à l'occasion de la canonisation des voïvodes Étienne le Grand et Constantin Brancovan	309
---	-----

DOCUMENTS

FLORINA MOHANU — IOAN HERA-BUCUR — Catagraphie du département de Muscel en 1774	327
TUDOR MATEESCU — Un document concernant Dinicu Golescu et ses fils Demètre et Radu	348
VIRGILIU Z. TEODORESCU — Acte de donation de l'établissement culturel Nicolae Iorga	352

CHRONIQUE DE LA VIE SCIENTIFIQUE	354
--	-----

PRÉSENTATIONS ET COMPTE-RENDUS	365
--	-----

CONTENTS

EDITORIAL

ION ALEXANDRU MUNTEANU — Heroical battles Mărăști — Mărășești — Oituz	253
---	-----

STUDIES AND PAPERS

GION D. IONESCU — The domain Drajna de Jos from the district Prahova. Origine and evolution	257
TUDOR MATEESCU — The Rumanians from Dobroudja settled on the left secl of the Danube during the XVII—XVIII centuries	271
ANCU DAMIAN — Giurgiu at 1877	284
IONEL PENEÄ — Some aspects concerning the „Memorandum” movement in the district of Sălaj	293

AUXILIARY SCIENCES

MARIA DOGARU — Sterling medals in honour of the canonization of the hospodar Steven the Great and Constantin Brancovan	309
--	-----

DOCUMENTS

FLORINA MOHANU — IOAN HERA-BUCUR — Catagraphy of the district of Muscel in 1774	327
TUDOR MATEESCU — Document concerning Iordache Gulescu and his sons Dimitrie and Radu	348
VIRGILIU Z. TEODORESCU — Legacy of the cultural foundation Nicolae Iorga	352

CHRONICLE	354
-----------	-----

PRESENTATIONS AND REVIEWS	365
---------------------------	-----

INHALT

LEITARTIKEL

ION ALEXANDRU MUNTEANU — Der Heldenkampf bei Mărăști — Mărășești — Oituz	253
--	-----

STUDIEN UND MITTEILUNGEN

GION D. IONESCU — Die Domäne Drajna de Jos, Kireis Prahova, Wachstum und Erweiterung	257
TUDOR MATEESCU — Die am linken Donauufer im 17—18 Jh. niedergelassenen Rumänen aus der Dobroudscha	271
ANCU DAMIAN — Die Stadt Giurgiu im Jahre 1877	284
IONEL PENEÄ — Aspekte aus der Memorandumbewegung im Sälaj er Gebiet . .	293

HILFSWISSENSCHAFTEN

MARIA DOGARU — Die anlässlich der Heiligsprechung der Woiwoden Stefan der Grosse und Constantin Brincoveanu geprägten Medaillen	309
---	-----

DOKUMENTE

FLORINA MOHANU — IOAN HERA-BUCUR — Die Volkszählung des Kreises Muscel vom Jahre 1774	327
TUDOR MATEESCU — Ein Dokument über Iordache Goleacu und seine Söhne Dimitrie und Radu	348
VIRGILIU Z. TEODORESCU — Die Schenkungsurkunde der Kulturstiftung Nicolae Iorga	352

CHRONIK DES WISSENSCHAFTLICHEN LEBENS	354
---	-----

BUCHBESPRESCHUNGEN UND — VORFUHRUNGEN	365
---	-----

Epopeea Mărăști-Mărășești-Oituz

ION ALEXANDRU MUNTEANU

S-a scris și se va mai scrie mult despre marea epopee din vara anului 1917, dar grija noastră de căpății trebuie să fie ce și mai ales cum o facem atunci cînd evocăm cutremurătoarele lupte de pe Siret și Carpați. Există — astăzi mai mult ca înainte — riscul exacerbarii și al maculării faptelor moșilor și părinților noștri și ar fi un păcat de neiertat dacă s-ar întîmpla asta. Citeam într-una din zile că unul din „destoinicii generali români, șeful Marelui Stat Major, Zottu...” ar fi făcut și ar fi dres în acele vremuri. Da, a făcut și încă destule lucruri murdare, transmitînd germanilor cele mai importante date despre armata română, încît, judecîndu-i faptele, vom vedea că atît colonelul Sturdza cît și Crăiniceanu au fost niște ageamii, că trădarea lor a adus pagube incalculabil mai puține. Dar să ne oprim aici pentru că ne-am propus altceva.

În urmă cu 75 de ani, în sudul Moldovei s-au grupat cei mai români dintre români, veniți la chemarea disperatei mame din „toate unghiurile”, pregătiți pentru moarte, jurînd să apere ultima cazemată a neamului. Dacă Nicolae Iorga, Mihail Sadoveanu, Camil Petrescu și alți aleși ai neamului au făcut-o dintr-un patriotism cu izvoade în geniul care i-a plămădit, atunci cei mulți — care mai adesea nu știau nici să se iscălească — au făcut-o mînați de o pornire ancestrală, de dragostea neostoită pentru huma pe care o frămîntau și care-i hrănea de mii de ani.

Mărășeștii au fost mai mult decît o izbîndă, au fost o stare de spirit a unui popor semi-îngenunchiat și umilit. Oricît sîntem de bolnavi de istorie, cu greu ne putem explica fenomenul care s-a petrecut între ianuarie și august 1917, într-un spațiu relativ restrîns din sudul Moldovei. Peste 300.000 de bărbați și feciori s-au grupat între Siret și Carpați, îmbrăcînd cămașa înveninată, ca să dea bătălia pentru Moldova. Vreme de șase luni s-au instruit zi și noapte pentru a putea mînuii armamentul modern, s-au reorganizat și îmbărbătat reciproc. Efortul lor a fost sprijinit de o țară întreagă. Sute de mii de români, de la ministru la țăran, s-au lăsat rechiziționați pentru ca luptătorii să aibă tot ceea ce era necesar ducerii bătăliilor cu invadatorii, mult superiori în efective și tehnică de luptă.

Ce să mai întindem slova? Asupra României se aruncaseră prădalnic germanii, austriecii, ungurii, bulgarii și turcii, fiecare visînd să ciopîrtească teritoriul unei nații care dănuia de două milenii între aceste hotare. Ne și scosese ră la meza la tîrgul negru din Izmir, unde se vindeau doar sclavii. Unii pretindeau Dobrogea cu Delta, alții Transilvania cu Carpații, alții Banatul cu Oltenia, iar puțînul care rămînea se vroia în concepția lor un guvernămînt german sau pe românește spus o colonie. Socotelile lor smintite n-au ținut seama de vrerea și sufletul unui popor pe care nu l-au cunoscut și pe care în trufia lor de bürgeri și grofi îl credeau definitiv îngenunchiat. Dușmanul a

greșit tactic de două ori, în 1916 și 1917, așa cum o recunosc Hindenburg și Ludendorf. În 1916, ne-au supraestimat potența militară, iar după izbînzile facile ne-au subestimat valoarea.

La sfîrșitul lunii iunie 1917 la marile manevre și apeluri desfășurate în jumătatea de sud a Moldovei s-au prezentat, semete, 20 de divizii române, însumînd peste 70 de regimente decise să moară sau să învingă. Cei 75 de ani scurși — vrem sau nu — ne dau detașarea firească a timpului, dar ce-a fost în sufletul lor nu se poate nici spune nici scrie de către noi astăzi. Răzbatem prin ani, duși de mină de scrierile lui Nicolae Iorga, Mihail Sadoveanu, Camil Petrescu, George Topirceanu, Constantin Kirițescu și a mai multor generali prezenți în tranșeele morții, care și-au așternut memoriile mai tîrziu, cînd euforia produsă de Marea Unire a pus balsam peste multe răni și tonurile dramatice se estompează, dar în iulie și august 1917 înclăștarea a fost aspră și cu multe momente fără ieșire. „Învîngem sau murim” era cuvîntul de ordine și la ultimul apel vom vedea că mulți au murit, iar trăitorii au învins. Cel puțin o treime din unitățile și subunitățile române s-au sacrificat pentru a bara drumul unui inamic nemilos, dînd răgaz celorlalți să contraatace, să recucerească o cotă sau o vale pierdută cu cîteva ceasuri înainte.

A fi înconjurat de dușmani, a lupta pînă la ultimul cartuș sau împunsătură de baionetă, a nu te preda nici atunci cînd instinctul primar de conservare și-o cere sînt fapte demne de Podul Înalt sau Călugăreni. Rezemînd capul în mina dreaptă, încercînd să rememorăm cît de cît evenimentele din iulie și august 1917, se cuvine să amintim că între Oituz și Siret s-au aliniat cu steagurile tricolore ciuruite de gloanțe peste 70 de regimente române, multe infuzate cu voluntari ardeleni plecați de la Darnița pentru a-și apăra glia. Debutul a fost fantastic. Ostașii lui Averescu și Prezan au spart apărarea inamică, au împins zeci de kilometri dușmanul în Carpați, uluind și pe invadatori și pe aliați. Frontul românesc, considerat ca stabilizat, s-a aprins pe toată linia, bîgînd groază în cotropitori, dîndu-le peste cap toate planurile. Germanii au fost siliți să retragă de pe frontul francez 12 divizii pentru a-i bara pe românii deslănțuiți, care, desfășurîndu-și flamurile, înaintau spre Transilvania ocupînd strîmtorile și principalele puncte strategice. Și nu știm cine i-ar fi oprit, dacă Kerenski n-ar fi dat un ordin general de oprire a ofensivei, în urma insucceselor armatelor ruse în Polonia.

Plecat din București, feldmareșalul Mackensen, supranumit „spărgătorul de fronturi”, în fruntea a 12 divizii de elită, era hotărît să termine cu acest colț de Europă care-i dăduse militarismului prusac atît de furcă. Și-a ales bine frontul de atac — cuprins între Panciu și Mărășești — unde românii erau inferiori ca efective și armament — și a început atacul cu o pregătire de artilerie ieșită din toate canoanele vremii. Primele zile i-au adus oarecare succese locale, dar scump plătite. Un fel de victorii „à la Pirrhus”, dar ce nu știa invadatorul era că românii uitaseră cîteva noțiuni din codurile militare: predarea, capitularea și retragerea. Divizii întregi germane au fost sacrificate și succesul scontat de Mackensen nu mai venea. Feldmareșalul își alege cinci divizii de izbire și le concentrează într-un sector apărut doar de efectivele unei divizii și jumătate de români. Ce s-a petrecut atunci este demn numai de pana lui Eminescu. Pe cîmpurile de bătaie erau amestecate „ninsoare, fulger, gheață, vînt arzător de vară”. Ardeau Siretul și rîurile adiacente, ardeau Carpații, iar din văzduh Zalmoxis încuraja pe purtătorii cămășilor de cîneapă, insuflîndu-le marele lui crez: „Pe aceste meleaguri vor dăinui numai urmașii

mei și ai lui Jupiter". Nu s-a dat înapoi nici un pas și întunecatul dușman a trebuit s-o ia la fugă, să se recunoască învins.

Diviziile germane pregătite de o proiectată paradă la Iași au fost zdrobite și umilite de ostașii lui Eremia Grigorescu care lansase ordinul: „Pe aici nuse trece”. Nu se putea alt epilog, pentru că faptele ostașilor români în acel august au spart toate tiparele, iar germanii fără tipare nu sînt germani. După ce Armata a 9-a germană — dotată cu mii de tunuri, mitraliere și gaze asfixiante — a dat peste cap apărarea rusă (Armata a 4-a) și s-a crezut biruitoare, s-a trezit în fața unui zid de fier alcătuit de Armata I-a română. Oricît am răsfoi tratatele de istorie și teorie militară și am cumpăni avantajul terenului, este peste poate să înțelegem cum patru regimente românești concentrate în ultima zi a bătăliei, în zona Mărășești-Panciu au înfrînt cerbicia a șaptesprezece regimente germane, punîndu-le pe fugă. A băut atunci din cupa cu pelin și Armata I-a austro-ungară care pe valea Oituzului încercase să pătrundă pe Trotuș în spatele Mărășeștilor și să ocupe zona Moinești, singura sursă de petrol și cărbune care ne mai rămăsese.

Scriptele au reținut puțin și-i păcat pentru urmași, care discern mai greu ce s-a petrecut între Siret și Carpați în vara anului 1917. Oricît am ocolit mențiunile nu putem să nu facem cîteva fără a avea crezul că sînt cele mai aparte sau mai pilduitoare. Căpitanul Ignat înconjurat de dușmani s-a sacrificat împreună cu întreaga companie de mitraliere pe care o comanda, producînd pierderi enorme inamicului. A rostit doar trei comenzi: „Servanții la mitraliere”, „Subofițerii la mitraliere” și la sfîrșit „Ofițerii la mitraliere”. După recucerirea cotei a fost găsit sub un morman de benzi de mitralieră, cu mîinile arse de la mitraliera „Maxim” (avea răcire cu apă), care devenise incandescentă. Se cuvine să-l amintim pe caporalul Mușat, rămas din luptele anterioare fără un braț, fugit din spital și care în raportul înaintat Marelui Stat Major cerea să fie trimis pe front „pentru că am o mîină sănătoasă cu care mai pot arunca grenade”. A plecat, așa cum știm în luptă și-n mormînt. Faptele „Eroinei de la Jiu”, ale sublocotenentului Cocărăscu sînt arhicunoscute, dar, nu putem să nu adăugăm eroismul colectiv al ostașilor din Divizia a 13-a, regimentele 39, 47, 50 infanterie, 3, 9, 10 vînători și ale Regimentului 32 Mircea etc.

Victoriile din sudul Moldovei au făcut înconjurul lumii, ridicînd mult prestigiul României și, de ce să n-o spunem, au constituit careul de ași aruncat pe masă de I.I.C. Brătianu la Congresul de pace de la Paris, cînd a cerut întregirea României în granițele ei firești.

Putem noi scrie multe despre Mărășești-Oituz-Mărăști, dar mai mare credibilitate au adversarii sau străinii implicați mai puțin în valul de foc dintre Siret și Carpați. Generalul Kurt von Morgen, înfrînt în lunca Siretului, recunoaște că „Rezistența inamicului și în special a românilor a fost neobișnuit de îndrîjită și s-a manifestat prin 61 de contraatacuri în cursul celor 14 zile de luptă. Ele au dus la ciocniri la baionetă și ne-au provocat pierderi foarte mari”. Generalul Czernin, ministrul de externe al Austro-Ungariei relata în memorii: „La ultima mare ofensivă de la Mărășești trupele lui Mackensen au suferit pierderi singeroase. Acest succes a încurajat pe români”. Ziarul englez „Times” specifica, la sfîrșitul lui august 1917, că „românii s-au bătut cu un eroism mai presus de orice laudă. Soldații germani au fost atît de violent atacați, încît aruncau armele pentru a fugi mai iute să nu fie făcuți prizonieri”. „Această înfrîngere este lovitura cea mai importantă pe care au primit-o germanii

în Răsăritul Europei". „Excelsior” — care apărea la Paris — remarca despre ofensiva lui Mackensen și Gerock că „a fost oprită pe toată linia, grație unei rezistențe cu atât mai mari și mai demne cu cât disproporția numerică era mare”. Primul ministru britanic Lloyd George aprecia că „românii s-au luptat cu succes și chiar germanii s-au mirat de această rezistență eroică”. Omologul său francez — Alexandre Ribot — în telegrama trimisă guvernului român preciza că „Franța salută națiunea română, sora sa curajoasă, care a arătat, în mijlocul greutăților de acum, cele mai mari virtuți”. Comandantul șef al forțelor italiene, generalul Cadorna transmitea Comandamentului suprem român „via admirație pentru proba marcantă dată de trupele române în luptele din regiunile Mărăști, Mărășești și Oituz”. Reprezentanții Marilor Cartiere Generale ale Marii Britanii și Franței în România admirau „splendidul eroism al armatei române care și-a apărât cu îndrăjire patria”. Cuvintele generalului american Pershing, „comandant en Chef” al unităților de peste ocean, confirmă și ele aprecierile.

Lista e lungă și nu ne punem forțele cu ea, mărginindu-ne a mai cita doar aprecierea comandantului forțelor ruse (Armatele 4 și 6) care luptau în Moldova: „Sînt plin de admirație pentru eroismul trupelor române și felicit comandatul, ofițerii și soldații tuturor unităților pentru felul strălucit în care au respins ofensiva inamică”.

Un bob zăbavă dragi cititori! Nu pot opri pomelnicul fără a insera cele scrise de un ziar rus (neprieten) intitulat:

„Birjevlje Vedomosti”: „Ferice de o țară cu asemenea soldați”.

Săraci în adjective și în pană, încheiem acest înscris cu credința că alături de eliberarea Moldovei de Răsărit și Nord în 1941, bătăliile din Sudul Moldovei din 1917 reprezintă cea mai mare izbîndă românească din acest secol.

Domeniul Drajna de Jos din județul Prahova. Ascendență și acumulări

GION D. IONESCU

La ieșirea din orașul Vălenii de Munte, șoseaua D.N. 1 A Ploiești-Brașov se bifurcă. Artera principală își urmează firul pe vechea terasă a râului Teleajen spre Izvoarele-Cheia. Cealaltă, mai puțin frecventată, coboară și trecînd riul pe un pod de beton, urcă pieptiș pe malul stîng (est), chiar pe teritoriul comunei Drajna de Jos, îndreptîndu-se spre valea Zeletinului și a râului Bîsca Chiojdului. Caracteristică Drajnelor este mica depresiune flancată de cei doi pînteni de fliș, marcați pe teren de înălțimi ca Cetățuia (710 m) și Leordeanu (834 m.) spre nord, iar spre sud Lazuri (770 m.) și Pripor (832 m.); o ferme-cătoare zonă din fâșia internă a Subcarpaților¹. Condițiile de mediu au permis locuirea neîntreruptă a omului aici încă din epipaleolitic. S-au elaborat deja temeinice scrieri în legătură cu această perioadă².

Cît privește perioada documentară, se descoperă de la început că și teritoriul și așezările umane din zonă sînt pomenite abia în secolul al XV-lea, vreme cînd populația se înmulțise și începuseră a se ivi contradicțiile pentru stăpînirea pămîntului. Povara birurilor și alte cauze, tot atît de dăunătoare, conduceau la pauperizarea sătenilor. Cel mai vechi document cunoscut pînă astăzi pentru o obște din zonă, Starchiojdul, este un regat al hrîsovlui dat de Mihail, fiul domnului Mircea cel Bătrîn, din 1418. Se întărea (confirma) moșia Starchiojd care fusese împresurată de acaparatori din sate vecine³.

Tot o asemenea întărire cuprindea și un hrîsov din 1486—1487, deci din a doua domnie a lui Vlad Călugărul (1482—1495), pentru „Stîngaciul, Stan și Vlaicu”, urmare a unei judecări pornită de o împresurare. Ocinile reclamate făceau parte din hotarul Drajnei de Jos, numit Stănești⁴. Neagoe

¹ Biblioteca Academiei Române, DLXXXIII, 1 (planșa Vălenii de Munte).

² Ion Andrieșescu, *Nouvelles contributions sur l'âge de bronze en Roumanie*, în „Dacia”, II, 1925, p. 345 și urm. Ion Nestor, *Hache en cuivre à double tranchant trouvée en Valachie* în „Dacia”, V—VI, 1935—1936, p. 135; Gh. Stefan, *Le camp romain de Drajna de Sus*, în „Dacia”, XI—XII, 1945—1946, p. 114—115; Maria Comșa, *Un knezat roumain de X—XII siècles à Slon, Prahova*, în „Dacia”, XXII 1978, p. 303—317; Eadem, *Citadela de lemn din secolele VIII—IX de la Slon, Prahova*, în „Muzeul Național”, V, 1981, p. 133—136; Gion Ionescu, *Toporul de aramă de la Calvini*, în „Mousaios”, Buzău, 1978, p. 10—12; Idem, *Dovezi noi privind vechimea și continuitatea romanilor pe calca Bîsca Chiojdului*, în „Revista Arhivelor”, anul LVII (1980), vol. XLII, nr. 1, p. 35—39; Dimitrie Gh. Ionescu, *Istoria orașului Buzău din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, București, 1979, p. 19.

³ *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, vol. I (1247—1500), București, 1966, p. 88. (În continuare se va cita D.R.H., B.). Vezi și Nicolae Iorga, *Note asupra unui Cîmpulung muntean — Chioajele*, în „Codrul Cosminului”, II—III, Cernăuți, 1925—1927, p. 99—105.

⁴ D.R.H., B., vol. I, p. 320—321.

Basarab la 1517⁵ și Alexandru al II-lea Mircea (1568—1577)⁶ întăreau părțile de moșie ale moșnenilor Borcea, Voica și Neaga din Stănești-Drajna de Jos. La 22 octombrie 1585, Mihnea Turcitul întărea unor acaparatori locali părți de moșie din Coasta Riului, astăzi Costeni și din Stănești.⁷

Am dat câteva exemple de împresurare și de înstrăinare către cumpărători din aceeași obște a Draanei de Jos. Dar aspectul avea să se schimbe în secolul al XVII-lea. Ca și Teișanii, moșie vecină din dreapta Teleajenului, despre care s-a scris câteva timp în urmă⁸, moșnenii din Drajna de Jos s-au bucurat de avantajul așezării satului lor în vecinătatea drumului comercial spre Brașov. Au concurat și ei la cărăușie și au reușit să reziste pînă în secolul amintit.

Se pot cita cel puțin 10 zapise, prin care 70 de moșneni își vînduseră părțile lor de moșie din hotarele Drajna, Stănești, Ogretin ș.a. lui Hrizea mare vornic, între 1630—1633, iar altele 17 de vînzare sau de zălogire către cupețul Ion Abagiu din Vălenii de Munte „pentru plata haraciului”. Astfel, la 13 octombrie 1630, Drăgan, Stanciul și Dragomir, cu soțiile și copiii, nu numai că își vindeau pămînturile și ocinile din Stănești, „fiind un sat și un hotar cu Drajna”, dar se vindeau și pe ei înșiși „rumâni” lui Hrizea, zice-se, „bună voie”, pentru 56 de ughi⁹. Dumitru cu soția și copiii vindeau aceluiași mare boier „biserica cu tot ce este în biserică: icoane și averi, locul fiind al vornicului... numai ce sînt lămnurile mele”, cu 3000 de bani (adică aspri) gata¹⁰.

Două amănunte dau culoare acestor vînzări „de bună voie”. Vînzătorii își înstrăinau și părțile lor din munte, după analogia stînjienilor din moșie, pe care nu le puteau evalua la reala lor valoare, dar mult mai tîrziu, urmașii lor aveau să trudească, pentru societatea forestieră „Drajna”, tocmai cu copacii proveniți de pe munții lor. Apoi majoritatea martorilor erau slujitori domnești, o pletoră care avea rolul de reprimare în ajutorul celor ce culegeau numeroasele și grelele dări ale timpului. Iată câteva nume: Șerban vătaf, Pavel postelnic, Coadă vătaf din Făcăieni (Mîneciu), aproape nelipsit, Petre vătaf din Drajna, Dragul pitar, Drăghici postelnic din Berilești, Ursea slujitor din Stănești ș.a.

În unele din aceste documente apare și „Radul postelnic, fecior Mihalcei vornicul” din Pătărlage, parcă predestinat să ajungă în curînd stăpîn în Drajna¹¹. Istoricul Nicolae Stoicescu l-a aflat postelnic încă din 20 octombrie 1651¹². A fost unul dintre boierii credincioși ai lui Matei Basarab și foarte des întîlnit în divanele acestui domn.

Care a fost întinderea teritoriului acaparat de Hrizea în Drajna și Stănești (moșii care mai înainte formau un singur moș) nu se poate preciza, mai ales că nu s-au păstrat toate zapisele. Mai curînd se poate aprecia totalul sumelor plătite de Hrizea, după aceste documente: 278 de ighi — monedă cu valoare mare — și 72.850 de aspri. Dar el a cumpărat și părți din alte moșii

⁵ *Ibidem*, vol. II (1501—1525), București, 1972, p. 301.

⁶ *Documente privind istoria României*, veacul XVI, B., Țara Românească, vol. IV (1571—1580), București, 1952, p. 170.

⁷ *Ibidem*, p. 214—215.

⁸ Elvira Ciulin Ionescu, Gion Ionescu, *Penetrația marelui domeniu în moșia Teișani*, în „Revista Arhivelor”, anul LXVII (1990), vol. LII, nr. 4, p. 380—395.

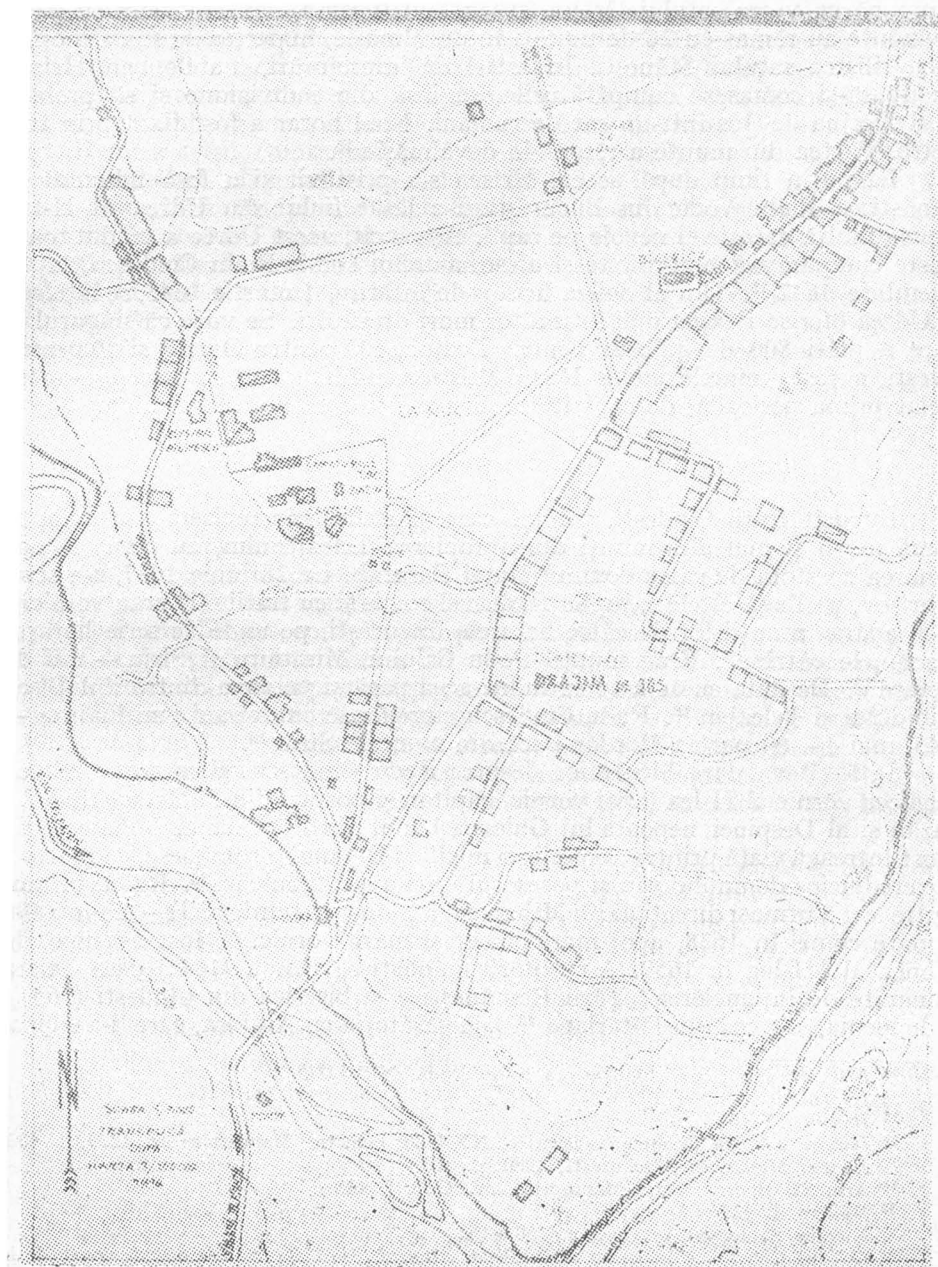
⁹ *D.R.H.*, B. vol. XXIII, București, 1969, p. 282—283.

¹⁰ *Ibidem*, p. 374, 400—401, 466—467.

¹¹ *Ibidem*, p. 467.

¹² Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova* (sec. XIV—XVII), București, 1971, p. 150—151.

din zonă, odată, cu „capetele” vânzătorilor: Nucet, Zeletin, Jivești (Tirlești de astăzi), Ogretin, Bătrâni, Chiojd, Starchiojd, Ceraș etc. domeniul s-a extins și pe aceste moșii. Aproape zece ani a durat stăpînirea lui Hrizea, devenit mare ban, peste moșiile în care pătrunsese.

Simțindu-și moartea pe aproape și „la vreme de pristăvire”¹³ datorită unei boli grele el și-a hotărnicit părțile cumpărate, în 10 martie 1641. Atunci, teritoriul Drajei de Jos a fost împărțit în 46 de unități agromensurale specifice locale. Marelui boier i-au revenit 20 și i s-au dat în partea de jos a moșiei, împreună cu vatra satului Drajna și rumânii (vecinii) săi. Moșnenii cu părți nevândute au rămas cu 26 de unități în devălmășie, în partea de sus a moșiei, și cu siliștea satului Stănești. În astfel de împrejurări, marele ban Hrizea reușise să-și comaseze cumpărăturile, să iasă din indiviziune și să prefacă satul Drajna de Jos într-un sat de rumâni. Noul hotar a fost fixat prin trei pietre. Partea din munte a rămas în devălmășie¹⁴.

La puțin timp după aceea, Hrizea s-a pristăvit și a fost înhumat la mănăstirea Radu Vodă din București. I-a lăsat fiului său Udrea al II-lea comis „multă datorie și nevoie pe cap”. Așa încît, acest Udrea a vîndut toate aceste cumpărături hotărnicite și alese, marelui comis Radu Cîndescu, la 18 noiembrie 1642¹⁵. Din al doilea hrisov de întărire, 1 martie 1643, se înțelege că Udrea oferise Drajna mai întîi altor mari dregători. Se vede că singurul în stare a plăti 800 de galbeni pentru Drajna, 100 pentru Ogretu și 50 pentru Jivești, a fost „marele comis Radu Mihălcescu-Cîndescu”¹⁶. Astfel s-a încheiat prima perioadă, de constituire, a marelui domeniu din Drajna.

Întrucît frații Cîndești, printre care și Radu, moșteniseră sau cumpăraseră moșii și mai ales munți din apropierea Teleajenului, au cerut reconfirmarea acestora de către domnul Matei Basarab. La 28 iunie 1647, s-a scris în hrisov, pe lîngă altele: „jupan Radu vel comis și cu frații săi” erau volniciți „a-și apăra munții lor de către hotarele ungurești, pe unde le scrie hotarul și semnele bătrîne”. Erau munții Podu Calului, Muntioru și Siriu — mii de hectare¹⁷. De data aceasta se extindea acea pază și pe zona dintre riul Bîsca Chiojdului și Teleajen¹⁸. Radu Cîndescu cumpărase cu doi ani mai înainte — 1645, mai 1 — și partea Mordănească din muntele Siriu¹⁹.

Iată cîteva date biografice despre Radu Cîndescu. El a fost fiul lui Mihalcea vornic al II-lea (apoi vornic, căpitan și portar) din Pătărlage județul Buzău și al Despinei, nepoata lui Ghiorna banul din Pogoniana. Mihalcea (I) a fost întreaga viață printre „boierii cei mici” ai Divanului românesc, ca martor, dar credincios domnului său și posesorul unei averi fabuloase²⁰. Radu, primul dintre cei 5 urmași direcți ai lui Mihalcea, a ajuns postelnic al II-lea în 1634 și mare comis în 1638, apoi mare clucer și mare vornic. A fost asasinat de Mihnea al III-lea în 1659. A rectitorit mănăstirea Bradu (1641) care exista „dinainte de întemeierea” Țării Românești²¹ și biserica din Cîndești (1651), unde locuia, sau cea din Pătărlage²². Din căsătoria cu Arghira, care i-a supra-

¹³ Arh. St. Buc., fond Mănăstirea Radu Vodă, XLVIII/5.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, IV/48.

¹⁶ *Ibidem*, colecția Documente istorice, XXX/20; colecția Manuscrise nr. 1233, f. 431.

¹⁷ Buzău. *Monografie*, București, 1980, p. 101.

¹⁸ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 1233, f. 448.

¹⁹ *Ibidem*, f. 421.

²⁰ Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 150—152.

²¹ Gabriel Cocora, *Mănăstirea de la Brad, ctitorită „încă de mai înainte de vreme de la întemeierea țării”*, în „Glasul bisericii”, XLVII (1988), nr. 4, p. 118.

²² Arh. St. Buc., colecția Documente istorice, C/175.

viețuit, i-a rămas o fiică, Rada, „cocoană mică”. Aceasta s-a căsătorit cu Constantin căpitan Filipescu ²³.

Se amintesc unele moșii care se confirmau fraților Cindești, la 13 iulie 1636: Fulești, Pătărlage, Tega (cu munții), Brăiești, Bădeni, Opăriți, Moisica, dealul Săseni, Dealul Cindești, dealul Drăgotești, Mircești, Mocești, Vadul Bădicești, Jigoreni, obținute cu 101.080 aspri gata ²⁴. Este numai un exemplu.

Revenind la Drajna, Radu Cindescu a continuat să cumpere și alte ocine. Printre vânzători apar: popa Vasiiu, Neacșa, Ursu, Neagu, Mălai, Dumitru, Radu, Opriș etc. Sărăcirea moșnenilor continua. În urma acestor cumpărături, Radu a cerut comasarea („moșie lângă moșie”) și o nouă hotărnicie. Acest document, elaborat în cancelaria lui Matei Basarab, la 28 iunie 1648, are o mare însemnătate. Pe lângă faptul că moșul Stănești suferea o nouă pierdere, se indicau mai clar semnele de hotar ale domeniului. Astfel sînt citate: „pietrele Berivoieștilor, la Curmătură, în pietrele Sibianului — piscul Galistei (uneori Giștilor), la Vîrtej — piscul Glodului — Gura Ogretinului — pe apa Drajnei în sus — fîntina Teiului — drept în Teleajen — pe Teleajen în jos — iarăși în pietrele Berivoieștilor”. Apare și mai valoros, pentru că menționează și hotarul din munți „devălmășia cu megiașii”, adică 2/5 pentru marele comis. Ele erau: „de jos în Portișoara — valea Cotei — valea Scheaului, Curmătura în Tincava — Bilbiitoarea — stîlpul Purcarului fîntina Vădrului — plaiul Chiojdului, în Prior — drept la Sîriaș-Siriul în sus — la Piraie — Fundul Pămîntului — lacul Laptelui — vîrfurile Pietrosului — la Rotunda — pietrele Zăganului — vîrfurile Rudelor — măgura Vițelilor — știrile Clăbucetului — plaiul lui Dumitru și iar în Portișoara” ²⁵.

Iată o bogăție de toponime semnificative ca origine. Racordate la munții stăpîniți de mai înainte se obține convingerea că vestiții Cindești aveau a păzi hotarul dinspre nord al țării pe întreaga zonă de curbură a Carpaților de la Teleajen pînă peste Buzău. În chip firesc, constatarea aceasta ne obligă să amintim că cel mai important și central semn heraldic de pe stema marilor boieri Filipești este o roată cu opt spițe deasupra unui grup de munți. Este semnul stăpînirii acelor munți și al cărașiei spre și dinspre Brașov, cu care Filipeștii din începuturi au avut legături nu numai comerciale ²⁶. După uciderea mișelească a tatălui său, Rada a devenit stăpîna întinsei averi a lui Radu Cindescu.

Rada Cindeasca s-a căsătorit cu Constantin căpitan Filipescu. Să vedem mai întîi aprecierile călduroase ce a făcut N. Iorga acestui fiu al lui Pană (II) Filipescu și al soției sale Maria, cea de a patra fiică a marelui postelnic Constantin Cantacuzino. Constantin căpitanul a mai avut un frate Matei și patru surori. Matei, menționat între 1662—1698, atrage interesul nostru pentru că a fost primul mare dregător dintre Filipești care a pătruns cu stăpînirea în moșia Teișani, vecina de peste Teleajen a Drajnei ²⁷.

Caracterul distins, ca unul ce fusese folosit în unele acțiuni diplomatice în Ardeal, ceea ce presupune un comportament de finețe și cu mult tact, ar fi

²³ Ibidem, fond Mănăstirea Bradu, XX/21.

²⁴ Ibidem, colecția Documente istorice, CLXIII/72.

²⁵ Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 1233, f. 451 și urm.

²⁶ Gion Ionescu, *Trei biserici purtătoare ale vechii heraldici românești*, în „Glasul bisericii”. XLVI (1987), nr. 6, p. 116—124. (La p. 120 — semnăturile Radei și lui Constantin căpitan Filipescu).

²⁷ Elvira Ciulin-Ionescu, Gion Ionescu, *o p. cit.*, p. 381.

fost, după N. Iorga, o trăsătură de bază a personalității marelui căpitan²⁸. Cea de a doua reieșea din „cariera lui postelnic și căpitan, alcătuitor de cărți (scrisori n.n.) pentru străinătate, de purtător al soliilor domnești... alcătuitor echilibrat de fraze”... pentru care și l-a apropiat domnul Șerban Cantacuzino. Abia în 1963 s-a dovedit ca „neîntemeiată”, opinia lui N. Iorga, Constant Grecescu, stabilind, în mod definitiv, că autorul acesteia este cronicarul Radu Popescu²⁹.

Se pare că Rada s-a căsătorit cu Constantin Filipescu, unul din cei mai distinși tineri ai Țării Românești din acea vreme, pe când acesta era numai postelnic. Iată dovada. La 8 iulie 1679, „postelnicul” cu soția sa Rada cumpărau de la Stan Verzea părțile ce avea în Stănești și Cetățele³⁰. Așadar căsătoria avusese loc mai înainte. Dar faptul că postelnicul (1673), apoi căpitan și mare căpitan³¹ a fost un acaparator categoric se dovedește cu numeroase acte de cumpărare, fie din zona de nord a riului Bîsca Chiojdului, fie din lăncul opus, fără a mai aminti de altele. Ca exemple din prima zonă: Pătărlage³², Tega³³, Bălteni³⁴, Ciorăști³⁵ și Răsimnici³⁶, iar din cealaltă parte: Homoriciu (moșie vecină de peste Teleajen), cu data 5 iulie 1675, de la Neagu, fiul amintitului Coadă vâtaf din Făcăieni, „mai avînd domnealui acolo moșie de cumpărătoare”³⁷. La 28 iunie 1680 îi vindea, tot în Homoriciu, monahul Sava (pe mirenje Stan Verzea)³⁸ sau nepoții de frate ai aceluia, „pentru că mai are dumnealui moșie acolo”³⁹. A mai cumpărat de la Stanca, fiica lui Neagu Geafii⁴⁰ sau de alții⁴¹.

O adevărată lovitură a dat, cu ocazia răscumpărării de la cupețul Ion Abagiu a cumpărăturilor din Stănești (punctul Cetățele). Cauzele vânzării erau, „cînd (cu) foametea, de ne-am pus sufletele”. Pătrunderea lui Ion Abagiu se petrecuse prin 1665. Un urmaș mai îndepărtat al căpitanului Constantin Filipescu, anume Dumitru Krețulescu-Wathiadi, decedat aproximativ cu 20 ani în urmă, a scris într-un memoriu istoric⁴² că în portofoliul de acte al domeniului se aflau 17 zapise privitoare la cumpărăturile lui Ion Abagiu și vînzătorii n-au uitat să arate și alte cauze: „apucîndu-ne birurile de iunie și iulie, birul lefilor și cheltuiala vistieriei și untul și grîul și altele”, au vîndut, Ion Abagiu fiind gata, ca un păianjen, să-î prindă pe moșneni în plasa banilor

²⁸ N. Iorga, *Cronicele muntene*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice”, seria II, tom. XXI (1898–1899), p. 343.

²⁹ Radu Popescu Vornicul, *Istoriile domnilor Țării Românești*, ed. critică de Const. Grecescu, București, 1963, p. LXXI.

³⁰ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 1234, f. 365.

³¹ Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 178.

³² Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 173, f. 15v; fond Episcopia Buzăului, XXXII/15 și 18

³³ Ibidem, fond Episcopia Buzăului, XXXII/25.

³⁴ Ibidem, LXII/17.

³⁵ Ibidem, LXII/19 și 20.

³⁶ Ibidem, fond Mitropolia Țării Românești, IX/5.

³⁷ Ibidem, fond Mănăstirea Cotroceni, XL/3.

³⁸ Ibidem, XL/7.

³⁹ Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 1234, f. 361.

⁴⁰ Ibidem, fond Mănăstirea Cotroceni, LX/8 și 9.

⁴¹ Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 1234, f. 120.

⁴² Dumitru Kretulescu-Warhiadi, *Istoricul castelului și bisericilor din Drajna, al regiunii înconjurătoare și al familiilor care l-a stăpînit de peste 300 de ani*, București, 1959; manuscris dactilografiat oferit Direcției Generale a Monumentelor Istorice, unde a fost înregistrat sub nr. 00895 din 28 noiembrie 1959.

puțini, pentru glia strămoșească⁴³. Uneori obștea vindea părțile celor ce fugiseră sau se aflau la muncă în zona de șes⁴⁴. Altfel nu scăpau de persecuțiile slujbașilor domniei. Lăsau totul „de bir și de haraci” și pe consătenii lor să se descurce cum vor putea în fața „omului domnesc Stanco mare paharnic”⁴⁵.

Dar să vedem și pe cele bune. La 6 noiembrie 1679, deci după 14 ani de la vinzare, monahul Sava Verzea confirma postelnicului Constantin Filipescu ocina de la Cetățele, adăugind: „S-a milostivit dumnealui de a făcut un sfînt schit, unde se chiamă Cetățeaua care iaste hramul Uspenie Preacesta B<ogorodi> ța și a dat... toată moșia ce a avut... la Cetățeaua... și mai luînd dumnealui cu această moșie, de la alți megiași<aluzie la Ion Abagiu>, am dat și eu... cită se va alege de la Mîneaci<era deci în plus>și viile și stupii” și le-a închinat schitului... și dumnealui să fie ctitor... <ca> la alte mănăstiri care sînt ale dumnealor, iar eu... să fiu îngrijitorul <deci egumenul> schitului”. Dar, „după petrecania lui Sava să nu mai aleagă altul, ci să fie dumnealui năstavnîc... și să ție toate ce va cîștiga schitul”⁴⁶.

Dar perechea Rada Cîndeasca — Constantin Filipescu au ctitorit și biserica din Mătești, județul Buzău, la 25 septembrie 1691, pe a cărei inscripție apare la nume și cu toponomasticul „Mărgineanul”. Se reține că în partea de sus a lespedei cu pisania se află săpată și stema ce și-au adoptat⁴⁷. Nu este de înțeles ce i-a determinat pe Filipeștii din generații următoare să înlocuiască roata de pe munți, atît de originală în semnificații, cu o stea, foarte des întâlnită în steme, dar banală⁴⁸. Constantin căpitan Filipescu apare ca ctitor și la biserica din Bucov, iar ca restaurator la mănăstirile Vărbila și Mărgineni, după moartea tatălui său⁴⁹.

Cei doi soți au avut relații apropiate cu familia Brîncoveanu cu care se înrudeau. Atașamentul lor se dovedește cu cele zece pogoane de vie din dealul Fîstîcilor din județul Saac, dăruite nepotului lor Costandin, „feciorul dumnealui Costandin Brîncoveanu mare logofăt”, la 2 februarie 1688⁵⁰.

După dispariția soțului său (1696), Rada a întîmpinat cu bărbăție necazurile domeniului. La 29 mai 1700, deci sub domnia lui Constantin Brîncoveanu, i s-au dat șase boieri cercetători pentru apărarea hotarelor Drajei. „Se sculaseră cu multă gilceavă niște moșneni de acolo, de se fac stăpîni la o seamă de munți ce are pe Teleajen de zestre și de cumpărătoare de la boierul ei Constantin căpitan Filipescu și l-a hotărît căpitanul”. Dar în urma „hotărîtilui”, soții mai cumpăraseră cu zapise și alți munți cu moșia. Boierii cercetători și al II-lea portar, „omul domnesc”, aveau să adauge și părțile acestea noi⁵¹.

⁴³ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 1234, f. 192, 219, 225, 256.

⁴⁴ Ibidem, f. 191, 197, 199, 224, 236, 258.

⁴⁵ Ibidem, f. 261.

⁴⁶ Ibidem, fond Mănăstirea Cotroceni, XL/4. Este curios că N. Iorga nu amintește niciunde despre acest schit. Vezi *Bisericile din Opăriți, Sărari și Valea Drajei*, în „Buletinul Comisiei monumentelor istorice”, XXII, 1929, p. 157, în care pomenește și de cea de la „Slon, cu vechea coșmagă”.

⁴⁷ Idem, *Biserica din Mătești*, în „Buletinul Comisiei monumentelor istorice”, XXVII, 1934, p. 68—70.

⁴⁸ Gion D. Ionescu, *Evoluția stemei Filipeștilor*, în „Revista muzeelor și monumentelor”, Muzeu, nr. 2/1989, p. 46—50.

⁴⁹ Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 1781.

⁵⁰ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 1234, f. 265.

⁵¹ Ibidem, f. 482.

După alți 10 ani — 27 iunie 1710 — alți șase boieri aveau să aleagă și părțile de la alți moșneni vinzători din hotarul Cetățuia: Ichim, Tudor, Serban, Badiu, Nedelea, Mircea, Radu ș.a., pentru „dumneaei jupâneasa răposatului Costandin Filipescu și coconii dumneaei: Serban postelnic cu frații dumnealui... 210 stînjeni”, din cei 788 ai întregului hotar, alăturîndu-i la moșia Drajna⁵².

Caracterul energic dar drept al acestei răzbătătoare românce boieroace se desprinde și din rîndurile scrise chiar de ea către „Dumneavoastră boiari care v-am fost luat ca să-mi hotărîți moșia Homorici...”, căroră le atrăgea atenția asupra unuia Stan Zăvoiu, care nu avusese parte „nici în munte, nici în moară”, ca și un Stoica Buligă..., ci încă s-au făcut moșnean, ci vinduse muntele altora. Ci pe care, cum îl veți afla cu dreptate, să le faceți dumneavoastră și scrisori. Că noi nu voim să lăsăm lucrul în slab”... Era în 17 decembrie 1712⁵³. Această distinsă și vajnică româncă a decedat după 1712. S-ar putea să fi fost înhumată la biserica din Mătești, unde, după presupunerile lui N. Iorga, s-ar cădea să fie și rămășițele soțului său.

Perechea Rada (Cindeasca) — Constantin căpitan Filipescu a avut trei fii: Serban postelnic, amintit, deja, Radu (I) Filipescu, spătar al II-lea și Grigore (mezinul). Ne interesează ultimul, căruia i-a revenit moștenire domeniul Drajna.

După Theodora Rădulescu, evoluția în dregătoriile domnești a lui Grigore C. Filipescu ar fi fost: mare căpitan de dorobanți în 1717—1718⁵⁴, mare pitar în 1726, 1727—1731, mare serdar în 1732—1733 și iarăși mare pitar în 1739⁵⁵. Dar la 17 mai 1735⁵⁶ apare ca fost mare clucer, ca și la 7 noiembrie 1735⁵⁷. Primul dintre cele două documente pe baza cărora s-au făcut aceste datări pornea de la tulburarea ce făcuseră frații Carpen și Radu Dorobanțu în partea numită Harțoghie de lingă piața (de hotar) a Berivoieștilor și alipirea cumpărăturilor lui Grigore în Ogretin, apoi hotărnicirea din nou a domeniului. Sînt acte de mare importanță.

Din ansamblul trăsurilor moșiei, „care este tot un hotar cu Stăneștii”, partea clucerului se poate defini ca un dreptunghi cu laturile mici de cîte 361 de stînjeni (722 m.) iar cu cele mari (lungul moșiei) „din apa Teleajenului trece apa Drajnei și merge la Tulburea (unde este) alături cu hotarul Sărarilor”. Se realizase un raport de 2,04 între cele două părți, în favoarea moșnenilor. Să ne amintim de raportul de 20/26 unități agromensurale din 10 mai 1641 sau de 2/5 din 28 iunie 1648. Se înțelege ca moșnenii pierduseră în vremea primilor trei stăpînitori într-un ritm accelerat, după care ritmul a diminuat. Au apărut noi semne de hotar: Muscel, Traian, piscul Viezurelui, piscul Chiliilor etc. Documentul amintește și de biserica din siliștea Drajnei, probabil pe locul unde se afla și cea din cumpărătura de pomină a lui Hrizea vornic.

În ce privește pădurea, boierul păstra „4 cezvirți” iar moșnenii 9. La munte, „văzînd că sînt locuri foarte rele, cu prăpăstii și desișuri ce nu se pot sfori, că nu poate umbla om” (pe acolo), hotarnicii au folosit criteriul analogiei

⁵² Ibidem, colecția Documente munteneste, I/15.

⁵³ Ibidem, fond Mănăstirea Cotroceni, XL/10.

⁵⁴ Theodora Rădulescu, *Sfatul domnesc și alți mari dregători ai Țării Românești, din secolul al XVIII-lea. Liste cronologice și cursus honorum*, extras din „Revista Arhivelor”, anul XLIV (1972), vol. XXXIV, nr. 1—4, p. 664.

⁵⁵ Ibidem, p. 447, 452.

⁵⁶ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 1235, f. 248.

⁵⁷ Ibidem, f. 250—252.

stînjienilor la încasarea veniturilor (pășuni, cășării). Din 140 de taleri pe vară, spre exemplu, boierului îi reveneau 35. Restul îl încasau cele 6 cete de moșneni: Pînteștii, Dorobanții, Comișeii, Ogretinenii și Izvoranii. Carpen și Radu Dorobanțu „au rămas de lege”.

Remarcăm boiernașii hotarnici: Gherasim egumen Văleanu, Fotache Chirișanu (Cereșanu) cămăraș, Manea căpitan—Brăcăceanu (în monahism Macarie), ctitorul a trei biserici de pe valea Cricovului Sărat, Iano (Ene) vătăf za plai ot Izvoare, ctitorul bisericuței din Homoricu, Oprea Ghesoiu, mazil din Biscenii de Sus ⁵⁸ ș.a.

Grigore C. Filipescu a lăsat ca urmași direcți 2 fii și 2 fiice. Primul dintre fiii lui Grigore (I) Filipescu și care a moștenit Drajna, a fost Pană (IV). În ce privește dregătoriile cu care a fost însărcinat se amintesc: mare șetrar în 1747 ⁵⁹, mare armaș prin 1754—1755 ⁶⁰, mare stolnic prin 1761 ⁶¹, mare logofăt de Țara de Sus prin 1775—1776 ⁶² și mare vornic de Țara de Sus, 1777, 1779 și 1781—1783 ⁶³.

A fost căsătorit cu Ana Cîmpineanu, înmormîntată la mănăstirea Radu Vodă din București, unde probabil că și rămășițele lui pămîntești odihnesc din 1792, așa cum arată inscripția de pe mormîntul acesteia. Un singur document ni-l înfățișează ca mare ban. Este actul de răscumpărare de la neguțătorul Andrei din Vălenii de Munte a unei mori al cărei vad se afla pe moșia boierească. Neguțătorul o construise „pe vremea cînd dumnealui banul lipsea de aici”. A costat 500 de taleri ⁶⁴.

Trebuie să adăugăm că Pană (IV) a primit și succesiunea unchiului său dinspre tată, Matei Filipescu, moșia Teișani, vecina de vest a Drajnei, devenind astfel stăpînul a două domenii. Erau 586 stîjnieni masă, la care a adăugat alți 370 de stîjnieni cumpărați cu 8 zapise între 1703—1727. Comasarea s-a efectuat de hotarnicii Dumitru Cioranu mare paharnic și Radu Goleșcu ⁶⁵. În unele lucrări ale noastre l-am remarcat pe Pană C. Filipescu cu nr. II, ca unul ce se află în linia bunicului său dinspre tată, Pană fiul lui Dumitrașcu. În ansamblul schemei genealogice a Filipeștilor însă, el este al IV-lea, în ordinea nașterilor.

Portretul lui Pană (IV), în veșminte orientale (de epocă) se află pe perețele de vest în interiorul capelei domeniului Drajna, astăzi biserica parohială. N. Iorga a aflat, dintr-o însemnare pe o carte de cult de la biserica din Slon că Pană (IV) a fost ctitorul vechii biserici de zid (nu capela domenală) din Drajna ⁶⁶.

Următorul stăpîn al Drajnei, după Pană al IV-lea, a fost fiul acestuia. Nicolae. Theodora Rădulescu l-a aflat între marii dregători: mare clucer în 1779, 1780—1781 ⁶⁷, mare agă prin 1786 și mare logofăt de Țara de Jos ⁶⁸.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Theodora Rădulescu, *op. cit.*, p. 458.

⁶⁰ Ibidem, p. 463.

⁶¹ Ibidem, p. 317.

⁶² Ibidem, p. 129.

⁶³ Ibidem, p. 120.

⁶⁴ Arh. St. Buc., colecția Documente istorice, DCXLV/46; Arh. St. Brașov, fond. Actele Magistratului, nr. 869.

⁶⁵ Arh. St. Buc., colecția Documente istorice, DCXLV/28.

⁶⁶ N. Iorga, *Bisericile din Opâriși...*, p. 157.

⁶⁷ Theodora Rădulescu, *op. cit.*, p. 304.

⁶⁸ Ibidem, p. 463.

mare logofăt de Țara de Sus în 1784 și 1787⁶⁹, mare vornic al IV-lea prin 1793—1794⁷⁰ și mare vornic de Țara de Sus prin 1796 și 1798⁷¹.

Portretul său, în mărime naturală și cu îmbrăcăminte orientală se află în grupul celor trei Filipești (bunic, tată și fiu), pe peretele bisericii parohiale din Drajna de Jos. Pe N. Iorga l-au impresionat „islicile, giubelele și bărbile de protipendadă” ale bunicului (Pană IV) și tatălui (Nicolae), în timp ce urmașul lor Alexandru se înfățișa „cu mustață lungă și dreaptă, în haine europenești”⁷².

Nicolae a fost căsătorit cu Smaranda Sturdza, mătușa lui Mihail Sturdza, domn al Moldovei (1834—1848). În contrazicere cu N. Iorga, inginerul agronom dr. D. Krețulescu-Warhiadi, urmaș din a V-a generație după Nicolae, a scris că „el[Nicolae] a rectificat frumoasa biserică (a clăcașilor n.n.) din Drajna, cu hramul Sf. Nicolae” și nu Pană al IV-lea. Pisania acelei biserici s-a pierdut cu ocazia restaurării din 1879 de către săteni și nu putem afla adevărul⁷³.

Războiul ruso-austro-turc, pornit în 1787, s-a desfășurat în timpul vieții lui Nicolae Filipescu. Mai ales episodul din 1788 (urmărirea în retragerea austrieșilor spre pasul Buzăului) l-a zdruncinat pe Nicolae Filipescu. Se cunosc jafurile și distrugerile săvârșite de trupele otomane. Corpul turc, concentrat în Vălenii de Munte și împrejurimi, nu a făcut excepție de la asemenea barbarii. De exemplu, biserica satului Homoricu a fost batjocorită, fiind folosită ca grajd pentru cai și desfigurându-i-se portretele sfinților cu împunșături de sulită sau împușcături⁷⁴. Tot atunci au distrus prin incendiere și primul schit Cheia, durat din lemn, aflat mai sus, spre nord de actualul amplasament, pe valea Berii⁷⁵.

Era de așteptat ca reședința domeniului din Drajna să fie jefuită și distrusă de turci, mai ales că dispunea de însemnate cantități de furaje, de hrană și clădiri de adăpost. Ei au asediat mai întâi, „curtea și faimoasa culă cu patru turnuri și au ruinat totul. Nicolae ar fi murit în luptă sau de inimă rea”⁷⁶. Ultima versiune poate fi valabilă, pentru că în 1799 Nicolae era în viață, după cele arătate de Theodora Rădulescu.

În orice caz, Nicolae a fost un bun chivernisitor, îngrijind moșia și întărind curtea cu zid de apărare și culă. În relațiile cu sătenii n-a folosit silnicia, ci cu totul excepțional, calea judecății; de exemplu pricina cu Comișeii din Ogretin pentru venitul muntelui Tătaru, „alături de Mălia din Siriu”, din 18 septembrie 1797. Se pare că în acel an era grav bolnav, deoarece la 12 iunie 1798 apare ca proprietară Smaranda. Ea a continuat procesul⁷⁷. Vorniceasa Smaranda mai trăia în 1813. În acel an, la 10 iulie, frații popa Mihai și Tudor din Ogretin îi vindeau ultima optime din muntele Tătaru, cu prețul de 200 de taleri, „pentru că au vîndut și ceilalți frați de moșie<celeil>alte părți”⁷⁸. După aceea, Smaranda a mai trăit alți 14 ani.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 130.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 124.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, vol. II, București, 1908, p. 268.

⁷³ Dumitru Kretzulescu-Warhiadi, *op. cit.*

⁷⁴ Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor, dosar 1281/1943, f. 28.

⁷⁵ Gion Ionescu, Grigore Bănuș, *Contribuții la monografia Schitului Cheia de pe Te-leajen*, partea I, în „Glasul bisericii”, XLII(1983), nr. 1—3, p. 106—115.

⁷⁶ Dumitru Kretzulescu-Warhiadi, *op. cit.*, p. 10.

⁷⁷ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 1238, f. 473—577.

⁷⁸ *Ibidem*, nr. 1241, f. 81.

Perechea Nicolae-Smaranda a avut trei urmași, dintre care două fiice. Drajna a rămas fiului lor Alexandru. Pentru grija deosebită și investițiile ce a făcut în Drajna, istoricii i-au alăturat la nume și atributivul Drăjneanu ⁷⁹, iar noi sintem forțați a-i acorda un spațiu mai întins în această lucrare. S-a născut în 1787 și a fost căsătorit cu Profira Cuzin, văduva Racutti. Au avut o singură fiică, Maria, care avea să întrerupă traiectoria ascendentă a domeniului și al cărui punct maxim a fost atins sub tatăl său.

În adevăr, prin cultura sa deosebită, în activitatea politică a obținut pe drept o serie de funcții și ranguri boierești: mare stolnic, mare cămănar, mare vornic și mare logofăt. A fost deputat în 1837—1844. În dregătoriile din secolul al XVIII-lea nu poate fi aflat datorită faptului că la sfârșitul celui veac el avea abia 13 ani. În culegerea de documente a istoricului George Potra, Alexandru N. Filipescu este amintit în cel puțin opt documente, între anii 1826—1828, ca fost mare logofăt, mare vornic de poliție, mare logofăt de Țara de Sus sau cea de Jos ⁸⁰. Toate aceste amănunte dovedesc că Alexandru N. Filipescu era un om cult, cunoscător a mai multor limbi și mai ales al limbii franceze. A trăit cîtva timp la Paris. S-a dovedit o personalitate de un farmec deosebit.

Apelînd la documentele drăjnene, se constată că Alexandru Filipescu a dovedit și o evidentă dinamică de apropiere a noi suprafețe de teren, pe care le-a comasat cu domeniul moștenit, fără a uza de silnicie sau viclenie. Astfel, la 25 aprilie 1827, un Ioniță dascăl adevărea că primise de la „dumnealui cămănarul Aleco Filipescu” ultimii 100 din cei 300 de taleri pentru vînzarea unei mori ⁸¹. La 12 martie 1835 se întocmise hotărnicia celor 95 de stînjani ai logofătului Nicolae Boieroiu din hotarul Stănești, „bez partea dumnealui clucerul Nicolae Filipescu răposat”. Se aminteau pietrele hotare, încă valabile ale Filipeștilor. Cămănarul Alexandru Filipescu semna de mulțumire ⁸². Tot printr-un zapis al lui Nicolae Boieroiu, din 20 martie 1835, se dăruiau 15 stînjani din „codrul Ciocracu Zamferei Pinte, pe lîngă hotarul Filipescu” ⁸³. Constantin Comișel dăruia lui Alecu Filipescu, la 15 mai 1838, 100 de stînjani din moșia Ogretin, pentru ca marele boier să-l ajute să obțină alți 100 de stînjani din stăpînirea nedreaptă a lui Panca cupețul din Vălenii de Munte și a postelnicului Stan Țuguș și „catastișele curate cu venituri și cheltuieli”, pe timpul cît fuseseră acaparați ⁸⁴. Pentru a se vedea că acel Panca cupețul era un avan și viclean acaparator, amintim că o astfel de viclenie folosisc, și pentru un schimb de moșie cu schitul Crasna. Norocul schitului a fost că la conducerea eparhiei Buzăului se afla marele și înțeleptul episcop Chesarie ⁸⁵. Panca se folosisc de faptul că se pretindea ctitor al schitului, dar moșia ce și-o apropia prin schimb depășea cu mult donația pe care o făcuse schitului.

⁷⁹ Era necesar pentru a-l distruge față de alt Alexandru Filipescu, poreclit Vulpe, tot din generația a IX-a. Alexandru Filipescu Drăjneanu era mai tînăr cu 13 ani decît Vulpe (1787—1774 = 13).

⁸⁰ George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București (1821—1848)*, București, 1975, p. 251—302.

⁸¹ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 1244, f. 70.

⁸² Ibidem, nr. 1245, f. 162.

⁸³ Ibidem, f. 169.

⁸⁴ Ibidem, f. 422.

⁸⁵ Gion Ionescu, *Contribuții la istoria Schitului Crasna sau Izvoarele de pe Teleajin*, în „Glasul bisericii”, XLVI (1987), nr. 1, p. 101.

Un eveniment excepțional petrecut în timpul vieții lui Alexandru N. Filipescu a fost catagrafia din 1838, efectuată în Țara Românească, în vederea unui alt mod de așezare a sarcinilor fiscale (capitația) și avînd sorginta legală în Regulamentul Organic. Pe atunci, satul Drajda de Jos avea 222 de familii (unități gospodărești). Aproximînd că aceste familii erau formate în medie din cîte 4 membri, populația ar fi totalizat 880 de suflete. Toate aceste familii erau de clăcași, la care și pămîntul de sub case era boieresc. Pentru pămîntul acesta din „sezutul” sau siliștea satului, curtea și grădina, fiecare gospodar era îndatorat de pravilă și obiceiul pămîntului la zile de clacă, plocoane etc.

Sătenii clăcași din 1838 posedau 80 de cai, 388 de boi, 179 de vaci, 211 oi, 42 capre și 94 rîmători. Mai aveau în grădinile gospodăriilor 9730 de pruni și 65 de alți pomi. Ca ocupație erau plugari, cărăuși sau simpli muncitori⁸⁶. Se amintesc unele nume de familie din cele 222: Catană, Văcărelu, Fuiorea, Tapura, Trăscău, Cioc, Rogozea, Blendea, Pușcătoriu, Cursaru, Plăiașu, Borcănel, Iorgoiu, Saroiu, Bălaia, Boșobei, Orbu, Potloghea, Ceșcoiu, Călinoiu, Slujitoru, Păiș, Gogoșu, Bobe, Gorgăneanu, Postoacă, Turturică, Căpățînă, Schiopu, Dumbravă, Hop-odată ș.a.⁸⁷

Comportamentul civilizat și onest al marelui vornic se pare că încurajase pe unii din vecinii de moșie să dea naștere la numeroase și continui încălcări, mai ales în capătul dinspre Sărari (moșia Mitropoliei) și cel dinspre Ceraș. De aceea, la 3 martie 1841, el a solicitat Marelui Logofetii a Dreptății pe Dumitru Pastiescu să săvîrșească o nouă hotărnicie⁸⁸. Între timp vornicul mai cumpărase: 85 de stînjeni de la Ion Boieroiu ot Văleni⁸⁹, 50 de stînjeni partea Zamferei Pintea⁹⁰, 5 stînjeni de la Ioana Pintoaia, cu vad de moară în apa Teleajenului, în hotarul Stăneștilor, de la preoteasa Casandra Porumbescu, zestre de la tătăl ei Nae căpitanul⁹¹, 17 stînjeni în Ciocracu de la Radu și Dumitru Pintea⁹², un laz de fin, Rogozu, în Stănești, de la pitarul Nicolae Homoriceanu⁹³, șase stînjeni de la Ilie Pintea în Ciocracu, pentru că avea numai „rîpă și supărări”⁹⁴ și de la Ioana soția lui Ilie Pintea încă 12 stînjeni⁹⁵. La 10 august 1841 hotărnicia lui Dumitru Pastiescu era gata⁹⁶. Toate acestea, petrecute în 1841, costaseră 3000 de lei. Omologarea hotărniciei s-a efectuat la 6 noiembrie 1842.

Au urmat alte cumpărături: 6 stînjeni de la Ioniță sin Ioana Pintea⁹⁷, 6 stînjeni de la Negoită fratele Ioanei⁹⁸ și 24 de stînjeni de la Iordache fratele celorlalți doi⁹⁹, din Ciocracu, în cursul anului 1843. La 18 iulie 1846, preotul Dumitru și alți moșneni Bolînești vindeau marelui boier 31 de stînjeni din Drajna de Sus și Cătunu. Stînjenii fuseseră arendați mai înainte lui Moise fiul

⁸⁶ Arh. St. Buc., colecția Catagrafii, nr. 901, f. 349—378.

⁸⁷ Ibidem.

⁸⁸ Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 1245, f. 583—584.

⁸⁹ Ibidem, f. 613.

⁹⁰ Ibidem, f. 615.

⁹¹ Ibidem, f. 619.

⁹² Ibidem, f. 620.

⁹³ Ibidem, f. 629—630.

⁹⁴ Ibidem, f. 643.

⁹⁵ Ibidem, f. 644.

⁹⁶ Ibidem, f. 621, 627.

⁹⁷ Ibidem, nr. 1246, f. 135.

⁹⁸ Ibidem, f. 136.

⁹⁹ Ibidem, f. 137.

cupețului Panca din Văleni. S-au plătit 139 de galbeni împărătești ¹⁰⁰. Prin 1849 au fost cumpărați încă 3 stinjeni, tot în Drajna de Sus și Cătunu, cu 425 de lei ¹⁰¹. La 11 februarie 1850, alți 10 stinjeni din aceeași moșie erau cumpărați, cu 60 de galbeni împărătești, de la Radu sin Stoica Diaconu ¹⁰². Se pare că acestea au fost ultimile cumpărături cu care s-au încheiat acumulările pentru acest domeniu ale lui Alexandru Filipescu.

Amintim și aprecierile profesorului J. A. Vaillant, care a trecut și poposit în Drajna de Jos, chiar la curtea lui Alexandru Filipescu, la 1 septembrie 1844. Nici nu ajunsese la riul Teleajen pentru a-l trece, că a și zărit pe malul abrupt dinspre est, cum „mijește și strălucește alb” castelul. Stăpînul lipsea însă. A fost primit de „domnul Colson (Charles), dofinez, care se afla acolo de 30 de ani, sub oblăduirea lui Alexandru și trăind ca Oreste cu Pilade. Păcat! Domnul Alexandru Filipescu este un om pe care trebuie să-l cunoști. Este castelan feudal dar un stăpîn bun. El nu vinează posturi <funcții> înalte, ci lupi. Urăște intriga, este însă părintele țăranilor săi. În sfîrșit, lucru remarcabil, el este *singurul* boier din cele două principate, încărcat de merite, fără a ține să se impună prostește și cu îngînfare”. A admirat castelul, curtea — „un vast covor de iarbă”, construcții de tot felul, pavilionul chinezesc cu clopoței de sticlă colorată, interiorul cu plante exotice, arsenalul de vînătoare, confortul excepțional, capela după planurile arhitectului și pictorului Colso, turnul etc. ¹⁰³.

Nu trebuie uitate cele scrise de strănepotul său D. Kretzulescu Warthiadi. „A stăpînit Drajna aproape o jumătate de secol. A lăsat o neștersă urmă prin cultura și bunătatea sa între săteni, <avînd> un caracter drept și independent. A refăcut din ruine castelul... și groasele ziduri din jur, a turnat la Paris cele șase tunuri de bronz cu monograma <probabil stema> sa, gravată pe țevi, care au fost luate de nemți în 1916. Refăcu și conacul cel mare <locuința de iarnă> și o frumoasă biserică în 1844, drept capelă a castelului și cavoul pentru înhumarea sa și a urmașilor..., iar în fața castelului... un cadran solar, de pe care, un mic tun, cu ajutorul unei lentile, <declanșa> o detunătură exact la ora 12, ce se auzea pe toată valea Teleajenului... Avea o mare putere fizică și deosebit curaj. Păstra urma unei răni pe obraz, provocată de ghiara unui urs cu care se luptase și l-a răpus cu pumnalul... amator de cai... bun călăreț... întreținea o herghelie <vestită> de cai... Disprețuia demnitățile fanariote și ale Regulamentului Organic. La bătrînețe, după 1850, bolnav, a trăit numai la Drajna și a murit în 1856” ¹⁰⁴. A fost înhumat în cavoul cu placă de marmoră și o frumoasă stemă din pronaosul capelei.

Pentru cercetătorul sau simplul trecător de astăzi al încîntătorului spațiu subcarpatic din lungul vechiului drum de rocadă dintre rîurile Teleajen și Bîsca Chiojdului, Drajna de Jos, de la limita lui de vest, nu numai că-l incită să admire legendarul complex, atît de nimerit expus vederii, cel puțin pe 180 de grade, dar îi pune și întrebări răscolitoare de istorie. Noi îi promitem să-i aducem la cunoștință atît trecutul istoric al acestui domeniu pînă la zi, deci

¹⁰⁰ Ibidem, f. 390—391.

¹⁰¹ Ibidem, f. 561.

¹⁰² Ibidem, nr. 1247, f. 4.

¹⁰³ J. A. Vaillant, *La Roumanie*, vol. III, Paris, 1844, p. 378.

¹⁰⁴ Dumitru Kretzulescu-Warthiadi, *op. cit.*, p. 17.

și pe ultimii o sută de ani, cât și freamătul fierbinte de trecere a domeniului care a oferit posibilitatea de creare a acestui complex, în stăpînirea urmașilor — sătenii de astăzi — ai celor care au fost forțați de vitregia vremurilor să-l înstrăineze. Și totuși, drăjnenii au avut norocul să intre sub oblăduirea unor boieri de sorginte curată română, călăuziți de bunătate și dreaptă credință creștină. Sub Filipești nu s-a petrecut nici o samavolnicie sau nedreptate.

R É S U M É

À cause des circonstances historiques néfastes pour les roumains, sept générations des boyards — dominés par la famille Filipescu — ont réussi à créer une vaste propriété foncière avec son centre à Drajna de Jos. Les accumulations pour ce domaine avaient commencé dès le premier quart du XVIIème siècle et ont culminé pendant la seconde moitié du XIXème siècle. Parmi les propriétaires de ce domaine, une figure remarquable est celle du grand boyard Alexandru N. Filipescu (1787 — 1856).

P R É C I S

Due to difficult historical circumstances which seriously affected the Romanian people's interests, seven generations of landlords — dominated by the Filipescu family — succeeded in creating a vast land property with its centre at Drajna de Jos. The accumulations for this property had started during the first quarter of the 17th century. They reached, their climax and came to an end at the middle of the 19th century. Among the owners of this property the figure of the great landlord Alexandru N. Filipescu (1787 — 1856) is remarkable.

Români dobrogeni stabiliți la stînga Dunării în secolele XVII—XVIII

TUDOR MATEFSCU

Porțiunea Dunării care separă Dobrogea de celelalte teritorii românești a constituit, din cele mai vechi timpuri, o zonă de osmoză etnică. Îndeosebi în timpul celor peste patru secole și jumătate de stăpînire otomană asupra Dobrogei, cauze multiple, mai cu seamă de natură economică și socială, au făcut ca un număr apreciabil de români din Țara Românească, Moldova și Transilvania să treacă fluviul și să se stabilească în provincia pontică. Acest fenomen, care a luat amploare în anumite perioade, ca, de pildă, în secolul al XVIII-lea, este, în general, bine cunoscut în istoriografia noastră ¹.

A existat însă și procesul invers, deși nu chiar de aceeași amplitudine, al trecerii și așezării în Țara Românească și Moldova a unor români dobrogeni. Cauzele au fost similare, dar intensificarea s-a produs în momente diferite, în funcție de intervenția unor factori specifici istoriei Dobrogei. Acest sens al întrepătrunderilor românești în zona Dunării din dreptul Dobrogei nu a fost nici el ignorat de istoriografie, dar tratarea lui s-a făcut doar în mod tangențial ², fără a i se dedica pînă acum un studiu special.

Primele cazuri de statornicire a unor români dobrogeni la stînga Dunării sînt legate de procesul de înființare, în Țara Românească și Moldova, a satelor noi, numite „slobozii”. La crearea acestor așezări, puterea domnească introduce condiția, devenită definitivă și categorică în prima jumătate a secolului al XVII-lea, ca locuitorii respectivi să fie din afara principatului, oameni din „altă țară” ³. În actele privind întemeierea sloboziilor, printre statele enumerate de unde puteau fi strînși noii locuitori, apare, aproape totdeauna, și „Țara Turcească”, denumire prin care, în general, se înțelegea Imperiul otoman, dar care, în mod curent, desemna la români, în primul rînd, Dobrogea, aflată pe atunci sub stăpînire otomană ⁴.

Pentru Țara Românească, primele statorniciri ale românilor dobrogeni atestate sigur datează de la începutul secolului al XVII-lea ⁵. La 18 aprilie

¹ N. Iorga, *Constatări istorice cu privire la viața agrară a românilor*, București, 1908, p. 41, idem, *Ce reprezentăm în Dobrogea*, Vălenii de Munte, 1910, p. 18; C. Brătescu, *Populația Dobrogei, în 1878—1928, Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească*, București, 1928, p. 207—210; G. Iscru, *Fuga țăranilor — forma principală de luptă împotriva exploatarei în veacul al XVIII-lea în Țara Românească*, în „Studii. Revistă de istorie”, XVIII(1965), nr. 1, p. 127—135; etc.

² C. Brătescu, *Contributions à la question de la Dobrogea*, în *La Dobrogea roumaine*, Bucharest, 1919, p. 83—84; Panait I. Panait, *Vechimea așezărilor satești de pe brațul Borcea*, în „Pontica”, IV, Constanța, 1971, p. 380—382.

³ Matei D. Vlad, *Colonizarea rurală în Țara Românească și Moldova (secolele XV—XVIII)*, București, 1973, p. 66, 72.

⁴ *Ibidem*, p. 24. Despre această problemă vezi îndeosebi D. Șandru, *Mocanii în Dobrogea*, București, 1946, p. 34.

⁵ N-ar fi totuși exclus ca unele stabiliri să fi avut loc încă din secolul al XVI-lea. Într-un hrisov din 12 martie 1580 de la Mihnea Turcitul se vorbește de „Pătru Arbănașiu de la Cernavoda”, ca și alți „arbănași”; aflați, atunci în Țara Românească. (*Documente privind istoria României, veacul XVI*, B. Țara Românească, vol. IV, București, 1952, p. 461). S-a crezut că este vorba de un român dobrogen stabil la stînga Dunării. (Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 382). În realitate însă, știrea nu se referă la Cernavodă din Dobrogea, ci la Cernavoda (numită de români, de regulă, Cernavoda), localitate situată în Bulgaria, lângă Rușciuc. O parte dintre locuitorii săi, care sînt arătați ca fiind albanezi („arbănași”) s-au strămutat mai apoi, în timpul lui Mihai Viteazul, în Țara Românească, unde au fost sta-

1610, Radu Șerban acordă mai multe scutiri locuitorilor care urmau să se așeze pe moșiile Episcopiei Buzăului și care trebuia să fie „or oamen<i>e</i>”⁶. Enumerarea, în primul rând, a locuitorilor de peste Dunăre, respectiv din Imperiul otoman, arată că venirea și statornicirea acestora în țară era deja un lucru obișnuit. Acești locuitori erau, neîndoios, creștini, deoarece stabilirea turcilor pe teritoriul principatelor nu era cu nici un chip îngăduită⁷. Printre oamenii care vor fi venit s-au aflat, foarte probabil, și români dobrogeni, mai cu seamă că episcopia avea moșii și în apropierea Dunării, spre Dobrogea.

Tot în timpul domnului Radu Șerban (1603—1611) a fost întemeiată în Țara Românească o slobozie⁸, despre care avem informații sigure că a fost populată cu români dobrogeni. Este vorba de așezarea numită Satu Nou de pe ocina satului Brînceni, aparținînd Mănăstirii Dealu⁹. Ambele localități, care se aflau în apropierea actualului sat Jegălia din județul Ialomița¹⁰, așadar pe malul stîng al brațului Borcea, au dispărut ulterior¹¹.

Prima mențiune despre slobozia Satu Nou apare într-un hrisov din 15 februarie 1614, prin care voievodul Radu Mihnea, succesorul lui Radu Șerban, întărește scutirea de obligații față de domnie a locuitorilor „sîrbi care stau pe ocina Brînceni, ce se cheamă Satul Nou, ca să fie în pace”. În continuare se spune: „Astfel am făcut întocmire cu mai sus zișii sîrbi care trăiesc în Satul Nou, ce este pe ocina satului Brînceni, pentru îndestularea sfintei mănăstiri, să dea mai sus zișii sîrbi și toți oamenii care se vor închina pe acel loc toate dăjdiile ca și ceilalți vecini, iar pentru muncă și pentru pește ei să fie în pace...”¹². Față de Mănăstirea Dealu, căreia îi erau aserviți („vecini”), locuitorii sloboziei aveau așadar numai o parte din obligațiile obișnuite, de celelalte fiind de asemenea scutiți. În același an, la 10 iulie este emis un nou hrisov pentru așezarea Satu Nou, specificîndu-se că locuitorii săi erau „oameni fără dajdie, de peste Dunăre și sîrbi”¹³.

În ceea ce privește noțiunea de „sîrbi”, prin care se înțelegeau, în general, locuitorii slavi de la dreapta Dunării¹⁴, în acest caz ea nu exprima o

torniciți în satul Călinești din județul Prahova. Din documentul de mai sus rezultă însă că unii se aflau mai demult la stînga Dunării. Pentru trecutul Cernavodei și confundarea ei cu Cernavoda dobrogeană, vezi Tudor Mateescu, *Din legăturile Episcopiei de Cerven cu țările române* (sec. XVII—XIX), în „Biserica Ortodoxă Română”, XCIV (1976), nr. 1—2, p. 176—179.

⁶ *Documente privind istoria României*, veacul XVII, B. Țara Românească, vol. I, (București), 1951, p. 452.

⁷ Matei D. Vlad, *op. cit.*, p. 72.

⁸ Mențiunea că această slobozie a luat ființă în timpul domniei lui Radu Șerban apare în două documente ulterioare, din 1616 și 1628. Vezi *Documente privind istoria României*, veacul XVII, B. Țara Românească, vol. III, (București), 1951, p. 54; *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, vol. XXII, București, 1969, p. 124.

⁹ *Documente privind istoria României*, veacul XVII, B. Țara Românească, vol. II, (București), 1951, p. 250.

¹⁰ *Ibidem*, p. 86.

¹¹ Vezi Panait, *op. cit.*, p. 381, unde se spune că așezarea Satul Nou „poate fi Beilicul de azi”. Satul Beilic, aflat tot pe brațul Borcea, a fost creat însă, așa cum vom vedea mai jos, mult mai tirziu, în secolul al XVIII-lea.

¹² *Documente privind istoria României*, veacul XVII, B. Țara Românească, vol. II, p. 250.

¹³ *Ibidem*, p. 294.

¹⁴ Matei D. Vlad, *op. cit.*, p. 69; Louis Roman, *Sud-dunăreni în Țările Române* (1688—1739), în „Romanoslavica”, XXIV, 1986, p. 203, nota 1.

realitate etnică¹⁵. Avem dovada sigură că oamenii care au întemeiat slobozia Satu Nou erau, aproape toți, români originari din Dobrogea¹⁶, din vreunul (sau mai multe) din satele românești aflate dincolo de fluviu, în acel drept. La 25 noiembrie 1616, când domnul Alexandru Iliș întărește scutirile acordate acestei așezări, „vecinii” care întemeiaseră satul sînt ridicați la treapta de moșneni, urmînd să se bucure de acest drept toți cei care mai voiau să se stabilească acolo¹⁷. Cu acest prilej, se dă și numele locuitorilor sloboziei, cele mai multe fiind curat românești: Micul, Minzatul, Bran, Balotă, Grama, Milea, Neagul, Ochean, Simeetriu, Oancea, Tudor, Vintilă, Vlad, Ion, Ursu, Crăciun, Lintîș, Oprea, Neagoe, Radul, Mușat, Grozea, Copaci, Soare, Iancul, Măinea, Botușar, Lupul, Simbotin, Voncilă, Goga, Giurgiu, Barbul, Badea, Tatul, Criveț, Cioroiul, Răspopul, Dobrotă, Șerban, Duma, Mircea, ș.a. Alte nume, ca: Stoica, Stan, Stanciu, Zane, Dobre, Dragomir, Bogdan, Costea, Necula, Stoian, Iacov¹⁸, chiar dacă sînt comune și slavilor de la sudul Dunării, au fost frecvente din vechime și la români. Slobozia Satul Nou a fost așadar o așezare românească, înființată de români originari din Dobrogea, atrași, pe moșia Brinceni a Mănăstirii Dealu de anumite avantaje, garantate de autoritatea supremă a Țării Românești.

Drepturile locuitorilor acestui sat au fost confirmate din nou, la 15 iunie 1626, de către domnul Alexandru Coconul, în act făcîndu-se și următoarea mențiune: „Și am văzut domnia mea și hrisoavele și cărțile celorlalți domni de iertare, făcute una după alta, cu mare blestem”¹⁹. O altă întărire este dată apoi de Alexandru Iliș, în cea de a doua domnie, la 1 mai 1628, cînd sînt enumerați iarăși toți locuitorii și cînd este confirmată situația lor de moșneni²⁰. După această dată, informațiile despre slobozia Satul Nou încetează din păcate.

Au existat însă și alte slobozii înființate în Țara Românească și Moldova cu români veniți din Dobrogea, deși, în cazul lor, locul de origine este arătat tot sub denumirea generică de „Țara Turcească”. Cel puțin pentru cele create în Bărăgan (județele istorice Ilfov, Ialomița și Brăila) și în sudul Moldovei, trebuie admisă, printre noii locuitori și prezența românilor dobrogeni. Se pare totuși că ei au participat la întemeierea de slobozii și în alte locuri din cele două principate.

Uneori, noii veniți erau de fapt vechi locuitori ai Țării Românești sau ai Moldovei, așadar în chip sigur români, fugiți mai demult, din cauza apăsărilor fiscale, peste Dunăre²¹, și care acum reveneau pentru a se bucura de scutirile acordate sloboziilor²². Astfel, domnul Moldovei, Radu Mihnea, dăruia Mănăstirii Pobrata, la 9 februarie 1617, dreptul de a strînge noi locuitori la satul Uriești din ținutul Covurlui, ca și „oameni care au fugit din țara noastră în

¹⁵ Numirea „sirbi” cuprindea însă, de regulă, nu numai pe slavii de la dreapta Dunării, ci și pe românii veniți de acolo. (Matei D. Vlad, *op. cit.*, p. 97).

¹⁶ Vezi această concluzie și de la Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 382.

¹⁷ *Documente privind istoria României*, veacul XVII, B. Țara Românească, vol. III, p. 53—55.

¹⁸ *Ibidem*, p. 54.

¹⁹ *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, vol. XXI, București, 1965, p. 183.

²⁰ *Ibidem*, vol. XXII, p. 124—125.

²¹ Cei mai mulți dintre țărani fugari treceau peste Dunăre, în Imperiul otoman. (Lia Lehr, *Factori determinanți în evoluția demografică a Țării Românești în secolul al XVII-lea*, în „Studii și materiale de istorie medie”, VII, 1974, p. 178).

²² Matei D. Vlad, *op. cit.*, p. 68.

Țara Turcească", și toți „să aibă de la domnia mea slobozie pe patru ani”²³. Peste un an, la 1 aprilie 1618, același drept îl dobîndeau boierul Condre și ureadnicii lui și vătămanii din satul Șivița, tot din ținutul Covurlui, pentru „ori cîți oameni vor chema din altă țară, în acest sat”, noii veniți urmînd să beneficieze de „slobozenie pe cinci ani”²⁴.

La 10 ianuarie 1630, domnul Țării Românești, Leon Tomșa, întărea Mănăstirii Sfînta Troiță (Radu-Vodă) din București un loc în oraș, „unde a fost palanga care a făcut-o Șinan Pașa”, aluzie deci la evenimentele din anul 1595. În continuare, se făcea următoarea mențiune: „Oricare om va trăi pe acel loc mai sus-zis, sau fie vlah sau grec sau sîrb sau arbănaș sau moldovean, oricare om străin ar fi venit de peste Dunăre sau din altă parte, toți să fie în pace și iertați...”²⁵. Într-un hrisov din 27 aprilie 1632 al aceluiași domn, prin care se întăreau aceleași mănăstiri „rumâni” din satul Cretinești, se spuneau următoarele: „Iar de cîndu au fost cele răotăți, în țeară și robii, ei au fugit de au trecut Dunărea decîndea”²⁶. Și în acest caz este vorba tot de fugari reveniți de dincolo de fluviu, din Imperiul otoman. Avînd în vedere că zonele preferate ale țăranilor fugiți peste Dunăre erau Dobrogea (mai ales) și regiunea Vidinului²⁷, în care se afla o numeroasă populație românească, considerăm că nu greșim dacă afirmăm că cei mai mulți dintre acești locuitori se întorceau după o ședere, uneori destul de lungă, în provincia pontică.

Participarea românilor dobrogeni la înființarea de slobozii în Țara Românească și Moldova în secolul al XVII-lea și al XVIII-lea este atestată și de alte documente. Așa, de exemplu, la 12 ianuarie 1676, domnul Moldovei, Antonie Ruset, îngăduia episcopului de Huși, Sofronie, să strîngă „cît de mulți” oameni străini „din Țara Turcească” și din alte părți pentru a-i așeza în ținutul Fălciu, la siliștile Crețești²⁸ și Cîrligați²⁹. O îngăduință similară era dată de domnul Gheorghe Duca, la 18 decembrie 1678, pentru siliștea Fîntîna din ținutul Tecuci³⁰. La începutul anului 1681, domnul Țării Românești, Șerban Cantacuzino, hotăra înființarea unui nou sat pe moșia Făcăieni din județul Ialomița, acordînd largi scutiri celor care s-ar așeza acolo, cu condiția ca toți să fie „adevărați striini, dă altă țeară”³¹. Satul, numit în vorbirea curentă Făcăieni, este atestat prima dată la 1467³², avînd deci o însemnată vechime, dar se vede că, între timp se spărsese, în împrejurări rămase necunoscute. El există și astăzi, fiind situat chiar pe malul brațului Borcea, iar locuitorii lui s-au aflat

²³ *Documente privind istoria României, veacul XVII*, A. Moldova, vol. IV, (București), 1956, p. 97.

²⁴ *Ibidem*, p. 257.

²⁵ *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, vol. XXIII, București, 1969, p. 20.

²⁶ *Ibidem*, p. 554.

²⁷ N. Iorga, *Constatări istorice...*, p. 41.

²⁸ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 543, f. 97–98.

²⁹ *Ibidem*, fond Episcopia Hușilor, XLVI/4.

³⁰ *Ibidem*, fond Mănăstirea Galata, VI/28.

³¹ Doina Tincușcu, Silvia Vătafu-Găitan, *Documente din timpul domniei lui Șerban Cantacuzino*, în „Revista Arhivelor”, anul LVIII (1981), vol. XLIII, nr. 1, p. 61.

³² *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, vol. I, București, 1966 p. 224–225.

încă dinainte de 1777, în strînsă legătură cu românii din Dobrogea³³, ceea ce poate întări presupunerea că unii dintre aceștia au participat la crearea lui. La fel, domnul Moldovei, Constantin Duca, la 4 martie 1701, emitea un hrisov pentru siliștea Petroasa din ținutul Covurlui³⁴.

Ilustrativ, în sensul celor arătate mai sus, este cazul satului Vlădeni din județul Ialomița, situat la Borcea, așadar în imediată vecinătate cu Dobrogea. Această așezare, atestată încă din anul 1467³⁵, se afla, la începutul secolului al XVIII-lea, în stăpînirea Mănăstirii Sf. Ioan din București. La 3 mai 1719, domnul Nicolae Mavrocordat acordă acestei mănăstiri dreptul de a strînge pe moșia sa Vlădeni din județul Ialomița „oameni striini, den Țara Turcească, fără de bir și fără de gîlceavă”³⁶. Satul se spărsese probabil, la o dată pe care nu o cunoaștem, iar locuitorii trecuseră în Dobrogea, așa cum rezultă dintr-un alt hrisov al lui Nicolae Mavrocordat, emis la 19 iulie 1721. La acea dată, se încuviințează aceluiași așezămînt monahal „ca să aibă a ținea la moșia mănăstirii ce să chîmă Vlădenii ot sud Ialomița 5 rumâni. Care rumâni sînt fugiți de multă vreme în Țara Turcească și acum vrînd să vie în țară casă slujească sfîntei mănăstiri, i-am ertat domnia mea ca să fie în pace și ertați de haraciu...”³⁷. Așezarea s-a spart din nou în timpul războiului ruso-turc din 1768—1774, locuitorii refugiindu-se foarte probabil de asemenea în Dobrogea. La 30 iulie 1772, Divanul Țării Românești emitea o „carte” către egumenul Mănăstirii Sf. Ioan, la cererea acestuia, în care se arăta că siliștea Vlădeni se spărsese „din împerecherea vremilor cu răzmiriți”, iar oamenii se împrăștia-seră „care încotro au vrut”. Acum egumenul căpăta dreptul „ca să umble și oriunde va găsi pe acei fugari să-i ia cu toată iconomia lor și să-i aducă la urmă...”³⁸.

În aprilie 1785, sultanul Abdul-Hamid I porunca domnului Moldovei Alexandru Mavrocordat-Firaris să înapoieze „un număr oarecare de raiale din Hirșova”, care fuseseră atrase de pîrcălabul de Galați, făgăduindu-li-se scutire de dări pe trei ani³⁹.

În unele cazuri, însă, inițiativa înființării acestor sate au avut-o chiar unii feudali turci din Dobrogea. Fenomenul este legat de obiceiul acestora de a trece Dunărea în Principate pentru a-și paște vitele în mod abuziv și pentru a cotorpi terenuri, pe care le lucrau fără a se supune vreunei obligații

³³ Tudor Mateescu, *Documente privind istoria Dobrogei (1830—1877)*, București, 1975, p. 142, 213.

³⁴ Arh. St. Buc., colecția Achiziții noi, CCXX/2.

³⁵ *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, vol. I, p. 225.

³⁶ Arh. St. Buc., fond Mănăstirea Sf. Ioan, București, V/31. Vezi și Matei D. Vlad, *op. cit.*, p. 77.

³⁷ *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. I, Țara Românească, (București), (1961), p. 295—296.

³⁸ *Ibidem*, p. 584—585.

³⁹ *Documente turcești privind istoria României*, vol. II, 1774—1791, întocmit de Mustafa A. Mehmet, București, 1983, p. 60—61.

față de domnie. Astfel de încălcări sînt atestate încă din secolul al XVI-lea ⁴⁰, dar ele se intensifică, devenind frecvente, în veacul al XVIII-lea. Cu prilejul lor, turcii ridicau „odăi” și alte instalații pentru păscutul vitelor și pentru cultivarea pămîntului ⁴¹, dar nu se stabileau definitiv, deoarece statutul vasaletății Principatelor față de Poarta otomană nu permitea acest lucru ⁴². Cu toate acestea, se puteau statornici oamenii lor creștini, aduși de la dreapta Dunării, care își durau case și gospodării.

La 31 ianuarie 1729, domnul Moldovei, Grigore Ghica II, emite un hrisov prin care se îngăduia ca Hasan Aga, serdar de Galați, să-și colonizeze satul Siliște cu „oameni streini, den Țara Turcească și dentr-alt<e>țări, orcăt de mulți ar aduce, să-i așeze în sat” ⁴³. Această permisiune este înnoită apoi la 24 aprilie 1736 și la 18 decembrie 1739 ⁴⁴. Este vorba, foarte probabil, de un turc din Dobrogea, iar satul pe care-l înființa urma să fie populat de asemenea, în primul rînd, cu locuitori din această provincie, nu însă turci ⁴⁵, ci creștini. În cazul în care satul a fost într-adevăr creat, trebuie să presupunem și prezența românilor dobrogeni printre locuitorii săi.

În același fel a fost întemeiat și satul Beilic din județul Ialomița, pe moșia Brînceni a Mănăstirii Dealu, pe care ființase mai demult și slobozia Satu Nou. Ibram (Ibrahim) Aga ridicase, mai întîi, acolo o „hodae”, apoi strînsese și oameni, al căror număr ajunsese, în 1742, la 53, punînd mai mare peste ei un locțiitor („chehaia”). La 25 aprilie acel an, domnul Mihai Racoviță dădea următoarea poruncă ispravnicului județului Ialomița: ... să mergi acolo la acea hodae și să ceri cartea la acea chehaia, și pe cîți oameni îi va fi scriind ca să aibă, pă ace<ia> să-i lași, iar cîți oameni vor zece mai mult să-i iai de supt stăpînirea lui și să-i da în seama sfintei mănăstiri ca să fie sat al mănăstirii” ⁴⁶. Satul Beilic este pomenit din nou la 17 martie 1752, într-un document de la domnul Grigore Ghica II, fiind considerat tot ca „hodae turcească” ⁴⁷. Așezarea apare însă ca sat în mai multe izvoare cartografice:

⁴⁰ Dintr-un firman al sultanului Soliman I din 21 mai 1560 reiese că domnul Alexandru Lăpușeanu se plînsese Înaltei Porți că țărani din Adj-Dan (poate Agighiol) și din alte două sate învecinate, precum și alți locuitori ai „vilaietului” Dobrogea, trecuseră în chip abuziv în Moldova, unde își pășteau vitele și unde începuseră să cultive pămîntul, refuzînd să dea ceva în schimb. Vezi Mihail Guboglu, *Catalogul documentelor turcești întocmit de...*, vol. II, București, 1965, p. 29 (rez. 78); N. Iorga, *Documente și cercetări asupra istoriei financiare și economice a Peincipatelor Române*, București, 1900, p. 174–175.

⁴¹ *Documente privind relațiile agrare...*, vol. I, p. 332.

⁴² Matei D. Vlad, *op. cit.*, p. 72.

⁴³ *Ibidem*, p. 78.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 78, nota 101.

⁴⁵ Cf. *ibidem*, p. 78: „Este probabil ca cei veniți <<den țara turcească>> să fie de astă dată elemente turcești”. Pînă în prezent însă, nu este dovedită nici o excepție în această privință, stabilirea turcilor pe teritoriul țărilor române [nefiind îngăduită, așa cum arată de altfel chiar autorul în lucrarea citată. Poarta otomană a respectat acest atribut al autonomiei Principatelor.

⁴⁶ *Documente privind relațiile agrare...*, vol. I, p. 402.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 510.

într-o hartă franceză a Dunării elaborată după 1773 (*Beilipie*)⁴⁸; în harta lui Schmidt din 1774 (*Beilip*)⁴⁹, ca și în harta din 1782 a lui Rizzi Zannoni (*Beilipie*)⁵⁰.

S-a făcut legătura între acest sat de pe brațul Borcea, existent și astăzi, și satul omonim din Dobrogea⁵¹, aflat aproape în același drept, dincolo de Dunăre, denumirile lor fiind considerate toponimice dublete⁵². S-a afirmat, pe baza unor argumente logice, în acest caz, anterioritatea așezării dobrogene⁵³, care, într-adevăr, este mai veche⁵⁴. Avem acum convingerea că Ibrahim Aga, întemeietorul satului Beilic din județul Ialomița, era originar din Beilicul dobrogean, ceea ce explică și transplantarea numelui localității, iar locuitorii noii așezări de pe Borcea erau, dacă nu toți, cel puțin în buna parte, români originari din Dobrogea.

La plingerea domnilor celor două principate, Poarta otomană a luat măsuri, în tot cursul secolului al XVIII-lea, pentru alungarea turcilor care încălcau teritoriile românești și chiar pentru distrugerea instalațiilor pe care le construiseră⁵⁵. Într-un firman al sultanului Mahmud, din noiembrie 1750 se arăta că, „potrivit distinsului meu ordin ce s-a emis, odăile și cișele înființate din nou în principatul Țării Românești, în dreptul Brăilei și Hîrșovei și Silistrei și Turtucaiei și Giurguiului și Șiștovului și Nicopolului și Turnului au fost dărimate și distruse, iar stăpînii lor au fost alungați și îndepărtați, dîndu-se dispoziții și recomandări și povețe și avertismente pentru ca, de acum încolo să nu se mai facă arături și semănături prin încălcarea proprietăților și pămînturilor celor din Țara Românească”⁵⁶. O dispoziție similară a fost dată în timpul domnului Scarlat Ghica, probabil în prima sa domnie (1758–1761), în care se menționează expre, încălcările săvîrșite de nazîrul Silistrei, Hagi Habil⁵⁷.

Într-o scrisoare din 8 decembrie 1759 a lui Ahmed, cadiul de Hîrșova, către Ali Aga, comandantul orașului, se arăta că de la Cladova pînă la Brăila au fost luate din mîna uzurpatorilor „pămînturile, pășunile și le-au înapoiat proprietarilor lor, dărîmînd casele și adăposturile de iarnă construite și scoțînd din țară stupii și animalele”⁵⁸. În 1763, aianii și muhafizii dunăreni erau opriți, printr-o poruncă a sultanului, de a mai trece în cele două principate pentru a face semănături sau a cosi iarba⁵⁹. Aceeași interdicție o găsim și în hatisîrifurile de privilegii din 1774 și 1784, acordate Țării Românești și

⁴⁸ Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 380, nota 15.

⁴⁹ Biblioteca Academiei Române, Hărți, D.VII.12.

⁵⁰ *Ibidem*, C.XXV, 46.

⁵¹ În prezent, satul Beilic din Dobrogea se numește *Viile*.

⁵² C. Brătescu, *Populația Dobrogei*, p. 208.

⁵³ *Idem*, *Contributions à la question de la Dobrogea*, p. 83.

⁵⁴ Astfel apare, sub forma *Benlik*, în harta austriacă intitulată „Plans der Moldau, Bessarabien und Wallachey”, alcătuită în timpul războiului ruso-turc din 1768–1774. (Biblioteca Academiei Române, Hărți, D.XXVII.4).

⁵⁵ Mihail Guboglu, *op. cit.*, vol. II, p. 245–246 (rez. 813–814).

⁵⁶ Valeriu Veliman, *Relațiile româno-otomane (1711–1821). Documente turcești*, București, 1984, p. 314).

⁵⁷ <Mihai Cantacuzino>, *Istoria politică și geografică a Țării Românești de la cea mai veche a sa întemeiere pînă la anul 1774*, trad. de George Sion, București, 1863, p. 73–75.

⁵⁸ H. Dj. Siruni, *O năvălire necunoscută a bandelor turcești în țările române la 1769 după documente turcești din Arhivele Statului*, în „Revista Arhivelor”, IV (1940), nr. 1, p. 26.

⁵⁹ Mihail Guboglu, *op. cit.*, vol. I, București, 1960, p. 69 (rez. 218–220).

Moldovei, în care se arăta că turcii nu aveau voie să dețină moșii, cîflucuri și să pășuneze vite pe pămîntul Principatelor ⁶⁰.

Cu toate acestea, încălcările și chiar înființarea de așezări stabile la stînga Dunării au continuat. Într-o poruncă domnească din 12 martie 1792 către ispravnicii județului Ialomița, se arăta că fusese orînduit, în mod special, un dregător turc „să sfărîme un cătun ce se făcuse de cei de dincolo dincoace, pe pămîntul țării”, în apropierea brațului Borcea ⁶¹. Este vorba, și în acest caz, de o așezare creată de români dobrogeni din inițiativa vreunui turc, ceea ce explică măsura luată pentru distrugerea ei.

În legătură cu aceste încălcări, trebuie amintită și situația unor sate din Balta Brăilei. În cartea veliților boieri din 1764, către Mimiș Aga Turnagi bașa, orînduit cu îndreptarea hotarelor țării, se arăta că, în această baltă, pe moșia Berteasca a Mănăstirii Văcărești, se găseau două sate, Stoenеști și Frecăței, care, pe vremea domnului Constantin Brîncoveanu ⁶², „cu voința mării sale, s-au fost dat sătenilor ot Daia Chioiu ⁶³ de peste Dunăre să le fie numai pentru pășunea dobitoacelor, iar de doi trei ani încoace, strîngînd oameni din țară, i-au făcut sate și i-au numit pă unii Stoenеști, care îi stăpînește subașa ot Daia Chioiu, și pă alții Frecăței, care îi stăpînește voivoda ot Dăeni” ⁶⁴. Aceste așezări, deși se spune că au fost populate cu oameni ai Țării Românești, aveau, foarte probabil și locuitori români din satul dobrogean Dăieni (tc. Daiachioi), mai ales că erau stăpînite de către dregătorii turci de acolo: șeful poliției (subașa. tc. *subașî*) și cîrmuitorul local (voivoda, voievodul). O dovadă în acest sens o constituie faptul că, în 1833, după reîntegrarea la țară a teritoriului respectiv ⁶⁵, populația celor două așezări a trecut în masă peste Dunăre, în Dobrogea, cu ajutorul locuitorilor din satele dobrogene Dăieni și Gîrliciu ⁶⁶.

Un caz aparte îl constituie soarta satului dobrogean Scrofeni, aflat pe malul Dunării, între Hîrșova și Cernavodă, în apropiere de Topalu. După anul 1735, la o dată pe care nu o cunoaștem precis, acest sat ajunge în stăpînirea Mănăstirii Sf. Ioan din București, care, așa cum am văzut, poseda mai demult moșia Vlădeni din județul Ialomița, aflată în același drept, dincolo de Dunăre. Această trecere în stăpînirea unui așezămînt monahal al Țării Românești s-a făcut foarte probabil, prin vînzarea de către locuitorii satului, toți români, a moșiei lor, ceea ce a determinat, totodată, transformarea acestora în supuși („birnici”), ai domnului de la București ⁶⁷. Noua situație

⁶⁰ Ghenadie Petrescu, Dimitrie A. Sturdza, Dimitrie C. Sturdza, *Acte și documente relative la istoria renascerei României*, vol. I, București, 1888, p. 279, 283–284.

⁶¹ V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. IV, București, 1892, p. 69–70 în notă.

⁶² Rezultă că pe vremea lui Constantin Brîncoveanu satele nu existau sau erau doar simple siliști.

⁶³ Vezi și N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. V, București, 1903, p. 502, unde s-a transcris greșit, în loc de „ot Daia Chioiu” — „odae Chioiu”. De aici s-a ajuns la lectura „Odaia Chiorii”, pe care o găsim la Radu I. Perianu, *Raiaua Brăilei. Noi contribuțiuni*, în „Revista istorică română”, XV (1945), fasc. III, p. 297, 327.

⁶⁴ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 847, f. 23.

⁶⁵ Reîntegrarea a avut loc la 1829, odată cu raiaua Brăilei. (Radu I. Perianu, *op. cit.*, p. 297).

⁶⁶ Tudor Mateescu, *Documente privind istoria Dobrogei...*, p. 63–64. La 1846 Înalțul Divan al Țării Românești judeca o pricină „pentru locul ce-l ținea(у) Dăeni(і)” în județul Brăila, în aceeași zonă a satelor amintite mai sus. (Arh. St. Buc., fond Înalta Curte, Secția civilă și criminală, dosar 51/1843, f. 75).

⁶⁷ Tudor Mateescu, *Un sat dobrogean în stăpînirea Mănăstirii Sf. Ioan din București (sec. XVIII)*, în „Biserica Ortodoxă Română”, XCIII (1975), nr. 3–4, p. 373–375.

nu putea fi însă admisă de autoritățile otomane din Dobrogea, care au raportat acest lucru Porții. Drept urmare, s-a emis „porunca prea puternicii împărății”, pusă în aplicare în aprilie 1764, cu prilejul îndreptării hotarelor dintre Țara Românească și Imperiul otoman, când satul Scrofeni a fost ars, iar locuitorii săi strămutați la stînga Dunării, probabil tot pe vreo moșie de-a Mănăstirii Sf. Ioan⁶⁸. Este aici un caz special, probabil unic, de stabilire forțată în Principate a unor români originari din Dobrogea.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, începe seria războaielor ruso-turce, care au avut totdeauna ca teatru de operațiuni și Dobrogea și care au cauzat mari suferințe populației acestei provincii. Românii dobrogeni, la primele semne ale primejdiei, luau drumul pribegiei, refugiindu-se dincolo de Dunăre, unde își ridicau noi locuințe. După trecerea urgiei, cei mai mulți reveneau la vechile vetre, dar erau și unii care rămîneau definitiv în Țara Românească sau în Moldova⁶⁹. La 1792, așa cum consemna călătorul englez Wiliam Hunter, „guvernatorul” turc de la Rasova, sub autoritatea căruia se găseau alte 11 sate, depunea mari eforturi pentru a-i determina pe locuitorii fugiți în cursul războiului încheiat la începutul acestui an să se înapoieze și să-și reclădească gospodăriile⁷⁰.

În felul acesta, au luat ființă în unele județe ale Țării Românești⁷¹, dar mai ales în Ialomița, pe brațul Borcea, mai multe sate⁷² ale căror denumiri arată originea dobrogeană a locuitorilor lor⁷³. În majoritate ele datează din secolul al XIX-lea, dar sînt și unele care își au începuturile în veacul precedent. Așa este satul Coslogeni, situat pe brațul Borcea, în apropiere de Dichiseni, pe care îl găsim în harta austriacă din 1790—1791 a lui Specht, sub forma Koszliesen⁷⁴. Într-un act de hotărnicie din 27 aprilie 1791 pentru moșia Dichiseni din județul Ialomița se arată că martorii au fost doi locuitori din satul Dichiseni și unul Necula Gorgonea, din satul învecinat, „Cozlogeni”. Ei erau în vîrstă „ca de cincizeci de ani”, și declarau că acolo erau născuți și crescuți. Satul Coslogeni avea așadar o vechime de peste jumătate de secol, realitatea întărită și de faptul că, așa cum se spune în document, avea și biserică⁷⁵. Numele este o dovadă că locuitorii săi erau originari din satul dobrogean Coslugea, pe care știri sigure ni-l arată că așezare românească⁷⁶.

În afară de aceste stabiliri în grupuri mari, au fost și cazuri de satorniciri individuale în Țara Românească și Moldova a unor români dobrogeni. Astfel, la 1647, un anume Iane Dobrogeanu figurează într-o pricină cu Mănă-

⁶⁸ *Ibidem*, p. 374—376.

⁶⁹ G. Vilsan, *Droits bulgares et romains sur la Dobrogea*, în *La Dobrogea roumaine*, p. 72.

⁷⁰ William Hunter, *Travels in the year 1792, through France, Turkey, and Hungary, to Vienna concluding with an account of that city*, London, 1796, p. 263.

⁷¹ N-ar fi exclus deloc ca, printre cei 271 de bejenari „bulgari”, care au întemeiat, în timpul războiului din 1768—1774 pe moșia orașului Ploiești, satul *Tutracan*, amintind numele turcesc al orașului Turtucaia, să fi fost și români. Pentru înființarea acestui sat vezi Ion Ionașcu, *Despre județele Olt și Argeș în catagrafia din anii 1773—1774 de la Moscova*, în „Mitropolia Olteniei”, X (1958), nr. 3—4, p. 251, nota 10.

⁷² Spre deosebire de așezările înființate din inițiativa feudalilor turci, care, așa cum am văzut, erau de regulă distruse, satele formate de către românii dobrogeni refugiați rămîneau nesupărate, satornicirea acestor bejenari fiind deci îngăduită de domnie.

⁷³ C. Brătianu, *Contribution à la question de la Dobrogea*, p. 83—84; idem, *Populația Dobrogei*, p. 208.

⁷⁴ Biblioteca Academiei Române, Hărți, D.XXVII.6.

⁷⁵ Arh. St. Buc., fond Episcopia Buzăului, LXXIII/13.

⁷⁶ Despre caracterul românesc al acestui sat vezi Tudor Mateescu *Documente privind istoria Dobrogei...*, p. 296.

stirea Verbila pentru o ocină ⁷⁷, ceea ce îl arată ca fiind stabilit mai demult în Țara Românească. La 1747, un Iordache Dobrogeanu vindea lui Gheorghe logofătul un rînd de case în Dobrogea, în mahalaua Scaunelor ⁷⁸. Este vorba, fără îndoială, și în acest caz de un român originar din Dobrogea, stabilit mai demult în numitul oraș moldovean.

În catagrafia întocmită în anul 1774, în cîteva localități din sudul Moldovei apar mai mulți locuitori purtînd cognomenul „dicianul”: „Lazăr diciian” la Băneasa; „Șarban diciian”, „Neculai decian”, „Sandu decian” și alții la Minzatești, iar la satul Puțani se spune că erau „oamenii căpitanului Ioniță Botezat ce i-au adus de peste Dunăre”: „Ștefan”, „Ion decian Fărîmălemn”, „Păvilache decian” și alții ⁷⁹. Așa cum se știe, în secolele trecute, românii din Dobrogea erau numiți de regulă „dicieni” ⁸⁰, nume pe care și-l dădeau ei înșiși. Este vorba și aici de români dobrogeni, stabiliți în Moldova cel puțin cu cîțiva ani înaintea întocmirii acestei catagrafii.

Mulți dintre acești români dobrogeni erau de fel din orașul Dîrstor (Silistra). Astfel, la 15 iunie 1680, frații Nedelco și Gheorghe „ot Drăstor”, cumpără o moșie în satul Sulești ⁸¹ (dispărut ulterior) pe care o revind însă anul următor ⁸². Erau, așadar, în mod sigur, locuitori ai Țării Românești. Așa cum se știa la 1840, biserica din satul Corbești (Corșori), județul Muscel, fusese ridicată cu 154 de ani mai înainte, așadar în 1686, de Dimitrie Dîrstoreanu ⁸³. Numele arată limpede că este vorba de un român de la Dîrstor, venit mai demult în Țara Românească, unde poseda o însemnată avere dacă putea construi, numai pe cheltuiala sa, o biserică. Încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, așa cum consemna cronicarul Mihai Cantacuzino, printre breslele mici din Țara Românească figura și cea a neguțătorilor fugari de la Dîrstor „din cauza turcilor”, breaslă aflată „sub autoritatea cămărașului celui mare” ⁸⁴. S-a apreciat, pe bună dreptate, că acești neguțători, legați și înainte de viața economică de la stînga Dunării, fuseseră siliți să fugă pentru a-și putea continua activitatea stînjinită, tot mai puternic de starea de decadentă a Imperiului otoman. Ei se încadrează însă curînd în coordonatele vieții economice locale ⁸⁵.

⁷⁷ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 454, f. 256v—257.

⁷⁸ D. Furtună, *Carte domnească prin care se adevărește că Gheorghe logofătul de taină din Dorohoi urmează să-și stăpînească în pace un rînd de case din mahalaua Scaunelor, cumpărată de la Iordache Dobrogeanu, 1749 mart. 5*, în „Revista Arhivelor”, I (1924—1926), nr. 1—3, p. 298—299.

⁷⁹ Mihai Brudiu, *Dicianu — un nume milenar în străvechea Dobroge*, în „Magazin istoric”, XII (1978), nr. 10 (139), p. 28.

⁸⁰ Const. C. Giurescu, *Știri despre populația românească a Dobrogei în hărți medievale și moderne*, (Constanța), (1966), p. 5—6. În ceea ce privește originea acestui nume, s-a afirmat că ar veni de la *Vicina*, importantul centru dobrogean din secolele XII—XIV, cunoscut și sub numele de *Dicina*, desemnînd așadar inițial pe locuitorii acestui oraș și extins ulterior asupra tuturor ronănilor din Dobrogea. (*Ibidem*, p. 6). Am considerat, cu alt prilej, că acest nume derivă mai degrabă de la cuvîntul *decindea*, în forma mai veche *de-aci indea*, însemnînd „dincolo de apă”. (Tudor Mateescu, *Permanența și continuitatea românilor în Dobrogea*, București, 1979, p. 10, n. 5).

⁸¹ Arh. St. Buc., fond Mitropolia Țării Românești, XXII/4.

⁸² *Ibidem*, XXII/6.

⁸³ I. Răuțescu, *Documente muscelene*, II, *Bisericile din nordul județului Muscel în anul 1840*, în „Buletinul Comisiei istorice a României”, IX, 1930, p. 113. Vezi și Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România*, I, Țara Românească, vol. I, (Craiova), 1970, p. 194, unde, dintr-o greșeală de calcul, s-a dat 1786 ca an al înălțării acestei biserici.

⁸⁴ Mihai Cantacuzino, *op. cit.*, p. 30—31.

⁸⁵ Louis Roman, *op. cit.*, p. 198.

În marea lor majoritate acești dîrstoreni erau neguțători și meseriași. Astfel, la 1759, se afla în București un locuitor, meșteșugar sau neguțător, numit Dobre Dîrstoreanu, care semnează două acte ca martor ⁸⁶. Unii dintre ei ajung să dețină însă și dregătorii de seamă, așa cum a fost Ianache Silistrel, așadar Silistoreanul, pomenit la 1760 într-un document turcesc ca medelnicer și ispravnic al județului Gorj ⁸⁷. La 15 noiembrie 1767 un Dumitru Dîrstoreanu adevărea în scris că luase cu chirie de la Mitropolie pentru negoțul său „cu vinuri”, o pivniță în mahalaua bucureșteană Scaune, împreună cu o casă de locuit și o „magazioară” ⁸⁸. Rezultă, așa cum s-a apreciat cu deplină justete, că acești dobrogeni erau stabiliți demult și temeinic în Țara Românească, poate chiar dinainte de 1739 ⁸⁹.

În anul 1775, un Enciu Dărstoreanu arenda de la episcopul Mănăstirii Cozia venitul moșiei Lichirești din județul Ialomița, aflată deci chiar în dreptul Silistrei, „împreună cu o șaică veche”. El și-a făcut încă o șaică nouă „pentru al lui alișveris”, fără încuviințarea episcopului, ceea ce a dus la deschiderea unui proces între cele două părți ⁹⁰. Cu prilejul judecării altor pricină, sînt pomeniți, de asemenea, Tudor Dîrstoreanu, la 1776 ⁹¹ și Costanda Dîrstoreanca, la 1780 ⁹². În martie 1783, în București, în mahalaua Vergu, se afla un locuitor, Petcu Dristoreanu ⁹³. În anul 1791 avea luată în arendă moșia Cojasca a logofetesei Maria Văcărescu un neguțător din București, numit Pascal Dîrstoreanu ⁹⁴. Înainte de anul 1795, Marica Dărstoreanca, „șezătoare la Rasa, sud Ilfov”, vindea unui turc jumătate din casa părintească aflată în orașul Silistra, „la mahalaoa creștinească, lângă biserica Sf. Gheorghe” ⁹⁵. După cum se știe, aceasta era biserica subterană (partea ei de jos fiind adîncită în pămînt), construită de românii din Silistra înainte de 1780 ⁹⁶.

Din același oraș era originar și Chiriță Gheorghe Domușciul Drăstorean, care devine diac la Mănăstirea Radu-Vodă din București și care transcrie, în anii 1793—1794, cea mai mare parte a documentelor, în număr de peste 1200, care alcătuiesc condica acestei mănăstiri ⁹⁷. De asemenea, într-un document din 11 noiembrie 1793 de la domnul Alexandru Moruzi este menționat un Ștefan Dîrstoreanu, împreună cu doi feciori ai săi ⁹⁸.

La 1797 este atestat, tot la București, un croitor, Gheorghe Dîrstoreanu, despre care se spune însă că era supus otoman (*Türkischer Unterthan*) ⁹⁹.

⁸⁶ George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București (1594—1821)*, (București), (1961), p. 447—448.

⁸⁷ Valeriu Veliman, *op. cit.*, p. 376.

⁸⁸ Arh. St. Buc., fond Mitropolia Țării Românești, CCXXII/23.

⁸⁹ Louis Roman, *op. cit.*, p. 198.

⁹⁰ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 4, f. 54.

⁹¹ *Acte judiciare din Țara Românească, 1775—1781*, București, 1973, p. 156—157.

⁹² *Ibidem*, p. 827.

⁹³ Florian Georgescu, Paul I. Cernovodeanu, Ioana Cristache Panait, *Documente privind istoria orașului București*, București, 1961, p. 136—137.

⁹⁴ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV, p. 69, în notă.

⁹⁵ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 31, f. 43—44.

⁹⁶ P. P. Panaitescu, *Originea populației în Dobrogea Nouă*, București, 1940, p. 37.

⁹⁷ Tudor Mateescu, *Din legăturile culturale ale Dobrogei cu Țara Românească, în secolul al XVIII-lea*, în „Biserica Ortodoxă Română”, XCIII (1975), nr. 9—10, p. 1127—1128.

⁹⁸ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV, București, 1893, p. 624.

⁹⁹ Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XIX, partea I, București, 1922, p. 828—830.

La 30 mai 1800, dintre cei trei martori care adevereau că preotul Anton, orînduit la satul Tonea, județul Ialomița, fusese hirotonit „la Drăstor, la prea sfin<titul> părintele Grigorie, mitr<opolitul> dă acolo”, doi erau silistreni: Dimcea Dristoreanul din mahalaua bucureșteană Sfintu Ștefan și Enache Dristoreanul din mahalaua Udricanu ¹⁰⁰. De asemenea, la 1820 în „Companiia orașului Focșani”, figura și un Codin postăvarul Drăstoreanu, probabil descendent al unor silistreni, deoarece breasla acestora fusese desființată poate înainte de sfîrșitul secolului al XVIII-lea ¹⁰¹.

Au venit însă, fără îndoială, și români din alte părți ale Dobrogei. Astfel, sint atestați mai mulți locuitori ai Țării Românești originari de la Cernavodă. Trei zapise pentru vînzarea unor moșii din județele Teleorman și Vlașca, datînd din 1651, 1656 și 1662, au printre martori pe „jupînul Sava negușătoriu ot Cernavodă” ¹⁰². La 1734 în București se afla negușătorul Sterie din Cernavodă, care vindea o prăvălie situată pe ulița mare a Șelarilor ¹⁰³. El este amintit apoi și în anii 1753 ¹⁰⁴ și 1783 ¹⁰⁵. În timpul războiului ruso-turc din 1768—1774, românii de la Cernavodă fuseseră strămutați forțat de trupele ruse în Țara Românească, unde rămăseseră timp de un an și jumătate. Ei se întorseseră la vetrele lor ¹⁰⁶, dar nu este exclus ca unii să fi rămas definitiv la stînga Dunării. În anul 1785 este atestat la București un locuitor numit Gheorghe Cernăvodeanu, care poseda un teren în mahalaua Olari ¹⁰⁷. La 1801 un Tudor Cernăvodeanu lua în arendă pe doi ani o moșie din județul Buzău a Mănăstirii Tîrșor ¹⁰⁸. De asemenea, așa cum se știa mai tirziu, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în satul ialomițean Stelnica se afla o familie de boieri ai căror ascendenți erau veniți de peste Dunăre, de la Cernavodă ¹⁰⁹. Din felurite motive, au venit și s-au așezat pentru totdeauna în Principate români din diferite localități dobrogene ¹¹⁰, integrîndu-se cu timpul populației de același neam în mijlocul căreia se statorniciseră.

Păstrînd proporțiile, putem spune, în concluzie, că stabilirea definitivă a unor români dobrogeni în Țara Românească și Moldova în secolele XVII—

¹⁰⁰ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 141, f. 135.

¹⁰¹ Louis Roman, *op. cit.*, p. 198.

¹⁰² Arh. St. Buc., colecția Achiziții noi, CVI/14; fond Mănăstirea Cozia, XLVII/34; fond Mitropolia Țării Românești CXVI/15.

¹⁰³ Florian Georgescu, Paul I. Cernovodeanu, Ioana Cristache Panait, *op. cit.*, p. 89—90.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 95.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 136—137.

¹⁰⁶ Tudor Mateescu. *Pricini ale românilor din Dobrogea judecate de organele judiciare ale Țării Românești (sec. al XVIII-lea)*, în „Studii și materiale de istorie medie”, IX, 1978, p. 129.

¹⁰⁷ George Potra, *op. cit.*, p. 518.

¹⁰⁸ George Potra, Nicolae Simache, *Contribuții la istoricul orașelor Ploiești și Tîrșor (1632—1857)*, Ploiești, f.a., p. 477.

¹⁰⁹ Constantin Predeleanu, *Noțiuni istorice asupra județului Ialomița*, București, 1884, p. 45.

¹¹⁰ Amintim și faptul că, la 17 februarie 1758, cadiul de Hirșova, Ali Ibrahim, raporta la Poartă că mai mulți creștini din satul Pecineaga fugiseră în cîteva ostroave ale Dunării care, așa cum rezultă din document, aparțineau Țării Românești, de aceea se luaseră măsuri pentru readucerea lor. (Valeriu Veliman, *op. cit.*, p. 348).

XVIII¹¹¹ reprezintă un fenomen analog imigrării în Principate, în aceeași perioadă, a românilor transilvăneni. Stăpînirile străine sub care se aflau de secole atît Dobrogea cît și Transilvania, cu cortegiul lor de asupriri și apăsări, au făcut ca românii, care constituiau populația autohtonă a acestor provincii, să prefere, îndeosebi în unele momente mai grele, trecerea și staționarea pentru totdeauna în acea parte a vetrei strămoșești în care viața națională românească se desfășura liber. Totodată, acest fenomen atestă vitalitatea deosebită a acestor români care, pe de o parte au contribuit la sporirea populației Țării Românești și a Moldovei, iar pe de alta, prin plecarea lor, nu a fost afectat caracterul etnic al Dobrogei și al Transilvaniei, în care elementul românesc a rămas în continuare cel mai numeros.

RÉSUMÉ

Il est bien connu qu'à l'époque où Dobroudja — province roumaine pontique — était sous la domination des ottomans, des roumains de toutes les Principautés venaient s'installer ici. Mais il est moins connu qu'un processus contraire s'est produit aussi: des roumains de Dobroudja se sont définitivement installés sur la rive gauche du Danube. Il est certain que dès le début du XVIIe siècle, des roumains de Dobroudja ont participé en Valachie à la fondation des nouveaux villages dont la population avait traversé les frontières des Principautés. Dès la seconde moitié du XVIIIe siècle, les guerres russo-turques ont sérieusement affecté cette province et de nombreux roumains ont été forcés de se réfugier en Valachie et en Moldavie, plusieurs y sont installés pour toujours. On peut ajouter à ce processus les situations individuelles, déterminées par d'autres causes.

PRÉCIS

It is well known that at the time when Dobrudja — Romanian Pontic province — was under Ottoman rule many Romanians from Wallachia, Transylvania and Moldavia settled here. But there has also been an inverse process: Romanians from Dobrudja definitively settled on the left bank of the Danube. It has been demonstrated that at the beginning of the 17th century Romanians from this region participated at the foundation of new Wallachian villages (the so-called, „slobozii”) whose population had come across the Principalities' borders. Starting with the second half of the 18th century the Russian-Turkish Wars deeply affected Dobroudja's territory and forced many Romanians to take refuge in Wallachia and Moldavia, afterwards some of them remained here for good. To this phenomenon we should also add the individual settlements caused by other different circumstances.

¹¹¹ Fenomenul va căpăta proporții după 1800, atît fuga în grupuri mari cît și cea individuală. Trebuie menționat și faptul că, după 1800, numele de familie *Dobrogeanu* și *Dicianu*, pot fi întîlnite frecvent la stînga Dunării, mai ales în localitățile din vecinătatea Dobrogei. (Vezi și Mihai Brudiu, *op. cit.*, p. 28—29). Astfel, la 1831, în fosta raia a Brăilei apar mai mulți locuitori cu numele Dicianu: Nicolae sin Chiriac Dicianu la Cazasu, Stoica sin Neagu Dicianu la Scorțaru, Grigore din Nedelcu Dicianu la Tichilești, Tudoran sin Gheorghe Dicianu și Ene sin Georghe Dicianu la Pecineaga, Dumitru sin Dia Dicianu la Brăila. (Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 846, f. 119, 140, 157, 159, 164 ș.a.). Ei erau, cu siguranță, descendenții unor români dobrogeni statorniciți mai demult la stînga Dunării.

Orașul Giurgiu la 1877

ANCU DAMIAN

Puternic bastion al apărării naționale, secole de-a rindul, devenit astăzi o importantă cetate economică a țării, orașul Giurgiu a reprezentat, în perioadele războiului pentru independență națională, prin poziția sa strategică — remarcată încă din vremea marilor voievozi Mircea cel Bătrîn, Vlad Țepeș și Mihai Viteazul — centrul unor puternice conflicte militare între turci și români. Acest aspect a fost reliefat pe larg în 1977, cu prilejul sesiunii de comunicări științifice organizată de Muzeul luptei pentru independența poporului român, prin susținerea unor referate care au prezentat documente interne și externe privind această problemă¹, precum și contribuția locuitorilor din județul Vlașca la cucerirea independenței naționale², contribuție încadrată marelui efort al poporului român pentru proclamarea independenței. Importantul eveniment pune la capăt oricărei dependențe politice față de puterile străine și afirmă în mod răspicat caracterul de sine stătător al națiunii noastre. Ne propunem ca prin intervenția pe care o vom face să reliefăm două aspecte mai puțin aprofundate în studiile care s-au elaborat pînă acum în legătură cu situația Giurgiului în timpul războiului de independență.

În acest context, vom acorda atenție, pentru început, incursiunilor pe care turcii le-au făcut la nord de Dunăre pe raza județului Vlașca, în perioada premergătoare proclamării independenței naționale de stat³, incursiuni favorizate de numărul mare al soldaților turci aflați la sud de Dunăre, dar și de numeroasele ostroave prin intermediul cărora aceștia se puteau apropia nestinșeriți de malul românesc.

Cu toate că „Pentru a preveni eventualele atacuri turcești la nord de Dunăre, în direcția Giurgiu, Slobozia, Malu de Jos, comandantul Diviziei a III-a a dispus trimiterea de noi unități militare în această zonă”⁴, în martie 1877 apare semnalat conflictul care „a avut loc pe insula Pîrgos (în dreptul satului Malu) între paznicii noștri de frontieră și turci”, aceștia din urmă reclamînd, printre altele „eliberarea imediată a 13 indivizi turci făcuți prizonieri”⁵, conflict care scoate în evidență hotărîrea guvernului român de a nu permite încălcarea graniței dunărene, încălcarea ce ar fi putut produce — ca

¹ Emil Păunescu, *Date mai puțin cunoscute despre orașul Giurgiu în 1877*, în „Ilfov. File de istorie”, București, 1978, p. 305—319; Eugenia Ciocan, *Documente germane despre orașul Giurgiu în timpul războiului de independență*, *ibidem*, p. 355—357.

² Ion Șendrulescu, *Aspecte mai puțin cunoscute privind contribuția populației din județele Ilfov și Vlașca la războiul de independență*, *ibidem*, p. 321—324; Cornel Scafeș, Constantin Căzănișteanu, *Sprijinirea războiului de independență de către masele populare din județul Ilfov*, *ibidem*, p. 325—335.

³ Vezi în acest sens Vasile Manole, *Încălcări ale graniței dunărene comise de turci în ajunul și în timpul războiului de independență (1876—1877)*, *ibidem*, p. 337—342.

⁴ Ion Șendrulescu, *op. cit.*, p. 322.

⁵ *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. II, București, 1952, p. 98). (În continuare se va cita D.I.R., R.I.). Prefectura județului Vlașca raporta Ministerului de Interne, la 13 iulie 1877 următoarele: „D. subprefect al plășii Margini, prin raportul nr. 4978, mă informează că un număr de cincisprezece indivizi de națiune bulgari, originari din comuna Pîrgos, ținutul Turchiei, în ziua de 1 iulie curent s-au prezentat la Primăria comunei Malu, declarînd că au fugit de la casele lor, unde și-au părăsit familiile și copiii, trecînd Dunărea într-o barcă a lor, dezbrăcați chiar de haine, din cauză că nu mai pot trăi cu turcii, cari, după ce le-au jefuit averea, pe mulți din contrații lor i-au tăiat”. (*Ibidem*, vol. IV, București, 1953, p. 568).

de atâtea ori de altfel, mari prejudicii satelor românești riverane. La 21 martie 1877, comandantul brigăzii de cavalerie, colonelul Formac, raporta Ministerului Justiției: „astă noapte la ora 1,30 s-au ivit între Smîrda⁶ și Malu Roșu⁷, patru bărci negre pline cu turci, mai avînd două la spatele lor. Pichetul de Călărași văzînd că acele bărci se apropie de mal, a tras 4 salve într-însii, silindu-i a lua direcția Malului Roșu unde se află un alt pichet mai tare. Aceștia văzînd intenția turcilor de a debarca, pe de o parte au dat de știre aici la Giurgiu, iar pe de alta au tras mai multe salve, puindu-i în poziția de a se retrage. Îndată, la primirea acestei știri, imediat, a fost trimis un escadrom de Călărași pentru susținerea avant-posturilor; în urmă s-a dat alarma pentru a pune sub arme întreaga garnizoană Giurgiu. Au stat sub arme fiecare corp pînă a sosit știre că turcii s-au retras cu desăvîrșire”⁸.

Cu scopul vîdit de a crea o stare de nesiguranță la nord de Dunăre, turcii au plasat în ostrovul Dinu⁹, în aprilie, timp de patru zile, mai multe nave, aflate sub protecția unui monitor care le asigura securitatea navigînd cîte un kilometru în susul și în josul Dunării¹⁰, pentru ca la 10 aprilie să se raporteze din Giurgiu următoarele: „Vapoarele staționate în Rușciuc fac ziua și noaptea recunoașteri. Astăzi au răpit 2 caiace încărcate, sub diferite pavilioane străine...”¹¹, răpirea navelor străine fiind o consecință a convenției încheiate între România și Rusia la 4 aprilie 1877, prin acest lucru explicîndu-se și ostilitățile la care turcii au provocat, după această dată, pe soldații români, așa cum a fost la 23 aprilie 1877, cînd „de pe un monitor cu ostași turci, care a venit pe Dunăre în jos, pînă în dreptul pichetului Malu Roșu... s-au tras mai multe salve de focuri de pușcă, asupra grănicerilor din acea zonă”¹². În primele zile ale lunii mai „trupele turcești au făcut noi încercări să treacă Dunărea, între Smîrda și Malu Roșu, dar au fost oprite de trupele române din garnizoana Giurgiu, în noaptea de 1 spre 2 mai”¹³.

Proclamarea Independenței naționale de stat a României a avut ca urmare o intensificare a atacurilor turcești asupra Giurgiului, a satelor de pe raza județului Vlașca, situație de altfel identică de-a lungul liniei Dunării. La 9 mai 1877, Aricescu, prefectul județului Vlașca raporta Ministerului de Externe: „un vapor otoman, un monitor, care trecuse în jos aseară pentru recunoaștere, rămînînd noaptea din jos de Ostrovul Mocanu¹⁴, pe partea lor, azi pe la 6 1/2 întorcîndu-se a dat pe la Coada Mocanului și cînd a ajuns în dreptul pichetului nostru așezat spre Smîrda, trecînd talvegul a descărcat o pușcă asupra soldaților noștri din arătatul pichet. Aceștia au ripostat cu un rînd de focuri, tot de pușcă, și vaporul apoi cu iuțeală a trecut spre partea lor, continuîndu-și drumul spre Rușciuc”¹⁵.

⁶ Smîrda este astăzi un punct situat în centrul orașului Giurgiu pe malul Dunării; este cel mai înalt punct de pe raza orașului.

⁷ Malu-Roșu — punct situat la aproximativ 5 km est de Giurgiu.

⁸ *D.I.R.*, R.I., vol. II, p. 86.

⁹ Situat între Malu și Vedea.

¹⁰ Vezi raportul prefectului județului Vlașca din 1 aprilie 1877 (*D.I.R.*, R.I., vol. II, p. 100).

¹¹ *Ibidem*, p. 175.

¹² Ion Șendrulescu, *op. cit.*, p. 322.

¹³ *Ibidem*, p. 323.

¹⁴ Peste acest ostrov trece astăzi „Podul prieteniei, construit între anii 1952—1954.

¹⁵ *D.I.R.*, R.I., vol. III, București, 1953, p. 11.

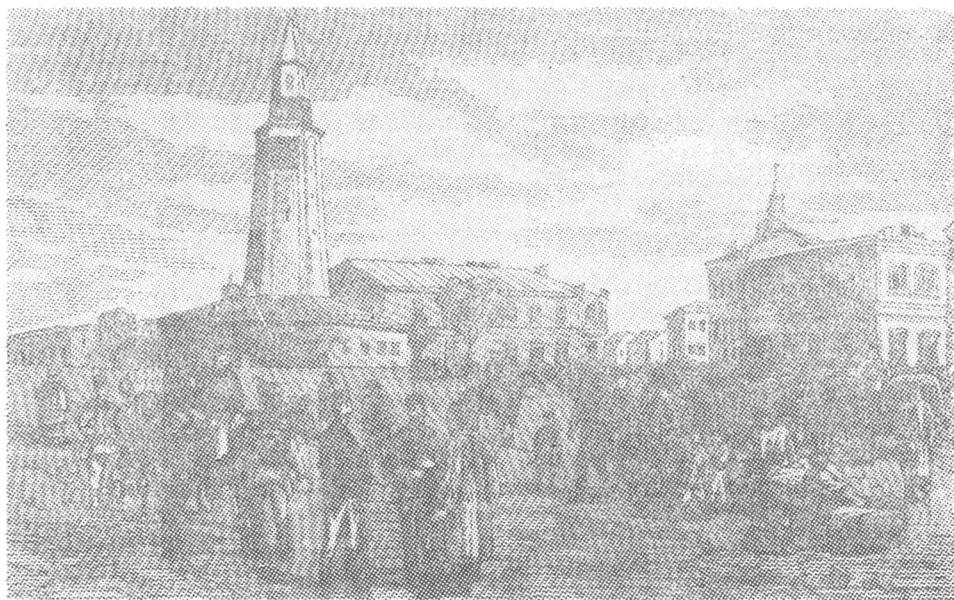

Fig. 1

Fig. 2

Riposta primită din partea garnizoanei locale și a picheturilor dunărene, a determinat pe turci să-și îndrepte atacurile asupra satelor, care erau mai slab apărate, așa cum s-a întâmplat, la Gostinu în noaptea de 13/14 mai 1877 când au fost răpiți de turci cinci locuitori¹⁶, la Găujani în dimineața zilei de 14 mai când turcii ascunși în Grindul Mare au răpit o barcă cu șase țărani¹⁷, și la Flămînda unde în noaptea de 16/17 mai 1877 „s-au ivit 3 caiace cu turci, <care> au furat vite și au pus foc caselor”¹⁸, conform raportului nr. 3640 din 17 mai al subprefectului de Marginea.

Dacă aceste acțiuni, care nu mai apar menționate după 17 mai, de răpire de oameni, de bărci și vase care navigau pe Dunăre, de furturi de animale, de incendiere a satelor, de tatonare a vigilentei pichetelor românești din imediata apropiere a orașului Giurgiu, nu au avut, în general, efectul scontat de turci, în schimb, bombardamentele care au fost executate asupra orașului — începînd din a doua decadă a lunii aprilie și pînă la 29 octombrie 1877, când apare menționat ultimul duel de artilerie între Giurgiu și Rușciuc — au provocat o mare nesiguranță în oraș și pagube materiale. Dacă în vremuri de pace Giurgiu era „un oraș comercial care numără numai 15.000 locuitori permanenți, dar era întotdeauna neobișnuit de animat”¹⁹, în octombrie 1877, după un număr impresionant de bombe care au căzut asupra sa, mulțime de familii rătăcesc pe drumuri fără sprijin și fără ocrotire, populațiunea săracă abia mai trăiește prin caritatea inimilor generoase; meseriile, comerțul și toate izvoarele de viațuire s-au închis; în fine, Giurgiu cu bisericile, școalele și spitalele și cu toate clădirile sale nu mai este astăzi decît ruina completă a unui bombardament hain și nerațional”²⁰.

O imagine aproape asemănătoare ne este redată de viceconsulul german din Giurgiu, Steiner, care raporta, în octombrie 1877, despre „cazurile de deces” din oraș care au început să ia un caracter tot mai îngrijorător în rîndurile populației asediate /bombardate / aflată în aer liber și lipsită de adăpost... de 8 zile plouă cu vînt puternic dinspre nord, iar la diferite ore din zi și din noapte se trage, astfel că săracii locuitori sînt expuși îmbolnăvirilor și morții, atît din cauza schimbării timpului, cit și din cauza foamei”²¹.

¹⁶ *Ibidem*, p. 144.

¹⁷ În dimineața zilei de 14 mai, trei bărci cu țărani din Găujani s-au îndreptat spre ostrovul Grindu Mare, de unde oamenii voiau să-și mîi adune vitele pe care le aveau acolo, „Acești locuitori ajungînd la locul susnumit, au văzut rimători tăiați și trei luntre cu turci, ascunse printre arborii de pe marginea grindului suszis..., au întors luntrele înapoi, însă prea tîrziu, căci turcii, zărindu-le, îndată s-au luat după dinșii... au ajuns o luntre în care se aflau șase locuitori..., pe care au luat-o împreună cu oamenii și s-au retras iarăși înapoi, ascunzîndu-se printre arborii grindului menționat mai sus, celelalte două au ajuns la mal, scăpînd (*Ibidem*, p. 145).

¹⁸ *Ibidem*, p. 178. Flămînda era un sat mai în baltă și, la 1877 aparținea de comuna Prundu-Belu, plasa Oltenița, județul Ilfov. Era însă în imediata apropiere a județului Vlașca și în felul acesta se explică și interesul subprefectului plășii Marginea pentru această localitate.

¹⁹ Emil Păunescu, *op. cit.*, p. 305.

²⁰ R. Ștefănescu, deputat în Colegiul al III-lea și membru al Consiliului permanent al orașului Giurgiu, raporta, la 9 ianuarie 1878 următoarele: „...oraș mai martir, ca să zic astfel, n-a fost în această țară. Lui, dar, o repet se cuvine parte din sollicitudinea guvernului, a întregii țări chiar, pentru că el a suferit mai mult. Nimeni nu va tăgădui că, pe cînd celelalte orașe ale țării se întrec în liniște pe calea progresului și a comerțului lor, Giurgiu, port însemnat, eminate comercial, zace în ruină din cauza operațiunilor rebelului, ... vecini formidabili cetăți a Rușciucului”. (*D.I.R.*, R.I., vol. VII, București, 1955, p. 463).

²¹ Eugenia Ciocan, *op. cit.*, p. 356.

Informațiile despre primele bombardamente asupra Giurgiului ne sînt furnizate de ziarul „Românul” din 17 aprilie, care menționa: „Dintre toate orașele noastre de la Dunăre Giurgiu este acela care pînă acum a avut mai mult de suferit de atacurile îndreptate asupra-i de artileria forțelor turcești de pe malul drept”, lucru normal, dacă ținem cont de prezența puternicei cetăți turcești de la Rușciuc, cetate care nu avea un echivalent pe malul românesc (vechea cetate a Giurgiului fusese dărimată prin tratatul de la Adrianopol din 1829)... Acest fapt îl făcea pe Mihail Kogălniceanu, la 22 iunie 1877, să ceară agenților diplomați români să militeze pentru convingerea puterilor străine de necesitatea distrugerii cetăților turcești de pe malul drept al Dunării, argumentînd că „Giurgiu, acest port afectat Bucureștilor, atît de prosper de cîțiva ani, a fost crud avariat de proiectele lansate din fortăreața turcească de la Rușciuc”²², apreciere foarte justă dacă ținem cont de puternicele bombardamente din 24 mai și 12 iunie 1877.

La 7 iunie 1877 (stil nou), același prefect de Vlașca raporta la Ministerul de Externe: „Bombardarea din partea turcilor încetată la ora 8. Stricăciunile cauzate sînt: la cazarma Roșiorilor o bombă a intrat pe ușă, a făcut explozie, a rupt tocul ușei, ravanul, a redus la țândări paturile, stelajurile, geamurile cu cercevele unei ferestre și dușumeaua; bucăți ieșind pe fereastră au lovit un grajd găurindu-l în cîteva locuri. Casa lui Ilie Constantin, o altă bombă a rupt un perete și a trecut fără a fărîma altceva...”²³. Bombardamentul din 12 iunie s-a desfășurat „conform planului tactic al comandamentului rus de îndepărtare a atenției turcilor de pregătirile fortării Dunării la Zimnicea după Consiliul de război din 10 iunie, cînd se dădu ordin bateriilor românești și rusești de a îndoi / dubla / intensitatea focurilor la Rușciuc, Nicopol și Vidin în timp de 3 zile”²⁴. În urma acestui duel de artilerie cu toate eforturile depuse de turci, artileria rusă de la Giurgiu nu a putut fi anihilată, însă „mult mai mari pagube a suferit din partea bateriilor otomane Giurgiu. La ora șase și jumătate au deschis foc — cu adevărat rapid — forturile Said — Pașa și Salhane, la care s-a raliat ulterior și Bastionul Pașalar și au pricinuit Giurgiului pagube însemnate”²⁵.

O descriere a acestui moment regăsim în raportul din 16 iunie 1877 al Parchetului Tribunalului județului Vlașca, în care se menționează: „... încă de Duminică, 12 curent, tunul inamic bubue asupra orașului, continuînd opera sa de destrucțiune în mijlocul șuerăturilor stridente, înfiorătoare și de o sută de ori repetate... începînd Duminică s-a continuat luni, marți, miercuri și chiar joi, 16 curent, cauzînd mari stricăciuni. Ar fi imposibil domnule Ministru / de justiție / de a vă descrie starea în care se află orașul. Sutele de case zdruncinate, găurite în toate sensurile și aproape distruse, găurile diforme și beante, stradele acoperite cu cărămizile zidurilor căzute, cu geamurile ferestrelor sparte prezintă un spectacol hidos... populațiunea orașului care a arătat mult curaj într-o circumstanță atît de îngrozitoare, a fost nevoită

²³ *Ibidem*, vol. III, p. 282. Vezi și ziarul „Românul”, XXI (1877), nr. din 25 mai, p. 459, unde se consemnau următoarele despre acest eveniment: „Azi dimineață, pe la 5 1/2 turcii din Rușciuc au început a bombarda Giurgiu. În timp de trei ore au tras asupra cazarmei, asupra localului Vămei, ș-asupra vaselor din port 51 de lovituri, din care numai 11 au făcut exploziune. Această bombardare s-a făcut din întăriturile situate față în față cu casele d-lui doctor Hintz din Giurgiu și din cele, care se află în fața Porții de Fier.

²⁴ Emil Păunescu, *op. cit.*, p. 314.

²⁵ Moritz B. Zimmermann, *Illustrierte Geschichte des Orientalischen Krieges von 1876—1878, Wien-Pesta-Leipzig*, 1878. (Apud Emil Păunescu, *op. cit.*), p. 316.

însă a părăsi cu totul Giurgiu sub ploaia de obuze căzută Duminică și reînviată în zilele următoare; cu greu cred că s-ar putea găsi astăzi în oraș un număr mai mare de 50 sau 60 de persoane”²⁶.

Din Comana²⁷, unde se retrăsese prefectura²⁸, se raporta, la 13 iunie 1877: „... pînă acum nu avem decît cinci răniți care sînt transportați la spitalul județului spre căutare”²⁹. De asemenea, „Românul din 14 iunie 1877

²⁶ D.I.R., R.I., vol. IV, p. 80.

²⁷ Încă din aprilie 1877 populația începuse a părăsi orașul, de teama bombardamentelor. Căpitanul Blarenberg, comandantul garnizoanei, raporta, în acest sens, la 13 aprilie 1877, următoarele: „Orașul aci e așa de deșert încît nu se mai găsește nici pine de cumpărat”. (Ibidem, vol. II, p. 218). Pe baza raportului nr. 1093 din 15/27 aprilie 1877 al primarului orașului Giurgiu prefectul județului Vlașca raporta Ministerului Finanțelor, la 19 aprilie 1877, că nu se poate face recensămîntul patentarilor „din cauza, panicei ce a dominat zilele acestea pe cetățenii acestui oraș; cea mai mare parte și-a transferat familiile și averile lor în comune mai depărtate, spre a și le asigura, astfel că orașul astăzi se află evacuat mai mult de jumătate (Arh. St. Giurgiu, fond Prefectura județului Vlașca, dosar 4/1877, f. 34—35). La 3/15 mai primarul orașului, doctorul Gheorghe Alexescu, arăta că, „acum orașul se află evacuat mai de toți cetățenii cu familiile lor... și acum se găsesc mai toate casele goale și prăvăliile închise (Ibidem, f. 69, 81). De asemenea, la 28 aprilie 1877 prefectul județului, raporta că „fiind amenințați pe toată ora de a fi bombardați de către turci, urmează a mă retrage din oraș cu toate autoritățile... (D.I.R., R.I., vol. II, p. 453). În ziua de 24 mai 1877, cei 20 de funcționari ai prefecturii, plus obiectele acestea și arhiva, în cantitate de 200 kg (numai arhivă), au fost evacuate la Comana, „această transportare fiind motivată de începerea bombardării orașului Giurgiu de către turci (Arh. St. Giurgiu, fond Prefectura județului Vlașca, dosar 10/1877, f. 47—48). La 5 februarie 1878, noul prefect de Vlașca C. C. Caramanliu, raporta că dăduse dispoziție autorităților județului să se pregătească pentru revenirea la Giurgiu „În ceea ce privește prefectura, nu s-a putut face din cauza lipsei localului, cel care a fost fiind bombardat. În mare parte distrusă. Stăruesc pentru găsirea localului. Miine chiar merg la Giurgiu pentru acest sfîrșit...” (D.I.R., R.I., vol. IX, București, 1955, p. 242—243). Încă de la 18 mai 1877, Marin Radu, primarul comunei Comana, raporta telegrafic: „Cu respect vă supun la cunoștință că camera pentru Regimentul 5 am găsit-o de azi și am predat-o d-lui sublocotenent Solomonescu, care a așezat cancelaria, și deosebite trei camere am dat în sat pentru magazin”. (Arh. St. Giurgiu, fond Prefectura județului Vlașca, dosar 10/1877, f. 22).

²⁸ În aceleași condiții, s-au mai mutat la Comana Vama și Tribunalul județean, acesta din urmă mutîndu-se apoi la București, (Arh. St. Giurgiu, fond Prefectura județului Vlașca, dosar 10/1877, f. 253). „Acest exemplu a fost urmat și de onor Primăria locală, care în momentul de față funcționează afară din oraș, în vîi. Onor Subprefectura de Marginea, a cărei reședință este în Giurgiu, s-a retras la Frătești” (Moritz B. Zimmermann, *op. cit.*, p. 759). Prin deciziile din 19 și 30 august 1877, primarul Giurgiului aproba cheltuirea sumelor de 46,70 lei și 120 lei pentru „facerea unui cort pe islazul comunei, în care s-a așezat grefa primăriei” și pentru „cheltuiala urmată cu învelitoarea cortului după islazul Primăriei, în care stă arhiva Primăriei”, motivînd aceste decizii astfel: „Subsemnatul, avînd în vedere că din deseale bombardări făcute în orașu, de la bateriile otomane, s-au văzut mai multe stricăciuni aduse proprietarilor în apropiere cu localul Primăriei, cînd a fost izbită și închisoarea localului său..., considerînd că, din această cauză, să nu se întîmple vreun pericol și angloianților Primăriei care staționează în toate zilele pentru diferite lucrări și trebuințe, mai ales, acum cînd se află și oștirile imperiale ruse, dispunem a se înființa un cort în afara orașului, pe șoseaua București, în care să se strămute biurul Primăriei, spre a fi îndepărtat de orice pericol”. Și cum în acest cort, acoperit cu rogojini, arhiva era în pericol de a se degrada din cauza ploilor, a dispus acoperirea a jumătate din cort cu scindură, astfel ca documentele să se poată păstra bine. (Arh. St. Giurgiu, fond Primăria orașului Giurgiu, dosar 4/1877, f. 134—139). De asemenea, subprefectul plășii Marginea arăta, la 4 septembrie 1887 următoarele: „La 12 iunie trecut, începîndu-se bombardarea orașului Giurgiu, predecesorul meu a luat măsuri de a strămuta cancelaria în vilele orașului și din cauza că această bombardare a ținut mai multe zile și în vîi nu se putea găsi un local unde să se stabilească cancelaria, spre a nu se jena lucrările a fost nevoit a se strămuta din vîi în comuna Frătești, în ziua de 15 iunie...” (Ibidem, fond Prefectura județului Vlașca, dosar 10/1877, f. 173).

²⁹ D.I.R., R.I., vol. III, p. 713.

arăta: „Pe casa în care era biroul telegrafic din Giurgiu au căzut 5 obuze care au distrus-o aproape cu desăvârșire; au mai fost lovite casa d-lui Sterie Galița, gimnaziul³⁰, o casă de lângă spital³¹ și altele³². Foc n-a fost. Se crede că un domn Parisianu ar fi fost omorât d-un obuz. Bombele turcești au ajuns pînă dincoace de gară. Știrile din urmă ce primim ne fac cunoscut că s-au întîmplat cîteva răniți și morți”.

Opera distructivă începută de turci în a doua decadă a lunii aprilie a continuat și în perioada următoare, la 21 iunie 1877 fiind grav avariata

³⁰ Pentru „reparațiunea localului gimnaziului și a celorlalte școli de ambele sexe și mobilier, peste suma de 25.000 lei cu care vine în ajutor guvernul”, se prevedea, în bugetul orașului Giurgiu suma de 16.000 lei (Arh. St. Giurgiu, fond Prefectura județului Vlașca, dosar 18/1878, f. 38). Acest gimnaziu se menține și astăzi, în el existînd o placă comemorativă în care se arată că a fost refăcut în 1878, în urma distrugerilor provocate de război.

³¹ La 24 mai 1877, pentru Spitalul județului Vlașca, aflat la Giurgiu, se aproba un deviz de 2450 lei și se încheia un contract cu Bernhard Iancovici ca, în termen de 8 zile, să execute lenjeria necesară pentru 40 de paturi, precum și obiectele necesare pentru eventualii 40 de bolnavi (Arh. St. Giurgiu, fond Prefectura județului Vlașca, dosar 10/1877, f. 7, 12, 28). În aceeași perioadă, Comitetul permanent al județului Vlașca cerea medicului primar al județului ca să procure urgent instrumente medicale de care are nevoie, „considerînd că instrumentele ce i se cerea a se înființa sînt de o absolută necesitate la caz că s-ar aduce soldați din armata imperială rusă ce pot fi răniți și chiar cu ocazia aflărei în căutarea spitalului e un număr de 18—20 grade inferioare din acea armată din cei aflați în orașu Giurgiu”. (Ibidem, f. 34). La 19 iulie, prefectul de Vlașca solicita Ministerului de Interne să intervină pe lingă ruși să se plătească la „Casa județului” suma de 822 lei „avînd în vedere că județul a cheltuit 822 de lei cu întreținerea bolnavilor soldați ruși la spitalul din acest județ...” în perioada 14 mai — 26 iunie 1877. (*D.I.R.*, R.I., vol. V, București, 1953, p. 48, 155—156). La 13 iunie 1877, domnitorul Carol a făcut o vizită la Giurgiu și, în jur de orele 7 seara, cînd trenul se apropia de gară, „începu o energică canonadă”. Mergînd la spital, „în care, pe lingă soldații ruși, se aflau persoane aparținînd poporațiunii civile din Giurgiu, unele mai greu, altele mai ușor rănite (răniții din 12 iunie)”, canonada s-a îndreptat și spre spital, „care e în afară de oraș și pe care se află drapelul Crucii Roșii”, dar cu toate acestea, „mai multe bombe au căzut în curte și în împrejurimile edificiului”. („Românul”, XXI, 1877, nr. din 15 iunie 1877, p. 531). La 9 iunie 1877 se cumpărau „4 coți materie roșie, spre a se pune pe ambele părți emblemele Convențiunei de la Geneva”, steagul fiind înălțat la 12 iunie. (Arh. St. Giurgiu, fond Prefectura județului Vlașca, dosar 10/1877, f. 68). Cum acest steag era prea mic, arhitectul orașului „a pus la 20 august, un steag nou, înalt de 14 m., de la coama înveliturii în sus, iar de la suprafața pămîntului înalt de 25 m., adică cu 7 m. mai mult decît celelalte două”. (Ibidem, f. 135). Pe rezoluția intendentului spitalului, care cerea cumpărarea noului steag, era pusă următoarea rezoluție: „Se va pune de urgență în vederea Consiliului permanent, rugîndu-l totodată de a satisface cererea fiind de cea mai mare importanță. (Ibidem, f. 128). Pentru repararea spitalului, la 17 septembrie 1877 se aproba „de urgență” executarea unui deviz de 903,65 lei (Ibidem, f. 208—209).

³² La 25 ianuarie 1878, „polițaiul urbei Giurgiu, T. Mărculescu”, primind ordin de a vedea care este starea clădirii „domnului Zaharov, unde își avea sediul Tribunalul județului Vlașca, raporta: „am constatat că numitele case sînt foarte rău degradate de obuze, astfel că azi nu sînt în stare de locuit și că nici nu se poate repara într-un timp scurt”. (Ibidem, f. 453). Foarte mult au avut de suferit și bisericile din oraș, una cu hramul Sfîntul Nicolae (și în zidurile căreia se mai află, pe latura de sud, și astăzi, două ghiulele de la 1877) și alta cu hramul Adormirea Maicii Domnului; episcopul acesteia, State Anton, arăta, la 29 iunie 1877, următoarele: „...la 21 iunie, Biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului din Giurgiu, ce este de 20 de stînjini lungul și 10 stînjini largul, a fost spartă de ghiulele din Rușciuk, fiind atît domnu general rusec, precum și comandantul de a văzut starea în care se află: templu sfărîmată, jefurile domnești zidul spart și altele, care poate să fie o pagubă de 2 pînă la 3 mii napoleonii... vă rog să faceți formele ce trebuie ca la vreme să fie biserica despăgubită”. (*D.I.R.*, R.I., vol. IV, p. 314). „Evenimentele prin care a trecut astăzi țara noastră și mai cu osebire orașul în care locuim, sînt vrednice de admirat; am zis vrednice de admirat pentru că bombardamentele ce și-au avut locul, precum cunoașteți, au cauzat, fără distincție cele mai enorme stricăciuni proprietăților orășienești”, menționează un document din 22 octombrie 1878. (Arh. St. Giurgiu, fond Prefectura județului Vlașca, dosar 18/1878, f. 57).

biserica Adormirea Maicii Domnului, după care a urmat o perioadă de relativă liniște, bombardamentele fiind reluate în octombrie 1877, când, la 21 ale lunii „obuzele căzute în oraș au cauzat stricăciuni la proprietatea Tudorache Dancovici, căpitan Moroi. Astăzi (22 octombrie) ora 7,00 s-a tras de turci un tun în gară. Obuzul a căzut lângă punctul de unde se aprovizionează mașina (locomotiva) și eclatind n-a făcut nici o stricăciune”³³. La 25 octombrie se raporta de la Comana: „În noaptea trecută, pe la orele 12, s-au tras de turci 2 tunuri, asemenea toate asupra gării Giurgiu. Pagubele cauzate se vor comunica”³⁴. Curînd după aceea, la 29 octombrie 1877, apare menționat ultimul duel de artilerie Giurgiu-Rușiuc: „Astăzi la orele 9 ivindu-se un tren la Levant-Tabia (punct în Rușiuc) Rușii au început a bombarda în tren, însă fără efect. Turcii au ripostat. În oraș au lovit casa Voinovici, a omorît un cal, alt<ceva> nimic”³⁵, așa cum se raporta din Giurgiu.

Văzînd aceste distrugerii, M. B. Maximov, care „a stat la Giurgiu ceva mai mult de o săptămînă și consacră un întreg capitol acestei perioade”³⁶, menționa: „La sosirea mea acolo, părea un orașel sălbăticit, pustiu, părăsit de toți. Piațele și străzile erau nepopulate, un bulevard larg și singuratic. Obloanele ferestrelor erau închise la toate casele, ușile și porțile ferecate ermetic. Peste tot pustiu și o liniște mormîntală. Din cînd în cînd trece un grec, un evreu, un ungur, un român, cine știe cine e! Nu întîlneai pe stradă nici femeie nici copil. Pe alocuri zărești în curte cîte un locatar³⁷, el s-a înapoiat la căminul părăsit și, necăjit, strînge într-o grămadă resturile mizere ale obiectelor casnice, ca să le salveze. Prăvăliile sînt închise³⁸, nu există nici un fel de negoț, navigația s-a sistat. De malul fluviului stau lipite în dezordine vasele comerciale cu catargele lor înalte, cu parimele încurcate între ele ... În cursul zilei, pe bulevard, sub umbra copacilor, pieptul respira greu, buzele se uscau...”³⁹.

Cînd, în 1901, Alexandru Vlahuță scria în „România pitorească”: „Giurgiu — sentinela capitalei la Dunăre, veche și zbuciumată cetate, stăpînită cînd de turci, cînd de români, bătută și pusă în flăcări cînd de unii

³³ Vezi raportul prefectului de Vlașca, A. Lapati, din 22 octombrie 1877. (D.I.R., R.I., vol. VII, București, 1954, p. 113).

³⁴ *Ibidem*, p. 154.

³⁵ *Ibidem*, p. 202.

³⁶ Apud Emil Păunescu, *op. cit.*, p. 305, nota 2.

³⁷ Cît timp vremea a fost frumoasă, locuitorii au stat prin vilele orașului ori s-au ascuns prin beciurile clădirilor. Odată cu răcirea vremii, s-a luat măsura de a se construi 10 bordeie pe islazul orașului, în care „să se adăpostescă oarenenii săraci”, după cum rezultă dintr-un mandat de plată al Primăriei orașului Giurgiu din 7 noiembrie 1877. (Arh. St. Giurgiu, fond Primăria orașului Giurgiu, dosar 4/1877, f. 144). La 26 noiembrie 1877, arhitectul orașului arăta: „...cheltuiala urmată pînă astăzi cu facerea bordeilor pentru adăpostirea sărmanilor giurgiuveni s-a urcat la suma de 870 lei noi, iar conturile ce mi s-au eliberat sînt de 700 lei noi. După calculul făcut, cu multă aproximație, costul total al acestor bordeie nu va depăși suma de 1600 lei”. (*Ibidem*).

³⁸ La 3 iulie 1877, un număr de 23 „comersanți” din Giurgiu solicitau primarului comunei Cămineasca să le permită organizarea în această comună, numai în anul 1877, a bilciului de la 15 august, motivînd: „...noi comersanții care ne aflăm refugiați prin mai multe comune ale județului Vlașca și mai cu seamă plasa Marginea și Cilniștea, din cauza evenimentelor de față, părăsind stabilul de mai înainte, domiciliul din Giurgiu, astăzi sîntem puși într-o strîmtoare cu comerțul, căci nu mai avem poziția de mai înainte...” Cererea lor a fost aprobată prin jurnalul nr. 7 din 3 iulie 1877, al consiliului comunei Cămineasca. (*Ibidem*, fond Prefectura județului Vlașca, dosar 15/1877, f. 67—69).

³⁹ Apud Emil Păunescu, *op. cit.*, p. 305—306.

cînd de alții, neștiind pînă la începutul acestui veac căruia Dumnezeu și-n ce limbă să-și spuie durerile", avea desigur în vedere în acest eroic an 1877, fără a avea însă de unde ști că acest oraș avea să fie din nou bombardat în toamna anului 1916 — de data aceasta și jefuit de trupele dușmane și nici de acel bombardament din 26 august 1944 cînd pierderile materiale s-au ridicat la suma de 57.220.000 lei⁴⁰. Meritul acestei ctitorii a lui Mircea cel Bătrîn este că de fiecare dată a reușit să renască, devenind astăzi o importantă cetate economică a țării.

R É S U M É

Même avant que la Roumanie soit proclamée indépendante les troupes turques cantonnées sur la rive droite du Danube avaient attaqué les détachements des soldats garde — frontières et les villages roumains, et surtout la ville de Giurgiu, la localité roumaine la plus affectée pendant cette guerre. Les bombardements, qui ont persisté jusqu'à l'automne du 1877 ont produit de grands préjudices et ont forcé la plupart des habitants de quitter la ville.

P R É C I S

Even before Romania was proclaimed an independent state, the Turkish troops on the right bank of the Danube had strated their attacks against the Romanian border guards and villages, and especially against the town of Giurgiu, the Romanian locality mostly affected during this war. These attacks — artillery bombardaments — lasted up to the autumn of 1877 and produced huge material damages; as for the inhabitants, most of them had to leave the town.

⁴⁰ *Îndrumător în Arhivela Statului județul Ilfov, București, 1975, p. 50.*

Aspecte privind mișcarea memorandistă în Sălaj

IONEL PENEA

Mișcarea memorandistă din anii 1892—1894 reprezintă cel mai important moment al luptei de emancipare a românilor transilvăneni din întreaga epocă cuprinsă între revoluția de la 1848—1849 și unirea Transilvaniei cu România din 1918.

Prezenta lucrare încearcă să aducă o modestă contribuție la cunoașterea unor documente mai puțin cercetate pînă acum privind mișcarea memorandistă în Sălaj, documente care se află în patrimoniul Arhivelor Statului din Zalău. Ele se referă la pregătirea Memorandumului, la memorandiștii sălăjeni, la măsurile luate de autorități contra memorandiștilor și a aderenților lor și la încercarea de minimalizare a importanței manifestării politice precum și la măsurile ce se propuneau a fi luate pentru conservarea pozițiilor minorității dominante maghiare, cîștigate ca urmare a pactului dualist încheiat la 1867.

Ideea Memorandumului este mai veche. La congresul de constituire a Partidului Național Român s-a hotărît întocmirea unui „Memorandum explicativ”, care să dezvăluie în fața opiniei publice adevărul despre situația politică a românilor transilvăneni¹. Această problemă s-a pus și la conferințele P.N.R. din 1884, 1887, ca și la întrunirile frunțașilor români cu prilejul sărbătorilor Astrei, ca și în corespondența acestora.

Românii sălăjeni, prin George Pop de Băsești², Ioan Nichita³, Andrei Cosma⁴, Alimpiu Barbolovici⁵, au fost mereu prezenți în miezul lucrurilor, au făcut cunoscute sălăjenilor problemele momentului pregătindu-i pentru marele eveniment. Revelatoare pentru starea de spirit a sălăjenilor este scrisoarea preotului adresată vicarului Silvaniei Alimpiu Barbolovici: „Ce se ține de seșternerea Memorandumului nostru!... pe mine m-au tare disgustatu șiovăirea unora dintre ai noștri și încă aceia cari ar avea mai mare lipsă de reușirea lui — unii ca aceia cum se vor rezolva cu ducerea aceluia la Olimpu, cînd nu au curagiul nici alu subscie — și cînd i-ar alege conferința, au de a se codi”⁶. În concepția sa, pentru depunerea Memorandumului trebuiau aleși, „într-o corporațiune așa strălucită”, reprezentanții românilor cu presanță, „bărbați viguroși”, scrie el, „cu stare materială de a putea ridica fruntea sus”, „să insuflă respect cînd își vor face metaniile pe la cei în drept”⁷.

În 1891, procesul de deznaționalizare ajunge la culme prin legea cu privire la grădinițele de copii⁸. Protestului din Parlament i se adaugă cel din cadrul unor întruniri și adunări organizate pe întreg teritoriul Transilvaniei.

¹ De altfel, în 1881 a și fost întocmit de către George Barițiu un „Memorial... explicativ”, publicat în limbile română, maghiară, germană și franceză.

² Vicepreședinte al Partidului Național Român; făcea parte din comisia care urma să elaboreze programul P.N.R.

³ Avocat în Zalău, delegat la conferințele Partidului Național Român.

⁴ Directorul Institutului de credit „Silvania” din Șimleu Silvaniei.

⁵ Vicar al Silvaniei, președintele Astrei.

⁶ Arh. St. Zalău, fond Parohia greco-catolică Bocșa, dosar 1, f. 10.

⁷ *Ibidem*.

⁸ După Legea școlară din 1883 care prevedea introducerea obligatorie a studiului limbii maghiare în grădinițele de copii.

La întrunirea reprezentanților românilor din cercul electoral Cehu Silvaniei, ținută la Băsești, au participat aproximativ 150 de persoane. S-a făcut un aspru rechizitoriu la adresa guvernului de la Budapesta, care nu-și respectă nici măcar propriile legi: legea naționalităților există doar pe hirtie — sublinia în cuvîntul său George Pop de Băsești —, românii sînt ținuți departe de funcțiile publice, în întreg comitatul existînd doar un singur funcționar român, la sedria orfanală, iar acum această lege, care jignește și încalcă drep-

Gheorghe Pop de Băsești (1835—1919)

turile familiei, interesele națiunii române, simțămintele sale religioase, va fi aplicată și în localitățile românești⁹.

În asemenea condiții, după acțiunile studenților¹⁰, s-a hotărît înaintarea Memorandumului la împărat. După cum se cunoaște, Memorandumul a fost prezentat împăratului Franz Josef de o impunătoare delegație românească de 300 persoane, la 28 mai 1892. Din această delegație făceau parte și numeroși sălăjeni. În stadiul actual al cercetărilor nu cunoaștem cu precizie numărul acestora, el fiind indicat de diferite surse ca variînd între 26 și 48 de persoane¹¹.

Pentru desemnarea reprezentanților românilor din Sălaj în delegație s-a ținut o consfătuire la locuința lui Alimpiu Barbolovici din Șimleu Silvaniei, la 20 mai 1892¹². Dintre cei aleși amintim pe George Pop de Băsești, vicepreședintele P.N.R., Andrei Cosma, directorul Institutului de credit „Silvania” din Șimleu Silvaniei, Cassiu Maniu, avocat, George Filip, avocat, Alexiu Fodorca, învățător (ultimii patru din Șimleu Silvaniei), Galu Ioan,

⁹ Arh. St. Zalău, fond Prefectura județului Sălaj, Comitele suprem, Administrative, dosar 68/1891, f. 1.

¹⁰ Memoriul studenților universitari români privitor la situația românilor din Transilvania și Ungaria și Replica... studenților ardeleni.

¹¹ Ion Ardeleanu-Senior, *Oameni din Sălaj*, Zalău, 1938, p. 135.

¹² *Ibidem*, p. 64.

protopop în Supurul de Sus, Teofil Dragomir, moșier din Lupoia, Vasile Pătașiu, preot în Hotoan, Lazăr Gavril din Purcăreț, protopop în Sanislău, Pop Florea, econom din Băsești, I. Boț, econom în Luminîșu etc.¹³.

Guvernul maghiar a considerat acțiunea fruntașilor români de înaintare a Memorandumului împăratului ca o faptă foarte gravă și a ordonat depistarea tuturor celor care au fost prezenți la Viena¹⁴. Au fost anchetați și deferiți justiției cei 25 de membri ai Comitetului Executiv al P.N.R. În vederea pregătirii procesului, George Pop de Băsești, vicepreședintele partidului, este chemat și anchetat, mai întâi la Judecătoria de ocol din Cehu Silvaniei, la 29 mai 1893, unde acesta a cerut, în mod hotărît, să fie ascultat și să răspundă în limba sa maternă, limba română¹⁵.

Memorandumul din 1892 și procesul care i-a urmat a avut un puternic ecou, ca peste tot în Transilvania și în localitățile Sălajului. Se trimit numeroase scrisori și telegrame de adeziune din localitățile Năpradea¹⁶, Lupoia¹⁷, Buciumi¹⁸, Rus¹⁹, Zalău²⁰, Cehu Silvaniei etc. pentru a fi publicate în ziarul „Tribuna” din Sibiu. Iată ce scriau cei din Cehu Silvaniei: „Aderăm la cele săvîrșite de deputațiunea română cu abșternerea Memorandumului la înalțul tron”²¹.

Dintr-un raport al căpitanului poliției din Șimleu Silvaniei, din 30 iunie 1894, se arată că se poate deduce din atitudinea românilor că se consideră a fi în preajma unor evenimente de mare însemnătate, iar copiii români dau dovadă în ultima perioadă de o atitudine foarte „războinică”. În continuare se subliniază că cei care conduc mișcările românilor din localitate sînt cei de la conducerea Institutului de credit „Silvania”, vicarul Alimpiu Barbolovici și învățătorul Fedorea Alexă. Aceștia îi influențează pe preoții greco-catolici și învățătorii din comitat²². Mișcările românilor sînt însă atît de bine organizate, încît autoritățile constată mereu că nu pot descoperi mare lucru. Conducătorii, în acțiunile lor, menționează raportul mai sus citat, „se folosesc numai de elemente de foarte mare încredere din rîndurile românilor, cei care se atașează în mod fanatic de conducătorii lor, încît este cu totul exclus ca fără ceva jertfe materiale să se poată afla sau descoperi scopurile agitatorilor”²³. De asemenea, primpretorul plășii Crasna îl informează pe comitele suprem al Sălajului că preoții români din Pria, Sig, Fizeș, Marin, Meseșeni de Sus, Hurezul Mic și Stirciu, duminicile, în timpul slujbelor, știind că în biserici nu pot fi supravegheați, „intrigă” mereu împotriva națiunii maghiare și „a guvernelor sale”²⁴. Aceeași sursă subliniază faptul că preotul greco-

¹³ *Ibidem*, p. 135–136. Vezi și Arh. St. Zalău, fond Prefectura județului Sălaj, Comitele suprem, Confidențiale, dosar 26/1894, f. 2.

¹⁴ Arh. St. Zalău, fond Prefectura județului Sălaj, Comitele suprem Confidențiale, dosar 18/1892, f. 1.

¹⁵ Ioan Georgescu, *George Pop de Băsești, 60 de ani de lupte naționale ale românilor transilvăneni*, Oradea, 1935, p. 70.

¹⁶ „Tribuna”, IX (1892), nr. 143, p. 567, 570.

¹⁷ *Ibidem*, nr. 145, p. 578.

¹⁸ *Ibidem*, nr. 129, p. 514.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 130, p. 518.

²⁰ *Ibidem*, nr. 125, p. 498.

²¹ *Ibidem*, nr. 126, p. 503.

²² Arh. St. Zalău, fond Prefectura județului Sălaj, Comitele suprem, Confidențiale, dosar 86/1894, f. 1.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, dosar 52/1894, f. 1.

²⁵ *Ibidem*.

catolic din Fizeș, Codeus Petre, a avut chiar îndrăzneala să pretindă scrierea procesului verbal al ședinței antistiei comunale în limba română²⁵. Pe de altă parte, scoate în evidență faptul că românii sînt foarte reținuți și nu pomenesc deloc numele conducătorilor lor²⁶.

Procesul memorandiștilor desfășurat la Cluj, în mai 1894, a determinat numeroase acțiuni de manifestare a azeziunii sălăjenilor fie prin coloanele „Tribunei”, fie prin participarea la Cluj, pentru susținerea celor implicați în proces. Dintr-o informare a autorităților, aflăm că preotul din Pericei, cu ocazia procesului memorandiștilor, „din amvon a instigat poporul și l-a chemat să călătorească la Cluj și să se manifeste în favoarea martirilor români” iar aceeași informare subliniază că sufletul instigațiilor din Măeriște este, preotul român de acolo²⁷.

Prim-preotul plășii Jibou, prin adresa nr. 7, înaintată comitetului suprem al comitatului Sălaj, la 1 iunie 1894, înștiințează că la Cuceu, Gheție Ioan, student la Cluj, fiul protopopului unit din localitate, împreună cu Ghiurco Vasile din Domnin, au adresat un apel populației pentru a pleca la Cluj, iar cei doi au și plecat²⁸.

În raportul trimis ministrului de interne al Ungariei, comitele suprem, la data de 26 mai 1894, îl pune la curent pe acesta cu măsurile luate pentru depistarea participanților la Cluj, și lista pe localități a celor identificați. Astfel, din plasa Zalău erau: protopopul greco-catolic Trif Titus din Brebi, Mureșan Iovian din Treznea-preot ortodox, preotul Simoc Teodor din Bozna, Moldovan Matei din Agriș și doi agricultori din Brebi²⁹. Alte surse menționează despre plecări din Lupoia, Cuceu, Șoimuș, Racîș din plasa Jibou³⁰, Asuajul de Sus, Someș-Uileac, Bîrsău de Sus, Oanța de Jos din plasa Cehu Silvaniei³¹, Sărăuad, Supurul de Sus, Acîș, Santău din plasa Tășnad³².

Actualul stadiu al cercetărilor nu ne permite să dăm cifra exactă pe localități a românilor participanți la manifestările de la Cluj. Datele coroborate pe baza rapoartelor oficialităților maghiare, care numai în parte i-au putut depista pe participanți, datorită secretului care învăluia întreaga acțiune, ne îndreptătesc să credem că numărul a fost destul de mare. Astfel, în timpul investigațiilor din iunie 1894, în biroul prim-pretorului plășii Jibou, țăranii Suci Gavrilă și Fechete Ilie au declarat că ei au aflat din „Foaia Poporului” că la Cluj vor fi judecați 24 români și va fi o mare manifestație în favoarea lor și au plecat și ei, împreună cu alți țărani din Șoimuș, Someș Guruslău și din alte localități din Valea Someșului³³.

Cu prilejul procesului, au fost semnalate agitații românești și în județul Sălaj. Astfel, preotul ortodox Iovian Mureșan din comuna Treznea a adus materiale instigatoare de la Cluj, unde a participat pentru a-i susține pe memorandiști³⁴. Materialele au fost confiscate. Prim-pretorul plășii Crasna constată că mereu vin români din ținutul Șimleului în comunele în care locuiesc

²⁵ *Ibidem*, f. 2.

²⁷ *Ibidem*, dosar 86/1894, f. 2.

²⁸ *Ibidem*, dosar 54/1894, f. 1.

²⁹ *Ibidem*, dosar 41/1894, f. 1.

³⁰ *Ibidem*, dosar 45/1894, f. 1.

³¹ *Ibidem*, dosar 36/1894, f. 1.

³² *Ibidem*, dosar 71/1894, f. 1.

³³ *Ibidem*, dosar 94/1894, f. 1.

³⁴ *Ibidem*, dosar 68/1894, f. 1.

tot români, însă nu a reușit să afle mobilul acestor vizite³⁵. La Pericei, învătătorul Vasile Oltean a adunat semnături de adeziune cu ocazia procesului³⁶, iar preoții din Bănișor și Meseșeni de Sus adună poporul pentru a ține adunări secrete, dar datorită intervenției jandarmilor acestea nu au mai avut loc³⁷.

Manifestări de simpatie au fost organizate cu prilejul plecării la proces a „inculpatului” George Pop de Băsești. Astfel, el a fost însoțit de preoții Emil și Laurențiu Bran³⁸. Pe traseu, la Aluniș și Someș Odorhei, i s-a făcut o primire entuziastă de către masele de români venite să-l întâmpine și să-l manifeste solidaritatea față de el³⁹. În gara Jibou, unde au venit locuitorii orașului, a luat cuvîntul protopopul din Ortelec, Teodor Pop, iar o tînără de 13 ani i-a oferit un buchet de flori. Aici marele patriot a ținut o cuvîntare, luîndu-și rămas bun de la cei prezenți⁴⁰. De fapt, cu această ocazie, au fost semnate „adeziuni” față de cauza memorandiștilor, la Husia și Someș Guruslău. Mulți dintre românii prezenți la aceste manifestări au plecat la Cluj, care cu trenul, care cu căruțe, participînd la uriașa manifestație de protest din ziua de 7 mai și demonstrînd că Memorandumul a fost voința tuturor românilor din Transilvania.

Se poate trage concluzia cu deplin temei, că românii sălăjeni și-au adus contribuția și la acest moment deosebit de important din istoria Transilvaniei și a țării.

ANEXĂ

1

1892 iunie 14. *Șimleu Silvaniei*. Raportul primarului din Șimleu Silvaniei adresat comitetului suprem al comitatului Sălaj privind semnalarea românilor din oraș care au făcut parte din delegația care a depus Memorandumul la Viena, privind starea de spirit a populației și încercările de a răspîndi Memorandumul în limbile română, franceză, maghiară.

4 — 1892, biz. sz.

Méltóságos Bárá Főispán Úr!

Folyó évi 18. számú igen tisztelt felhívása folytán megejtett puhatolózásaim alapján, tisztelettel jelentem, hogy a Bécsben járt oláh küldöttségben Sz<ilágy> Somlyóról Kozma Endre takarékpénztári igazgató, Dr. Man Cassius ügyvédjelölt, Fülep György ügyvéd /:volt tasnádi lakos: / és Fedorka A<lexiu> g<örög> c<atolikus> cántor-tanító vettek részt.

Fülep György azonban a bécsi rendőrség által letartóztatván, a küldöttség ösmeretes működését be nem várván, azonnal visszautazott.

A vidéki oláhságra a küldöttség eljárása, csekély nézeteim és utánjárásom szerint semmi mélyebb, tehát igaztó befolyást nem gyakorolt 's csakis a papok szégyellik a kudarcot

Az irányadó egyénlségek jelenben semmi egyéb akciót nem fejtenek ki, mint azt, hogy az „emlékiratot” nyomtatványokban — oláh, francia és magyar nyelven terjesztik és úgy látszik, miszerint teljes lehangoigtságban, váró helyzetben kívánnak maradni.

³⁵ *Ibidem*, dosar 40/1894, f. 1.

³⁶ *Ibidem*, dosar 88/1894, f. 1—3.

³⁷ *Ibidem*, dosar 80/1894, f. 1.

³⁸ *Ibidem*, dosar 37/1894, f. 1.

³⁹ *Ibidem*, dosar 54/1894, f. 1.; dosar 94/1894, f. 6.

⁴⁰ *Ibidem*, dosar 94/1894, f. 8.

Kiváló tisztelettel lévén
 Sz<il>ágy> Somlyón 1892 junius 14-én
 A Méltóságos Bárá Főispán Úr alázatos szolgálja
 Gencsy Sándor
 polgármester

Arh. St. Zalău, fond Prefectura județului Sălaj, Comitele suprem, Confidențiale, nr. 25/1892.

Traducere

Nr. 4/1892, confid.

Domnule Baron, comite suprem

În baza cercetărilor efectuate în urma preanonorativului apel al dv., în 18 din a.c., pot să vă raportez, cu considerațiune, că din delegația românească plecată la Viena din Șimleu Silvaniei, au făcut parte: Cozma Andrei directorul Institutului de credit, Dr. Casiu Maniu avocat stagiar, Filip George avocat (fost locuitor în Tășnad) și Fedorca Alexa învățător-cantor greco-catolic.

Filip George fiind însă arestat de poliția din Viena, n-a mai așteptat <desfășurarea> cunoscutei activități a delegației și s-a reîntors numaidecât.

Acțiunea delegației potrivit opiniilor și cercetărilor mele nu a exercitat nici o influență mai profundă, adică instigare asupra românilor din provincie și numai preoții sînt cei rușinați de eșec.

Indivizii care au dat tonul, în prezent nu desfășoară nici o altă acțiune, decît că răs-pîdesc „Memorandumul” în tipărituri în limbile română, franceză și maghiară și se ob-servă că sînt indispuși și doresc să rămînă într-o situație de așteptare.

Cu deosebită stimă,

Șimleu Silvaniei, la 14 iun. 1892

sluga dumneavoastră prea supusă,

d-le Baron, comite suprem

Gencsy Sándor

primar

1892 dec. 13. Budapest (Ungaria), Ordinul circular al Ministrului de Interne al Regatului Maghiar privind confiscarea publicațiilor „Román memorandum” (Memorandumul românesc) și „A román kérdés Erdélyben és Magyarországon, Replika stb.” (Problema românească în Transil-vania și Ungaria, Replica etc.).

Magyar királyi belügyminiszter.

916 szám.
 res,

Körrendelt

Tudomásomra jutott, hogy a „Román memorándum” és „A román kérdés Erdélyben és Magyarországon, Replika stb.” cím allatt ismeretes nemzetiségi röpiratoknak különböző nyelven nyomtatott és különösen magyar, német és román szövegű példányai az ország-területén több helyen terjesztvén, egyes helyeken a közigazgatási hatóságok által rendőri úton lefoglaltattak.

Mint hogy az említett nyomtatványoknak fentebb megjelölt nyelveken szerkesztett kiadásai tekintetében a sajtóügyi megtorló eljárás a kolozsvári kir<ályi> törvényszéknél, mint sajtóbírósnál folyamatban van, felhívom a törvényhatóságot, miszerint sürgősen utasítsa az alattas hatóságokat, hogy amennyiben az említett röpiratoknak egyes példá-

nyait rendőri uton lefoglalnák, erről a kolozsvári kir(ályi) főügyészt, a további törvényes lépések megtehetése végett, *lávirati úton* azonnal értesítsék.

Budapesten, 1892 évi december hó 13-án

a miniszter helyett
(indescifrabíl)
államtikár

Arh. St. Zalău, fond Prefectura județului Sălaj, Vicecomite, 17.804/1892.

Traducere:

Ministerul de Interne al Regatului Maghiar
Nr. 916.res.

Ordin circular

Am fost informat că numitele broșuri naționaliste, cunoscute sub numele „Memorandumul românilor” și „Problema românilor din Transilvania și Ungaria, Replica etc.”, tipărite în mai multe limbi și mai ales exemplarele în limba maghiară, germană și română, care au fost răspindite în mai multe locuri, pe teritoriul țării, au fost confiscate în unele locuri de către autoritățile administrative cu ajutorul poliției.

Deoarece în privința amintitelor tipărituri redactate în limbile numite mai sus este în curs la Tribunalul regal din Cluj, ca instanță judecătorească de presă, procedură în cauză de presă, fac apel la municipalitate ca să dea ordine autorităților din subordine ca în cazul confiscării de către poliție a unor exemplare din broșurile amintite, să anunțe imediat, telegrafic, primprocurorul regal din Cluj pentru a putea lua măsuri judiciare.

Budapesta, la 13 decembrie 1892

În locul ministrului
s.s. indescifrabíl
Secretar de Stat

3

1894 mai 26. Zalău. Raportul comitei suprem al comitatului Sălaj înaintat Ministerului de Interne al Ungariei privind starea de spirit a populației românești în legătură cu procesul intentat memorandiștilor; întărirea jandarmeriilor; participarea sălăjenilor la procesul de la Cluj.

<Nr.> 41/1894. bizalm<mas>
Szilágy vármegye főispánja

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

/:belügy:/

Hivatkozással Nagyméltóságodnak folyó hó 23-ikáról 2150 eln(öki) szám alatt hoz zám intézett bizalmas rendeletére, van szerencsém tisztelettel jelenteni, hogy amintmáre hó 21-én 29 szám alatt Nagyméltóságodhoz intézett fölterjesztésemben is jeleztem volt, úgy írásban kiadott rendeletekkel, mint a járási főszolgabíróknak és rendezett tanácsú városok polgármestereinek, nem különben a csendőrpárcsnokságnak, szóbelileg és közvetlenül történt tüzetes utasításokkal megtettem minden irányban a lehető intézkedéseket arra nézve, hogy az izgató oláh papok és tanítók kipuhatoltatván, a működésükre vonatkozó tényállás magál-lapittassék és igazoltassék.

Az ez ideig béerkezett jelentések szerint a kolozsvári memorándum per alkamából a tárgyalás helyére beutazott, ott azonban csak pár napig tartózkodott egyének nevei részben kipuhatoltattak ugyan, az illető lelkészek és tanítók azonban, hiveik körében a rész-vétel iránti mozgalmat és izgatást annyi óvatossággal eszközölték, hogy nyilvános lázítást velük szemben igazolni nem lehet.

Ez ideig egyedül Marosán Jovian Ördökgúti g(ö)r(ög)kath(olikus) lelkészr(ög) illetőleg sikerült kipuhatolni és megállapítani, hogy Kolozsvárról haza érkezvén, állam ellenes iratok terjesztését kísérlette meg.

A vizsgálat a % alatt tisztelettel ide mellékelt alispáni jelentés szerint foganasittatván, az ügyiratok további rendelkezés és eljárás végett a zilahi kir(ályi) ügyésznek adattak át.

Általában ez alkalommal is jelenthetem, hogy a főszolgabírók jelentései és személyes tudomáson szerint is a vármegye oláh nemzetiségű lakosai közt a hangulat csendes és alapos reményem van, hogy nálunk rendkívüli intézkedéseket igénylő zavarok, vagy éppen tetlegeségek előfordulni nem fognak.

Mindenesetre, szerfölött kíváncsós, sőt szükséges volna egyfenől a csendőrségi őrsőkön, tudomásom szerint még most sem teljes létszám kiegészítése, másfelől az általam Nagyméltóságodnál úgy írásos, mint szóbelileg kérelmezett csizéri és f(első)szivágyi őrsállomások felállítására.

A krasznai főszolgabírói járásban egyetlen csendőrsz(eg) lévén, Krasznán redszeresítve, amellet, hogy a kellő létszám ott is hiányzik, képtelenség, hogy a meglevő néhány csendőrsz(eg) éppen a vármegye határszélén levő s nagyobbára oláh nemzetiségű járásban a közbiztonsági szolgálatot ellássa, a szintén határvidéki sz(í)l(á)gy(cse)hi járásban pedig nagy kiterjedőségénél fogva a meglevő csendőrsz(eg), amint az Nagyméltóságod előtt már fölterjesztve és indokolva volt, szintén elegenden lévén, a felsőszivágyi őrsállomás felállítását ez alkalommal is nélkülözhetetlennek jelzem, s úgy ennek, mint az előbb említett csizéri őrsállomásnak, minél előbb leendő rendszerezésére Nagyméltóságodat ismételtén és annál is inkább kérem, mert felállításának, értesülésem szerint, elvileg már elfogadva is lett.

A mai napig beérkezett jelentések szerint a memorándum per tárgyalására Kolozsvárról a következő egyének jelentek meg:

1. *Krasznai járásból*: Flonta Gratian o(láh)keceli, Budisán János perjei, Moldován János alsóbáni, Osian Aurel csizéri, Getzie Vazul seredeni és Papp Miklós felsőszivágyi g(ö)r(ög)kath(olikus) lelkészek, Gága Simon perjei egyházi gondnok és 5 vagy 6 földműves az említett községek közül.

2. *Zilahi járásból*: Pap Tódor vártelki g(ö)r(ög)kath(olikus) esperes, Triff Titusz brédi, Marosán Jovian ördökgúti, Szimok Tódor sz(en)tpéterfalvi, Moldován Máté felegregyi g(ö)r(ög)kath(olikus) lelkészek és 2 földműves Bréd községből.

3. *Sz(í)l(á)gy(cse)hi járásból*: Czente Endre a(l)s(ó)szivágyi, Pap János sz(amos)újlaki, Vasvári János felsőberekcsői g(ö)r(ög)kath(olikus) lelkészek és 2 földműves Alsóvárcáról.

Pap György illésfalvi birtokos, mint a memorándum per egyik vádlottjának Kolozsvárra utazása alkalmával kíséretében voltak Brán Emil és Brán Lőrinc sz(í)l(á)gy(cse)hi járásbeli lelkészek is, de hogy ők Kolozsvárra szintén bementek volna, att határozottan megállapítani nem sikerült.

4. *Sz(í)l(á)gy(somlyó)i járásból*: Vékás Ahost hidvégi g(ö)r(ög)kath(olikus) lelkész.

5. *Zilah városból*: Dr. Nichita János ügyvéd.

6. *Sz(í)l(á)gy Somlyó városból*: Kozma Endre ügyvéd és talarékpénztári igazgató, Barbolovics Alimp püspöki helynök és Man Cassius ügyvédjelölt.

A tasnádi és zsibói járásokból résztvevő egyénekre nézve a jelentéseket még meg nem kepván, azokról pótlólag lesz szerencsém Nagyméltóságodhoz jelentést tenni.

Fogajda Nagyméltóságod hazafiúi mély tiszteletem őszinte nyilváníatását.

Zilah, 1894 május 26.

Főispán szabadságon
(indescifrabil)

Arh. St. Zalău, fond Prefectura județului Sălaj, Comitelesuprem, Confidențiale, nr. 41/1894, f. 1—2.

Traducere:

Nr. 41/1894 confidențial

Comitelesuprem al comitatului Sălaj

Excelență Domnule Ministru!
(de interne)

Cu referire la ordinul confidențial al Excelenței voastre, adresate mie sub nr. 2150 prezidențial din 23 luna curentă, am onoarea să vă raportez cu respect, așa cum am semnalat deja și în raportul meu adresat Excelenței voastre din ziua de 21 a lunii curente sub nr. 29, că.

am luat toate măsurile necesare în toate direcțiile și prin ordinele scrise și trimise primpretorilor plășilor și primarilor orașelor cu consiliu organizat precum și comandamentului jandarmeriei, și prin instrucțiuni verbale și directe mai amănunțite, cu privire la sondarea preoților și învățătorilor români instigatori pentru descoperirea și dovedirea stării faptice a activității lor.

Pe baza rapoartelor sosite pînă în prezent, am depistat în parte numele indivizilor care, cu ocazia procesului memorandiștilor din Cluj, au plecat la locul dezbaterii, unde au rămas doar cîteva zile, însă preoții și învățătorii respectivi, au îndeplinit acțiunea și instigarea pentru participare cu atîtă prudență, în cercul aderenților lor, încît nu se poate dovedi contra lor faptul de instigare publică.

Pînă în prezent am reușit să-l depistăm pe singurul Iovian Mureșan, preot greco-catolic* din Treznea și să stabilim că sosind acasă din Cluj, a încercat să răspîndească înscrisuri anti-statale. Ancheta a fost efectuată potrivit raportului vicecomitelui, anexat cu onoare aici, iar pînă la noi dispoziții și pentru alte proceduri, actele au fost predate procurorului regal din Zalău,

În general și cu această ocazie pot raporta că potrivit rapoartelor pretorilor dar și a informațiilor personale că în rîndul populației din comitat de naționalitate română, starea de spirit este liniștită și am speranța temeinică că la noi nu vor fi eventuale tulburări sau chiar violențe care necesită măsuri excepționale.

În orice caz, ar fi enorm de dorit și chiar necesar, pe de o parte întregirea efectivului posturilor de jandarmi, care după informațiile mele nici acum nu au numărul complet, iar pe de altă parte înființarea posturilor din Cizer și Asuajul de Sus pe care le-am cerut Excelenței voastre atât prin raport scris cit și oral.

În plasa Crasna există un singur post de jandarmi, organizat de Crasna, pe lângă faptul că și acolo lipsește efectivul cerut, pare imposibil ca cei cîteva jandarmi existenți să îndeplinească serviciile de siguranță publică tocmai într-o plasă aflată la granița comitatului, cu o populație majoritară românească; în plasa Cehu Silvaniei, de asemenea, lângă graniță, în raport cu întinderea sa, jandarmeria existentă este insuficientă ceea ce a fost deja raportat și motivat Excelenței voastre, și cu această ocazie semnalez a fi indispensabil reînființarea postului din Asuajul de Sus și organizarea cit mai rapidă atît a acestuia cit și al postului din Cizer, amintit anterior; îl rog pe Excelența voastră din nou și cu atît mai mult cu cit potrivit informațiilor mele înființarea lor a și fost acceptată în principiu.

Potrivit rapoartelor sosite pînă în prezent, la dezbaterea procesului memorandiștilor a Cluj, s-a prezentat următoarele persoane:

1. *Din plasa Crasna:* preoții gr. cat. Flonta Grațian din Meseșenii de Sus, Budișan Ioan din Pria, Moldovan Ioan din Bănișor, Osian Aurel din Cizer, Gheție Văzul din Seredei și Pop Nicolae din Sig, curatorul din Pria și 5 sau 6 agricultori din comunele amintite.

2. *Din plasa Zalău:* protopopul Pop Teodor din Ortelec, preoții gr. cat. Trif Titus din Brebi, Mureșan Iovian din Treznea, Simoc Teodor din Bozna, Moldovan Matei din Agrij și 2 agricultori din Brebi.

3. *Din plasa Cehu Silvaniei:* preoții gr. cat. Cente Andrei din Asuajul de Jos, Pop Ioan din Someș Uileac, Vasvari Ioan din Birsăul de Sus și doi agricultori din Oarța de Jos.

Cu ocazia plecării la Cluj, George Pop, moșier din Băsești, unul din acuzații procesului memorandiștilor, a fost însoțit de preoții Bran Emil și Bran Laurențiu din plasa Cehu Silvaniei, dar că și ei de asemenea, ar fi plecat la Cluj, aceasta nu am reușit să stabilesc cu precizie.

4. *Din plasa Simleu Silvaniei:* preotul gr. cat. Vicaș Augustin din Măierîște.

5. *Din orașul Zalău:* Dr. Ioan Nichita, avocat.

6. *Din orașul Simleu Silvaniei:* Cosma Andrei, avocat și directorul Institutului de credit, Barbu Iuliu Alimpiu vicar foraneu și Măniu Cassiu, avocat stagiar.

Neprimind încă rapoartele cu privire la identitatea celor care au luat parte din plasele Tășnad și Jimbou, despre aceia voi avea onoare a prezenta un raport suplimentar Excelenței voastre.

Binevoiți Excelență a primi asigurarea considerațiunii mele patriotice.

Zalău, 1894 mai 26

Comitele suprem în concediu
ss indescifrabil

* — Greșeală în original; corect preot ortodox.

4

1894 mai 30. Budapest (Ungaria). Ordinul Ministerului de Interne al Regatului Maghiar privind supravegherea lui Gheorghe Pop de Băsești, condamnat cu ocazia procesului memorandiștilor. Instrucțiunile comitetului suprem al comitatului Sălaj, trimise pretorului plășii Cehu-Silvaniei în legătură cu această problemă.

M(agyar) hir <ályi> belügyminiszter

638 szám
res,
Saját kezéhez.

Méltóságos Úr!

Papp György földbirtokos, illyésfalvi lakos az u<(gy) n<(vezett) memorandum perben elítélve, felkérem Méltóságodat, hogy intézkedni sziveskedjék, miszerint a nevezett azonnali rendőri felügyelet alá helyeztessék s azon esetben, ha lakhelyét elhagyná, erről a kolozsvári kir<(ályi) főügyész azonnal, esetleg táviratilag értesítettessék s egyszersmind hozzám is jelentés tétel — sék.

Fogadja Méltóságod tisztelem nyilvánítását, —
Budapesten, 1894, évi május hó 30-án.

(indescifrabil)

Méltóságos

Báró Wesselényi Miklós úrnak,
Szilágy vármegye főispánjának

Szilahon

Arh. St. Zalău fond Prefectura județului Sălaj, Comitele suprem, Confidențiale, nr. 49/1894, f. 1

Traducere:

Ministerul de Interne regal al Ungariei

Nr. 638

res.

Personal

Onorate Domn!

Gheorghe Pop, moșier, locuitor în Băsești, fiind condamnat în așa numitul proces a memorandiștilor, îl rog pe Domnia voastră să fie amabil și să ia măsuri ca numitul să fie pus imediat sub supraveghere polițienească și în cazul în care își părăsește localitatea, să fie urgent înștiințat, eventual telefonic, procurorul prim regal din Cluj și în același timp să-mi raportați și mie.

Primiți domnule asigurarea considerațiunii mele.

Budapesta, la 30 mai 1894

s.s. indescifrabil

D-lui

Baron Wesselényi Miklós, comitele suprem al comitatului Sălaj,

Zalău

94 bizalmi, Szilágy vármegye főispánjától.

Bizalmas. Kizárólag saját kezéhez.

Kiss László főszolgabíró úrnak

Sz<(ilágy) Cseh

Papp György illésfalvi birtokos, az úgynevezett memorandum perben elítélve, belügyminiszter úr ő nagyméltóságának f(olyó) hó 30-ikáról 638, res szám alatt hozzám intézett leirata alapján ezennel utasítom főszolgabíró urat, hogy nevezettet azonnal csendőri felügyelet alá helyezvén, az illető csendőrsparancsnok megfelelő utasításával gondos szemmel-tartásáról intézkedjék, s ha nevezett lakhelyét elhagyná, főszolgabíró úr erről a kolozsvári

kir(ályi) főügyészt azonnal, estleg táviratilag értesitse, s erről egyidejűleg hozzám is nyomban jelentést tegyen,

Fenti intézkedéséről szóló jelentését 48 óra alatt bevarom.

Zilah, 1894 május 31.

Főispán szabadságon,
(indescifrabil)

Arh. St. Zalău fond Prefectura județului Sălaj, Comitele suprem, Confidențiale nr. 49/1894, f. 2.

Traducere:

Comitele suprem al comitatului Sălaj

Nr. 49 confid.

Personal

Către

Domnul primpretor Liss László

Cehu Silvaniei

Gheorghe Pop, moșier la Băsești, condamnat în așa numitul proces al memorandiștilor, pe baza dispozițiilor primite din partea Excelenței sale d-l Ministru de Interne, sub nr. 638 res., din ziua de 30 a lunii curente, vă ordon d-le primpretor, punerea imediată a numitului sub supraveghere jandarimerească, de a lua măsuri pentru supravegherea atentă, pe baza instrucțiunilor adecvate date comandantului postului de jandarmi respectiv și dacă numitul își părăsește localitatea, să fie urgent înștiințat, eventual telegrafic, procurorul prim regal din Cluj și în același timp să-mi raportați și mie.

Raportul privind măsurile luate îl aștept în timp de 48 de ore.

Zalău, la 31 mai 1894

Comitele suprem în concediu,

s.s. indescifrabil

ad. 49, bizalmi, Szilágy vármegye főispánja

Bizalmas; Saját kezéhez.

Kiss László főszolgabíró úrnak

Sz(ilágy) Cseh

Teljesen megbízható úton tudomásomra jutván, hogy Papp György e hó 9. én a Szilágysági-vasúton Erdélybe utazott, fölkérem, főszolgabíró urat, miszerint azonnal tegyen hozzám jelentést orról hogy május 31. én 49. biz. sz(ám) alatt kiadott főszolgabíró urat, miszerint azonnal tegyen hozzám jelentést arról, rendeletem értelmében ezen elutazást főszolgabíró, úr a kolozsvári kir(ályi) főügyésznek bejelentette-e s hozzám miért nem tett arról azonnal jelentést?

Zilah, 1894 junius 11.

Főispán szabadságon.
(indescifrabil)

Arh. St. Zalău, fond Prefectura județului Sălaj, Comitele suprem, Confidențiale, nr. 49/1894, f. 3.

Traducere:

Comitele suprem al comitatului Sălaj

ad. 49, confid.

Personal

Către

Domnul primpretor Kiss László

Cehu Silvaniei

Am fost informat pe o cale foarte sigură, că Gheorghe Pop, în ziua de 9 a lunii curente a plecat pe linia ferată „Sălăjeana” în Transilvania; vă rog domnule primpretor, ca

imediat să-mi depuneți un raport dacă ați raportat despre această călătorie, pe baza ordinului meu nr. 49 confid., din 31 mai, procurorului prim regal din Cluj, și mie de ce nu mi-ați raportat imediat?

Zalău, la 11 iunie 1894

Comitele suprem în concediu,
s.s. indescifrabil

5

1894 mai 30. *Crasna*. Raportul preotului plășii Crasna despre starea de spirit a românilor, instigarea populației de către preoții români, necesitatea întăririi posturilor de jandarmi.

7—1894.
bizalniszám

Méltóságos Báró Főispán úr!

Hivatkozva idei 28, bizalmi számú tisztelt rendeletére tisztelettel jelentem, hogy járásom oláh községeiben tett puhatolódzásaim alkalmával arról értesültem, miszerint a perjei, felsőszéki, füzési, mároni, oláhkeceli, bagolyfalvi, bogdánházi, oláh papok vasárnaponként tartott templomozás alkalmával predicatio helyett az ott megjelent nép előtt mindig a magyar állam és kormány ellen izgatnak s folytonosan a magyar nemzet elleni gyűlöletet prédikálják. Izgatásaik, bujtogatásaik helyéül azért választották a templomot, mert tudják, hogy ott őket ellenőrizni nem lehet, ott megátkozzák azon oláh hiveiket, kik a templomban hallotakat idegeneknek elbeszélnek, valamint azokat is kik a magyar nemzet és kormányáról elmondott rágalmakat, vádakat nem hiszik s kebelökben nem táplálják. A füzési g(ö)r(ög) kath(olikus) pap, Kodeusz Péter már annyira ment, hogy a Füzés községi képviseleti gyűlésen, midőn körjegyző legy miniszteri rendeletet meghirdetett s annak tartalmát oláhuul megmagyarázta, azt követelte, hogy ez csak oláh nyelven írt rendeletből olvasható fel s a képviseleti gyűlés jegyzőnyve is oláhuul vezetessék, mely nyilatkozatra körjegyző a kellő felvilágosítást magadván, a jelen volt képviseleti tagok egyhangúlag kijelítették, hogy ők az eddigi módon óhajtják a jegyzőkönyv vezetését, mire a papjuk a gyűlést azonnal ott hagyta. Hogy a papok, tanítók nagy része a népet izgatják s különösen a magyar állam elleni gyűlölette a népbe táplálják, az kétségtelen, ezt a vásárok alkalmá val megittasodot oláhok is mondják, de akkor is oly tartózkodók, hogy nevet, egyes izgatós szavakat egyáltalán nem emlitenek, csak azt, hogy, bizony nemsokára rossz világot érnek a magyarok, sőt több oláhok által azon nyilatkozat is tétetett, hogy a papok sok rosszat beszélnek a magyarokról s a kománnyról s izgatnak minket a magyarokra, jövőben nekünk nagy boldogságról beszélnek, de mink eddig is a magyarokkal élünk, ezután is velük akarunk élni, — tehát, közülünk többen nem hallgatnak a papokra.

A kolozsvári útiköltségeket a memorándum per alkalmával tudtommal eddig a papok sajátjukból fedezték; az általuk becsalt egyházi gondnokok, kiknek napjára 60 kr(aj)cárt ígérték, egy kr(aj)cárt sem kapván, azonnal haza jöttek, sőt, némelyikök a hazautazásra a Kolozsvárt katonai szolgálatot teljesítő fiától vagy rokonától kért néhány krajcárt útiköltségre.

Járársomban az oláhok hangulata jelenleg semmi irányba nem nyilvánul, azonban aze éber ellenőrzésre mulhatatlanul szükség van, de miután az körjegyzőim közül csak a csizéri körjegyzőben bízhatok, csakis a csendőrök által gyakoroltatom az ellenőrzést, de járásom területén Krasznán csak 5 csendőr lévén, az őrsparancsnok a napokban 6 heti szabadságra ment, tisztelettel kérem meg Méltóságos Főispán urat, méltóztassék a csendőrkerületi parancsnokság által ide, *Krasznára 1 csendőrt sürgősen rendeltetni*, hogy az előirt létszám /:6:/ kiegészítve legyen s miután a krasznai csendőrőjrat a megyénkben legnagyobb s a felsőbb hatóságok (és a) bíróságok által pedig annyira igénybe van véve az elővezetések általi felhívások teljesítésével, hogy az előirt szolgálataikat 3—5 hétig sem teljesíthetik pontosan s erről a csendőrkerületi parancsnokságnak is tudomása van, s miután, tudtommal már 2 éve, hogy járásomban, Csizérbe egy csendőrőrs felállítása elhatározatott s ezen őrsre szükségelt felszerelések Nagy-Váradon már készletben vannak, tekintve azon körülményt, hogy Csizér s a szomszédos körjegyzőségekben, melyek a csizéri őrshez tartoznak, tisztán csak oláhok laknak s járásom ezen része Kolozs- és Bihar vármegyékkel szomszédos, hol szintén csak oláhok laknak s a jelenlegi körülmények közt legjobb igyekeztem mellett sem lehetek képes a közrend, a személy- és vagyonbiztonság fenntartására kellőleg felügyelni, felügyeltetni; méltóztassék a csizéri csendőrőrsállomás sürgős felállítását illető helyen megsürgetni, mert ha illető körök azt már évekel ezelőtt is szükségesnek látták, a jelenlegi viszonyok közt már halaszthatatlanná vált.

Ezen jelentésem után szokott tisztelettel maradtam.

Krasznán, 1894, május hó 30.

A Méltóságos Bárá Főispán úrnak

alázatos szolgálja

Nagy Domokos

főszolgabíró

Fila 3 v.

Szilágy vármegye Főispánja, Hadadi Bárá Wesselényi
Miklós úr ő Méltóságához

Zilahon

hivatalos jelentése a krasznai járás főszolgabírájának 28—1894 bizalmi számú rendeletrre

Ajánlott

52 főisp(áni) bizalmi 1894, érk(ezett) június 1.

41 és 50 sz(ám) alatt a kellő intézkedések megtétettek. Zilah, 1894 június 1-én.

Arh. St. Zaláu fond Prefectura județului Sălaj, Comitele suprem, Confidențiale, nr. 52/1894, f. 1—3.

Traduc ere:

Nr. 7—1894

confidențial

Domnule Baron, comite suprem!

Cu privire la onoratul ordin din anul trecut, nr. 28 confid., vă raportează cu respect, că în satele românești din plasa mea cu ocazia cercetărilor mele, am fost informat că preoții români din Pria, Sig, Fizeș, Marin, Meseșeni de Sus, Hurezul Mic, Stîrciu, duminicile, cu ocazia slujbelor în loc de predică, în fața poăorului prezent instigă mereu împotriva statului maghiar și al guvernului și neconținut predică ura împotriva națiunii maghiare.

De aceea și-au ales ca loc pentru instigări și ațîțări biserica, deoarece știu că acolo ei nu pot fi supravegheați, acolo îi afurisesc pe acei credincioși români care povestesc cele auzite în biserică, ca și pe acei care nu cred și nu alimentează calomniile și acuzațiile despre națiunea maghiară și guvernele sale. Preotul gr. cat. din Fizeș, Codeus Petre, a ajuns pînă acolo încît la ședința antistiei comunale din Fizeș, cînd notarul cercual a făcut cunoscut un ordin ministerial și a explicat conținutul în limba română, a pretins că acestea pot fi citite numai dintr-un ordin scris în românește și, ca și procesul-verbal al ședinței antistiei comunale să fie condus în limba română, la care declarație, notarul a dat explicațiile de rigoare, iar membrii antistiei prezenți, în mod unanim au declarat că ei doresc ca procesul-verbal să fie redactat în modul în care a fost pînă acum, la care preotul lor a părăsit ședința.

E indestructibil, că o mare parte a preoților și învățătorilor agită populația și alimentează, în mod deosebit, cu ură față de statul maghiar, ceea ce spun și românii îmbătați cu ocazia tirgurilor, dar și atunci sînt atît de reținuți, încît nu amintesc deloc nume sau unele cuvinte agitatoare, de, numai atît că nu peste multă vreme și ungurii o să trăiască vremuri și mai rele și chiar mai mulți români au declarat că preoții vorbesc multe rele despre maghiari și despre guvern și ne ațîță pe noi contra ungurilor și ne vorbesc nouă despre o viață mai fericită în viitor, dar noi și pînă acum am trăit cu maghiarii și după aceasta dorim să trăim cu ei, — deci mai mulți dintre noi nu ascultă de preoți.

Cheltuielile de călătorie la Cluj cu ocazia procesului memorandiștilor după informațiile mele pînă acum, le-au acoperit preoții din propriul buzunar; curatorii atrași, cărora le-au promis 60 creițari pe zi, neprimind nici un creițar, imediat au venit acasă sau unii dintre ei, pentru reîntoarcerea acasă au cerut cițiva creițari, spese de călătorie de la Cluj, de la băia-tul care își satisfăcea stagiul militar la Cluj sau de la alte rude.

În plasa mea, starea de spirit a românilor pînă în prezent nu se manifestă nici într-un fel, însă e absolut necesară o supraveghere vigilentă, dar, întrucît dintre notarii cercuali români nu pot avea încredere numai în notarul cercual din Cizer, realizez supravegherea nu-

mai cu ajutorul jandarmilor, dar fiind pe teritoriul plășii mele doar 5 jandarmi la Crasna, iar comandantul postului în zilele acestea a plecat într-un concediu de 6 săptămîni, vă rog cu considerațiune domniei voastre d-le Baron, comite suprem, să binevoiți, cu ajutorul comandantului cercual al jandarmeriei, să trimiteți urgent un jandarm aici la Crasna. La efectivul prescris (6 la număr) să fie reintregit, și deși efectivul patrului de jandarmi din Crasna este cel mai mare din comitat, e solicitază atît de mult de către autoritățile supreme și de magistrați cu mandatele de aducere, încît atribuțiile precise nu le pot îndeplini cu punctualitate nici în 3—5 săptămîni despre care are cunoștință și comandamentul teritorial al jandarmeriei; întrucît, potrivit informațiilor mele, deja de doi ani s-a hotărît înființarea unui post de jandarmi în Cizer și echipamentele necesare pentru acest post sînt deja depozitate în mod provizoriu la Oradea.

Avînd în vedere situația că la Cizer și în notariatele cercuale vecine, care aparțin de postul din Cizer, locuiesc numai români și partea aceasta a plășii mele se învecinează cu comitatele Cluj și Bihor, unde de asemenea locuiesc numai români și în împrejurările actuale, nu pot reuși nici dîndu-mi cea mai mare silință să asigur cum trebuie supraveghere și controlarea ordinii publice, a siguranței persoanei și averii, binevoiți a urgenta în locul potrivit înființarea rapidă a postului de jandarmi din Cizer, deoarece dacă cercurile respective l-au văzut necesar încă acum cîțiva ani, în condițiile actuale a devenit de neamînat.

În urma celor raportate rămin cu considerațiunile de rigoare.
Crasna, la 30 mai 1894

Domniei sale D-l Baron, comite suprem

servitorul D-voastră prea supus
Nagy Domokos
primpretor

<Rezoluție>

Nr. 52/1894 comit. supr. — confid., sosit la 1 iunie. S-au luat măsurile necesare sub nr. 41 și 50.

Zalău, la 1 iun. 1894

6

1894 iunie 13, Zalău. Raportul comitelui suprem al comitatului Sălaj, înaintat Ministerului de Interne al Ungariei, cu privire la rezultatele cercetărilor efectuate cu ocazia procesului memorandiștilor din Cluj.

¶1 sz(ám), bizam(as)

Szilágy vármegye főispánja

Nagyméltóságú Miniszter Ur!

(belügy)

Nagyméltóságodnak múlt május hó 17-ikéről 2043 eln(öki) szám alatt hozzám intézett rendeletére, azon hó 26-án 41 bizalmi szám alatt kelt jelentésem kiegészítéséül van szerencsém tisztelettel jelenteni, miszerint az azon idő óta eszközölt puhatólózások sszerint a kolozsvári memorándum per alkalmából a vármegye területéről még a következő egyének jelentek meg:

— *A zilahi járásból*: Dragomér Teofil farkasmezői birtokos és 5 közsgbeli parasztember; Kucsó községből 2 parasztember, Solymos községből pedig 5 paraszt földműves ember;

— *A tasnádi járásból*: Balibán Antal ákosi, Sztáncs György t(asnád)szarvadi, Patkas Vazul érhativani és Farkas János¹ érszodorói g(ö)r(ög)kath(ólikus) lelkészek; Madán Ti-vadar érhativani, Bóbis Mihály f(első)szopori g(ö)r(ög)kath(ólikus)tanítók s ifj(ú) Fülep György t(asnád)szántói birtokos;

— *A szilágycehsi járásból*: Lengyel János somfalusi és Varna Elek f(első)szivágyi g(ö)r(ög)kath(ólikus) lelkészek s egy f(első)berekcszói közember.

A felsorolt összes lelkészek a szamosújvári g(ö)r(ög)kath(ólikus) püspöki egyházmegye-éhez tartoznak.

Fogadja Nagyságod hazafiúi mély tiszteletem őszinte nyilvánítását,
Zilah, 1894 június 13-án

Főispán helyett,
(indescifrabill)

Arh, Statului Zalău, fond Prefectura județului Sălaj, Comitele suprem, Confidențiale, nr. 71/1894, f. 3.

Traducere:

Comitele suprem al comitatului Sălaj
Nr. 71 confid.

Exelență Domnule Ministru!

(de interne)

Am onoarea a înainta, cu respect, în urma ordinului Exelenței voastre nr. 2043 pres. din 17 mai, completare la raportul meu trimis sub nr. 41 confid. din 26 (mai 1894) referitor la rezultatele cercetărilor efectuate de atunci, după care reiese că, cu ocazia procesului memorandumistilor de la Cluj, de pe teritoriul comitatului au mai luat parte următoarele persoane: *Din plasa Jibou*: Teofil Dragomir, proprietar din Lupoia și 5 țărani consăteni; din comuna Cuceu 2 țărani, iar din comuna Soimuș 5 țărani; *Din plasa Tășnad*: preoții greco-catolici Aurel Băliban din Aciș, Stanciu Gherasim din Sărăvad, Pătaș Vasile din Hotoan și Fărcaș Ioan din Sudurău; învățătorii gr. catolici Medan Teodor din Hotoan și Bobiș Mihai din Supurul de Sus și Filip George, proprietar din Santău; *Din plasa Cehu Silvaniei*: preoții gr. catolici Ioan Lenghel din Corni și Alexa Varna din Asuajul de Sus și un cetățean de rind din Birsăul de Sus.

Toți preoții enumerați, aparțin de dieceza episcopală gr. cat. a Gherlei.

Binevoiți a primi asigurarea sinceră a deosebitei mele considerațiuni patriotice.

Zalău, la 13 iunie 1894

Comitele suprem în concediu
s.s. indescrifabil

7

1895 febr. 21. *Șimleu Silvaniei*. Raportul căpitanului poliției din Șimleu Silvaniei, comitatul Sălaj, cu privire la ajutorarea familiilor memorandumistilor prin intermediul Băncii românești „Sylvania” din Șimleu Silvaniei, care a transferat din fondul său cultural o sumă mai însemnată la București în scopul ajutorării condamnaților,

2—1895. biz. szám

Méltóságos Báró Főispán Úr!

Méltóságodnak 4—1895 biz(almas) sz(ám) alatt kelt magas rendeletére mély tisztelettel van szerencsém jelenteni, miszerint eddig Szilágy-Somlyó város területén a memorandum perben elítéltek családjainak segélyezésére sem pénz, sem egyéb adományok nem gyűjtettek; ellenben nagyon valószínűnek tartom, hogy a helybeli „Sylvania” pénzügyintézet u(gy) n(evezett) kulturális alapjából tetemes összegű pénzt juttathat éppen e célra; ám de ezen összegek rendesen a nagyszabeni oláh pénzügyintézet közvetítésével adatnak tovább oly óvatossággal, hogy knak ren- lazode tetését kipuhatolni alig lehetséges.

Mindenesetre hazafias és hivatalbeli kötelességemnek ismerendem Méltóságod magas rendelete értelmében az ellenőrzést minden román körből megindított gyűjtésekre kiterjeszteni s eredmény esetén Méltóságos Báró Főispán Úrhoz tiszteletteljes jelentésemet esetrőleste megtenni.

Maradván Méltóságos Főispán Úrnak, kiváló tisztelettel alázatos szolgálja

Hegedűs Sándor
rendőrkapitány

Szilágy-Somlyó, 1895 febr. 21.

Arh. St. Zalău, fond Prefectura județului Sălaj, Comitele suprem, Confidențiale nr. 65/1895, f. 9—10.

Traducere:

2 — 1895, nr. confid.

Domnule Baron, comite suprem!

Urmare înaltului ordin al Domniei voastre sub nr. confidențial 4/1895, cu adincă considerațiune am onoarea a vă raporta că pînă acum pe teritoriul orașului Simleu Silvaniei pentru ajutorarea familiilor celor condamnați în procesul memorandiștilor nu s-au colectat nici bani și nici alte donații; în schimb cred că e foarte posibil, ca banca „Silvania” din localitate, din așa numitul fond cultural ar putea transfera sume importante tocmai în acest scop; desigur aceste sume de regulă sînt date mai departe prin intermediul instituției financiare românești din Sibiu, dar cu atita precauție, încît a depista destinația acestora abia dacă e posibil.

În orice caz, țin de datoria mea patriotică și profesională în înțelesul înaltului ordin al Domniei voastre ca să extind supravegherea asupra tuturor colectelor izvorite din cercurile românești și în caz de rezultat să raportez cu considerațiune Domniei voastre, de la caz la caz.

Rămân, cu adincă considerațiune, sluga supusă a Domniei voastre D-le Baron, comite suprem,

Șimleu Silvaniei, la 21 februarie 1895

Hegedüs Sándor
căpitan de poliție

R É S U M É

L'auteur de cet article a utilisé des journaux de l'époque et surtout des documents inédits pour relever quelques aspects concernant le Mouvement Mémorandiste dans le présent district de Sălaj. Il met en évidence la lutte des intellectuels roumains et l'activité de George Pop de Băsești qui s'est fait remarqué comme un ferme militant pour l'Unification. Dans l'annexe on reproduit des documents magyars sur ce sujet, traduits en roumain.

P R É C I S

The author of this article reveals some aspects concerning the Memoranda Movement in the present district of Sălaj, by using information from journals of the time and mostly unpublished documents. He underlines the struggle of the Romanian intellectuals lead by — George Pop de Băsești, who would later appear as a fighter for Unification. The annex contains some Magyar documents on this topics, translated into Romanian.

Medaliile emise cu prilejul canonizării voievozilor Ștefan cel Mare și Constantin Brîncoveanu

MARIA DOGARU

Canonizarea unor sfinți a constituit una din formele prin care, de-a lungul veacurilor, un popor sau altul și-a făcut cunoscută spiritualitatea. Conform tradiției, moartea martirică, mucenicia, mărturisirea lui Cristos pînă la moarte; viața trăită în conformitate cu învățătura evangheliei au fost socotite dovezi certe ale sfințeniei. Apărarea dreptei credințe, lupta pentru triumful adversarului creștin, apărarea bisericii și a întregii creștinătăți sau a ortodoxiei împotriva năvălitorilor și cotropitorilor, a celor de neam străin sau altă religie au fost privite de asemenea ca semne ale sfințeniei¹.

Pe temeiul acestor criterii, oamenii credincioși au început să venereze și să pomenească după voința lor unii martiri, dascăli ai bisericii ori apărători ai creștinismului. Aceste pomeniri s-au manifestat la început spontan și pe plan local, iar după aceea, biserica a procedat la extinderea și chiar la generalizarea respectivului cult prin acte solemne de canonizare. Dreptul de a proceda la canonizarea unor sfinți este un drept recunoscut (încă din mijlocul veacului al XV-lea) tuturor bisericilor autocefale².

În curgerea istoriei poporul nostru, creștinat, cum se știe, încă din primele veacuri ale mileniului întîi³, a dat bisericii și lumii numeroși sfinți, existînd știri în acest sens încă din secolul al IV-lea. Printre primii sfinți originari de pe aceste meleaguri se află DASIUS (+ 303), cinstit la 20 noiembrie, Emilian din Durostorum (mort ca martir în timpul persecuțiilor lui Iulian Apostotul la 362), — sărbătorit la 18 iulie, episcopul misionar Nicuța de Remesiana, mucenicii Nichita Românul, și Sava Gotul, episcopii Bretanos și Teotim ai Tomisului, mucenicii de la Niculițel: Filip, Atalas, Ramasis, Zotic și alții.

După constituirea statelor feudale independente⁴ și instituirea mitropoliilor românești (sec. XIV)⁵ mai mulți români drept măritori sînt venerați ca sfinți la ei acasă și la alte popoare. Sînt pomeniți dintre aceștia: Sfînta Teofana, fiica Domnitorului Basarab I (sec. XIV), călugăriță într-o mănăstire de lîngă Vidin⁶, Sfîntul Ivan Valahul, ieroschimonahul Antipa din Calopo-

¹ Canonizarea unor sfinți romani, București, 1992, p. 1–20. Vezi și Liviu Stan *Despre canonizarea sfinților în Biserica Ortodoxă*, în „Ortodoxia”, II (1950), p. 277.

² Canonizarea unor sfinți români, p. 1.

³ Ioan Zăgrean, *Teologia morală ortodoxă*, vol. I, București, 1979, p. 300–301.

⁴ Evenimentele au avut loc în 1330 (Țara Românească) și respectiv 1359 (Moldova).

⁵ Mitropolia Țării Românești, cu sediul la Argeș (Curtea de Argeș de mai tîrziu) a fost înființată în timpul domniei lui Nicolae Alexandru (1352–1364) și recunoscută de patriarhul Constantinopolului Calixt I, în anul 1359.

⁶ C. Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. I, Chișinău, 1991, p. 15.

dești ș.a.⁷. Au avut loc canonizări și în epocile mai noi. Astfel, în timpul în care în fruntea Patriarhiei române s-a aflat Iustinian, Sinodul Bisericii Ortodoxe Române, ca urmare a unor insistente solicitări, a canonizat, la 22 februarie 1950⁸, pe sfinții ierarhi Iosif cel Nou de la Partos, (sărbătorit la 15 septembrie) și Calinic de la Cernica (înscris în calendar la 11 aprilie), a sfinților ierarhi și mărturisitori Ilie Iorest și Sava Brancovici, mitropoliți ai Ardealului (24 aprilie) și sfinții Visarion, Sofronie de la Cioara și sfântul mucenic Oprea (21 octombrie).

În ultimii ani, o comisie specială, avîndu-l în frunte pe Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, în conformitate cu recomandările Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, a desfășurat o intensă activitate pregătind studiile și documentele în vederea canonizării unor noi sfinți români. Ca atare, în ședința din 20 iunie 1992 Sfîntul Sinod, pe baza propunerilor Comi-

⁷ Canonizarea unor sfinți români, p. 3.

⁸ Tot atunci, Sinodul Bisericii Ortodoxe Române a hotărît generalizarea cinstirii unor sfinți, cu moaște la noi în țară: Sfînta mucenică Filofteia, Cuviosul Nicodim cel Sfînt, Sfîntul mucenic Ioan cel Nou de la Suceava, Cuviosul Grigorie Decapolitul, Cuvioasa Paraschiva cea Nouă și Cuviosul Dimitrie cel Nou (Basarabov).

siei Sinodale, a hotărât canonizarea mai multor sfinți români⁹, printre care și Ștefan cel Mare și Constantin Brîncoveanu.

În tomosul și sinaxarul redactate în legătură cu trecerea lui Ștefan cel Mare în rîndul sfinților se menționează: „Teoctist, din mila lui Dumnezeu arhiepiscop al Bucureștilor, mitropolit al Munteniei și al Dobrogei și patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, prea iubitului cler și dreptcredincioșilor creștini din cuprinsul Patriarhiei Române, har, milă și pace de la Dumnezeu, părintele luminilor, iar de la noi patriarhicește binecuvîntări. Cuvios lucru este și plin de folos duhovnicesc pentru credincioșii Bisericii de a se arăta plini de evlavie, a cinsti și a pomeni, prin slujbe și prin cîntări, pe cei ce s-au arătat bine plăcuți lui Dumnezeu în viața lor pămîntească. Lauda ce se dă celor ce trăiesc în chip virtuos se îndreaptă către însuși Dumnezeu, de la care izvorăște oamenilor toată virtutea, precum ne învață Sfîntul Grigorie de Dumnezeu Cuvîntătorul: „iar lauda celor bune înflăcărează și îndeamnă pe credincioși”. „Cînd se laudă dreptul, se veselesc popoarele” glăsuiește prorocul David. Dar lauda binecredinciosului voievod Ștefan cel Mare ne produce nu numai bucurie duhovnicească, ci și îndemn puternic pentru grija mîntuirii sufletești. Fiecare dintre dreptmăritorii creștini sînt datori să cinstească și să laude, după cuviință, pe cei ce au viețuit cu dreaptă credință și fapte bine plăcute lui Dumnezeu, pentru că lauda este plata virtuții, și cel ce laudă virtutea laudă însuși pe Dumnezeu. Prin asemenea fapte virtuozose a strălucit dreptcredinciosul Voievod Ștefan cel Mare, care a cîrmuit Țara Moldovei

47 de ani, înarmat cu platoșa credinței în Dumnezeu, în cea a postului și rugăciunii și cu multe fapte ale dragostei creștine închinat bisericii și poporului său; a zidit un foarte mare număr de biserici și mănăstiri, înzestrîndu-le

⁹ Menționăm printre aceștia: Ioan de la Prislop, Antim Ivireanul, Ioan din Galeș, Moise Măcinic din Sibiel, Antonie de la Iezeru—Vilcea, Daniil Sihastru, Gherman din Dobrogea, Iosif Mărturisitorul din Maramureș, Ghelasie de la Rîmeți, Leonte de la Rădăuți, Ioan Iacob Hozevitul, Teodora de la Sihla.

cu cele necesare sfintelor slujbe; ca un purtător de biruință a luptat cu prețul vieții sale pînă la jertfelnicie pentru apărarea hotarelor țării și a credinței strămoșești, fiind numit apărător al creștinătății; a miluit pe cei săraci și a răsplătit pe luptătorii oșteni, a arătat îndurare și pe cei greșiți i-a îndreptat. Smerenia noastră împreună cu toți membrii Sfintului Sinod al Bisericii Orto-

doxe Române, privind la viețuirea jertfelnică pentru credință și neam a drept credinciosului voievod, bine plăcută lui Dumnezeu, la faptele și împlinirile lui, și purtînd grijă de folosul obștesc al credincioșilor, iar pe altă parte ținînd seamă de cele arătate de către Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților, care a cerut ca amintirea zilei trecerii la cele veșnice a Marelui Ștefan să fie așezată ca o zi de pomenire a Sfintului; Urmînd obiceiul obștesc al Bisericii și rînduielilor dumnezeștilor părinți dinaintea noastră, făcut-am cunoscut ca să se dea binecredinciosului voievod, Ștefan cel Mare cinstirea cuvenită bărbaților sfinți. Pentru aceasta, urmînd rînduiala canonică și sinodală și chemînd în ajutorul nostru Puterea Celui Prea Înalt, hotărîm:

Ca de acum înainte și pînă la sfîrșitul veacurilor, voievodul Ștefan cel Mare al Moldovei, să fie pomenit laolaltă cu bărbații cei cuvioși și sfinți ai Bisericii, cinstindu-se cu slujbe și cîntări de laudă în ziua de 2 iulie, fiind înscris în sinaxar, cărțile de cult și calendarul Bisericii noastre cu numele „Drept credinciosul Voievod Ștefan cel Mare și Sfînt”.

Spre veșnica cinstire, dovadă și încredințarea despre cele ce am hotărît, s-a întocmit acest Tomos Patriarhal și Sinodal de canonizare spre a fi adus la cunoștiința credincioșilor și clerului Bisericii Ortodoxe Române și tuturor evlavioșilor români oriunde ar trăi aceștia.

Dat în București, anul mîntuirii 1992, luna iunie, ziua a douăzecea". Membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române¹⁰".

Sinaxarul — acestui nou sfînt are următorul cuprins: „Tot în această lună, în două zile, pomenirea Dreptcredinciosului voievod Ștefan cel Mare și Sfînt, purtătorul de biruințe și apărătorul creștinătății.

Odrăslit din pămîntul Moldovei, măritul voievod Ștefan ce Mare a fost numit și cinstit din totdeauna de către poporul dreptcredincios: bun, mare și sfînt. Bun pentru faptele sale de milostenie, mare pentru iscusința cu care a condus țara cu dreptate, Dumnezeuu pedepsind prin el pe cei lacomi și trădători, sfînt pentru lucrarea lui întru apărarea întregii creștinătăți și zidirea unui mare număr de biserici și mănăstiri.

Dreptcredinciosul voievod s-a născut la Borzești, din părinți binecredincioși creștini, voievodul Bogdan al II-lea și doamna sa Maria-Malina Oltea¹¹, arătîndu-se din fragedă copilărie cu deosebită dragoste față de țară și credința strămoșească. Curînd, după moartea tatălui său, este chemat la tronul Moldovei, la 12 aprilie 1457. Încercat, pe parcursul lungii sale domnii, de numeroase suferințe, nu și-a pierdut niciodată nădejdea în Bunul Dumnezeu ci, cu evlavie și-a purtat jugul vieții sale.

Ștefan cel Mare și cel Sfînt a luptat pentru apărarea întregii creștinătăți „pînă la moarte” cu capul său adică „cu prețul vieții sale”, cum arată în scrisoarea adresată principilor creștini. Ștefan, dreptcredinciosul voievod, a pus biruințele sale nu pe seama iscusinței minții sale ci, cu smerenie, pe seama voii și puterii lui Dumnezeu, care i-a stat mereu în ajutor. Măritul Voievod a fost nu numai apărător, ci și mărturisitor al credinței, prin numărul mare de mănăstiri și biserici zidite, atît în Moldova cît și în Muntenia, Transilvania și Muntele Athos¹². Prin frumusețea și măreția acestor sfînte lăcașuri, împodobirea lor cu pictură, înzestrarea lor cu cele necesare sfîntelor slujbe, toate lucrate cu măiestrie artistică neîntrecută pînă astăzi, binecredinciosul Ștefan cel Mare și Sfînt aduce înaintea lui Dumnezeu „slava poporului său”, adică a neamului nostru românesc.

¹⁰ Sinodul Bisericii Ortodoxe Române se compune din Teoctist, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române; Daniel, mitropolitul Moldovei și Bucovinei; Nestor, Mitropolitul Olteniei; Lucian, arhiepiscopul Tomisului; Pimen, arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților; Teofil, arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului; Eftimie, episcopul Romanului și Hușilor; Andrei, episcopul Alba Iuliei; Timotei, episcopul Aradului, Ienopolei și Hălmașului; Iustinian, episcopul Maramureșului și Sătmărulei; Teofan Sinaitul, episcop vicar patriarhal; Calinic Botoșeneanu, episcop vicar al Arhiepiscopiei Iașilor; Damaschin Severineanu, episcop vicar al Arhiepiscopiei Craiovei; Irineu Slătineanu, arhiereu vicar al Episcopiei Rîmniceului; Gherasim Vrînceanu, arhiereu vicar al Episcopiei Buzăului; Emilian Arădeanu, arhiereu vicar al Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmașului; Antonie, mitropolitul Ardealului; Nicolae, mitropolitul Banatului; Vasile, arhiepiscopul Tirgoviștei și Mușcelului; Antim, arhiepiscopul Dunării de Jos; Gherasim, episcopul Rîmniceului; Epifanie, episcopul Buzăului; Calinic, episcopul Argeșului; Vasile, episcopul Oradiei; Nifon Ploieșteanu, episcop vicar patriarhal, Roman Ialomițeanu, episcop vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor; Serafim Făgărășanu, episcop vicar al Arhiepiscopiei Sibului; Irineu Bistrițeanu, episcop vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului; Ioachim Vasluianu, arhiereu vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor; Casian Gălățeanu, arhiereu vicar al Arhiepiscopiei Dunării de Jos; Ioan Crișanu, arhiereu vicar al Episcopiei Oradiei.

¹¹ Constantin Rezachievici, *Familia lui Ștefan cel Mare. Împrejurările ocușării tronului*, în „Revista Arhivelor”, anul LVII (1982), vol. XLII, nr. 2, p. 117–124.

¹² Theodor Bodogae, *Ajutoarele românești la mănăstirile de la Sfîntul Munte Athos*, Sibiu, 1941, p. 89–304. Vezi și *Poporul român și lupta de eliberare a popoarelor din Balcani*, București, 1986, p. 116–119, 133–134, 221–239.

Ca om al rugăciunii, evlaviosul voievod a cerut sfinților părinți să se roage pentru poporul dreptcredincios al Moldovei, pentru oștenii săi, pentru cei vii și pentru morți. El însuși se ruga cu post și făcând nenumărate fapte de milostenie, în vremuri de primejdie mai ales, așa cum este înfățișat pe icoanele pictate în ctitoria sa de la Putna. Sfântul Cuvios Daniil Sîhastrul¹³ i-a fost părinte și povătuitor duhovnicesc și înțelept sfătuitor în ceasurile sale de rugăciune și veghe. Deopotrivă a fost un om al înțelepciunii și dreptății: „Te-am iertat și toată minia și ura am alungat-o din inima noastră”, a scris voievodul adresându-se boierului său Mihail, unul din cei care participaseră la uciderea părintelui său. Gîndul morții pururea l-a avut în minte, căci pentru el moartea era, potrivit învățăturii creștine, o strămutare „de la cele vrednice” către „lăcașurile de veci”, așa cum el însuși a pus să se scrie pe piatra sa de mormînt, pregătită cu 12 ani înainte de mutarea la Domnul. Paginile sfinte de cronică românească amintesc peste veacuri de evlavie, cinstirea și credința poporului român față de Dreptcredinciosul voievod Ștefan cel Mare și Sfînt: „iar pe Ștefan Vodă l-au îngropat țara cu multă jale și plîngere, la mănăstire, la Putna, care era de dînsul zidită. Atîta jale era de plîngeau toți ca după un părinte al lor”; zicînd mai departe cronicarul „ce după moartea lui pînă astăzi îi zic Sfîntul Ștefan Vodă — pentru lucrurile lui cele vitejești, care nimeni din domni, nici mai înainte, nici după aceea l-au ajuns”¹⁴.

De la mutarea sa la Părintele ceresc pînă astăzi, mormîntul său de la Mănăstirea Putna este străjuit de o candelă pururea aprinsă, unde fiii neamului românesc neîncetat își pleacă genunchiul cu evlavie și rugăciune către Milostivul Dumnezeu. Măritul și Dreptcredinciosul Voievod Ștefan cel Mare și Sfînt rămîne peste veacuri o pildă de adevărat conducător de țară, stăpînit permanent de credința în Puternicul Dumnezeu; iubirea de Biserica strămoșească și țară, spre slava lui Dumnezeu, unul în ființă și închinat în Treime, Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh, Amin!”

Au un conținut asemănător din punct de vedere al structurii și formulelor diplomatice și documentele referitoare la canonizarea lui Constantin Brîncoveanu.

„Teoctist

Din mila lui Dumnezeu arhiepiscop al Bucureștilor, mitropolit al Munteniei, și Dobrogei și patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, prea iubitului cler și dreptcredincioșilor creștini din cuprinsul Patriarhiei Române, har, milă și pace de la Dumnezeu, părintele luminilor, iar de la noi, patriarhicești binecuvîntări. Bineplăcut lui Dumnezeu și de mare folos duhovnicesc pentru credincioși este a cinsti cu laude pe cei care pentru nevoințele și vredniciile lor în viața pămîntească, după trecerea la cele veșnice, s-au numărat în rîndul sfinților. Pomenind aceste alese vase ale Duhului Sfînt, dreptcredincioșii Sfîntei noastre Biserici preamăresc pe Dumnezeu de la care vine tot ajutorul și fără de care nimeni nu se poate împărtăși de darurile cele multe și felurite ale virtuților. Drept aceea, luînd aminte la faptele virtuase ale binecredincio-

¹³ Constantin Turcu, *Daniil Sîhastrul*, în „Studii și cercetări istorice”, XX. Iași, 1947, p. 258—259.

¹⁴ Ion Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, ed. Iorgu Iordan, București, 1955, p. 105—109.

sului Voievod Constantin Brîncoveanu, cel care a cirmuit cu creștinească înțelepciune vreme de 25 de ani Țara Românească, întemeitorul de artă și cultură românească, ridicînd, înnoind sau înzestrînd multe biserici, mănăstiri și alte așezăminte, miluînd pe cei săraci, ajutînd cu prisosință Sfintele Biserici Ortodoxe surori de aproape sau de mai departe, și mai presus de toate acestea învrednicîndu-se a primi moartea mucenicească pentru dreapta credință, împreună cu cei patru fii ai săi. Constantin, Ștefan, Radu și Matei și cu sfetnicul său Ianache. Smerenia noastră, împreună cu toți membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, purtînd grija de folosul duhovnicesc al credincioșilor încredințați nouă spre arhipăstorie și de pe altă parte ținînd seama de cele arătate de către Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor; Drept aceea, urmînd rînduiala canonică și sinodală și chemînd în ajutorul nostru Puterea Celui Prea Înalt hotărîm:

Ca de acum înainte și pînă la sfîrșitul veacurilor Binecredinciosul Voievod Constantin Brîncoveanu, împreună cu fiii Constantin, Ștefan, Radu și Matei și cu sfetnicul Ianache să fie cinstiți cu sfinții în ceata martirilor Ortodoxiei, pomenindu-i cu slujbe și cîntări de laudă în ziua de 16 august, fiind înscris în sinaxar, cărțile de cult, precum și în Calendarul Bisericii Noastre. Mai rînduim să se tipărească viața, slujba și icoana acestor sfinți martiri care să fie primiți cu evlavie de către dreptmăritorii creștini, iar chipurile acestora să fie zugrăvite și așezate la loc cunoscut, alături de cele ale altor sfinți de neam român în Bisericile ce se vor construi sau preînnoi de acum înainte. Spre deplina statornicie a celor pe care le-am rînduit în chip canonic, întărim cu semăturile noastre actul de față ca Tomos Patriarhul și Sinodal de canonizare, adică de așezare în rîndul sfinților martiri a celor acum pomeniți, spre a-l aduce la cunoștința evlaviosului cler și dreptcredincioșilor din cuprinsul Bisericii Ortodoxe Române, Dat în București, în anul mîntuirii 1992, luna iunie, ziua a douăzecea. Membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române”.

Sinaxar

Tot în această lună, în ziua a Doisprezecea, pomenirea Sfinților Martiri Binecredinciosul Voievod Constantin Brîncoveanu, împreună cu fiii săi Constantin, Ștefan, Radu, Matei și sfetnicul Ianache, care au pătimit pentru Hristos în anul 1714.

Acest binecredincios și de Hristos iubitor Voievod al Țării Românești s-a născut la anul 1654 din părinți de bun neam, după tată fiind coborîtor din voievodul Matei Basarab, după mamă, nepot al voievodului Șerban Cantacuzino, în timpul căruia, la anul 1688, s-a tipărit pentru înția dată în întregime Sfînta Scriptură în limba română¹⁵. Rămas orfan de tată încă din pruncie, tînărul Constantin a fost crescut de unchiul său, stolnicul Constantin Cantacuzino, cel mai învățat boier al vremii sale¹⁶. Acesta s-a îngrijit să-i pună dascăli înțelepți spre a primi învățătură aleasă. Pentru iscusința și înțelepciunea sa Constantin a primit înalte dregătorii, bucurîndu-se de multă cinstire încă din tinerețe. După moartea voievodului Șerban Cantacuzino, la anul 1688, luna octombrie în 29 de zile, la stăruințele tuturor boierilor

¹⁵ Ion Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche, 1508–1830*, vol. I, 1508–1716, București, 1903, p. 289–291.

¹⁶ Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. N. Iorga, București, 1902, p. 121–122, 128–129, 138.

și dregătorilor țării, vrednicul Constantin Brîncoveanu primi scaunul de domn al Țării Românești¹⁷, fiind uns de către mitropolitul Teodosie. Împodobit de Dumnezeu cu daruri alese, el a cirmuit țara cu adîncă pricepere și înaltă priveghere, cu blîndețe și răbdare creștinească.

Luînd în ajutor pe Hristos, Împăratul Veacurilor, și avînd pildă pe vrednicii săi înaintași Constantin voievod, își începu slăvita domnie punînd temelia celei mai mari mănăstiri ctitorite de el, cea de la Hurezi, unde și-a pregătit și loc de veșnică odihnă¹⁴. Nenumărate sînt însă bisericile și mănăstirile ridicate sau înzestrate de milostivul și evlaviosul domnitor pe tot cuprinsul Țării Românești. Dărnicia și purtarea de grijă a evlaviosului Voievod Constantin Brîncoveanu nu se vor opri însă la hotarele Țării Românești, ci se vor întinde și la frații români din Moldova și din Transilvania, fiind vrednice de pomenit și multele ajutoare trimise dreptcredincioșilor creștini aflați în

¹⁷ Radu Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brîncoveanu voievod (1688–1714)*, ed. Aurora Ilieș, București, 1970, p. 1–279. Vezi și N. Iorga, *Activitatea culturală a lui Constantin Brîncoveanu*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice”, seria II, tom. XXVII (1914–1945), p. 165.

suferință pe meleagurile siriene, caucasiene și arabe, precum și la toate locurile sfinte ale Răsăritului ¹⁸.

„Se întâmplă deci că în săptămîna Patimilor, în anul de la Hristos 1714 a trimis sultanul turcilor, Ahmed al III-lea, mulțime de ostași de l-au luat

pe Constantin Vodă cu fiii și ginerii săi și în jalea tuturor locuitorilor orașului București l-au dus la Înalta Poartă. Aici, creștinul voievod și fiul său cel mare au fost chinuiți cumplit de către necredincioși vreme de patru luni, fiind supuși la amarnice suferințe”. După aproape 25 de ani de strălucită domnie ¹⁹, i-a fost dat marelui Voievod Constantin Brîncoveanu, din iconomia lui Dumnezeu, să-și încununeze fruntea, el și cei patru fii ai săi Constantin, Ștefan, Radu și Matei, precum și sfetnicul său Ianache, cu coroana sfîntă a muceniciei pentru credința ortodoxă, pe care au mărturisit-o și nu au părăsit-o nici în fața călăului păgîn. În ziua praznicului Adormirii Maicii Domnului, la 15 august, cînd Dreptcredinciosul voievod împlinea vîrsta de 60 de ani, primi sfîrșitul mucenicesc prin sabie, împreună cu fii săi; Constantin, Ștefan, Radu și Matei și cu sfetnicul său Ianache, în cetatea Constantinopolului, în anul 1714. Trupurile martirizate au fost apoi aruncate de necredincioși în mare, de unde au fost culese de creștini milostivi, care le-au îngropat în taină și cu evlavie nu departe de Constantinopol, în insula Halchi, în biserica Mănăstirii Maicii Domnului. Osemintele Sfîntului Voievod Martir au fost aduse în țară la anul 1720 de către doamna Marica, soția sa, și înmormîntate în biserica Sf. Gheorghe Nou din București, ctitoria sa, unde de atunci și pînă în zilele noastre veghează lumina candelii care amintește locul de odihnă al Voievodului.

¹⁸ T. G. Bulat, *Daniile lui Constantin Vodă Brîncoveanu pentru Orientul ortodox*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXXII (1966), nr. 9–10, p. 938–944.

¹⁹ Ștefan Ionescu, Panait, I. Panait, *Constantin Brîncoveanu. Viața. Domnia. Epoca*, București, 1969, p. 1–464.

Cu ale căror sfinte rugăciuni, Doamne, Isuse Hristoase miluiește-ne și mîntuiește-ne pe noi. Amin”.

Sanctificarea domnitorilor amintiți, amintiri devenite prin vremi figuri de legendă și exemple în lupta pentru apărarea ființei statale românești și a ortodoxismului în general, a prilejuit inițierea unor ample manifestări de cinstire: simpozioane științifice, articole publicate în presă și reviste de specialitate, emisiuni la radio și televiziune, ca și organizarea unor adunări populare. Neîndoiește că toate aceste acțiuni au făcut posibilă cunoașterea mai bine de către marele public a vieții și activității acestor iluștrii voievozi care au înscris, prin strădaniile lor, numele poporului român în analele istoriei universale. Desigur, inițierea unor astfel de manifestări avea menirea de a releva preluarea și transmiterea mai departe a idealurilor cărora acești domni și-au închinat viața.

O altă formă prin care societatea românească și-a dovedit prețuirea față de cei doi domnitori sanctificați o constituie emiterea de medalii. Într-adevăr, patrimoniul medalistic românesc s-a îmbogățit în această perioadă cu noi și semnificative documente de metal destinate a transmite generațiilor viitoare profundele sentimente și puternicul atașament al celor doi domni față de țara și poporul lor.

Trecînd la prezentarea acestor mărturii de preț ne oprim, pentru început, asupra medaliilor închinat lui Ștefan cel Mare și Sfînt. Prima medalie gravată în 1992 cu vederea evidențierii personalității voievodului de mai multe ori propus a fi sanctificat²⁰, s-a datorat Secției numismatice a Cercului militar²¹ București, secție însumată Societății Numismatice Române. Avîndu-se în vedere faptul că lui Ștefan Vodă al Moldovei, și al tuturor românilor, i s-au închinat de-a lungul vremii mai multe medalii (din fericire catalogate într-un volum²²), de această dată în noul Document de metal s-a transpus statuia înălțată acestuia la Chișinău. Emiterea unei medalii care să releve semnificația acestui monument este justificată de istoria unică a statuii, ca și de rolul pe care ea l-a avut, drept altar de suflet al fraților basarabeni și al tuturor românilor încercați de soartă.

Operă a sculptorului Alexandru Plămădeală²³ (statuia) și a arhitectului E. Bernadotti (realizatorul soclului), monumentul a fost dezvelit la 29 aprilie 1928 în prezența unui public numeros, fiind prezenți la Chișinău în acel moment deputați, senatori, oameni politici, printre care și savantul istoric Nicolae Iorga. Prin imaginea pe care o degaja monumentul, releva nestinsele aspirații transmise de voievod generațiilor ce au urmat, aspirații în centrul cărora s-a aflat ideea unității naționale și a independenței. Dăltuit în piatră

²⁰ În timpul dictaturii ceaușiste s-a propus de patru ori canonizarea lui Ștefan cel Mare.

²¹ Aceasta a fost înființată pe lângă Casa Centrală a Armatei, în anul 1986.

²² Ioan Dogaru, *Ștefan cel Mare în medalistica românească*, București, 1987, p. 1–56.

²³ Alexandru Plămădeală s-a născut la 9 octombrie 1888 în localitatea Buican, în apropiere de Chișinău, într-o familie de intelectuali. A studiat la Moscova, apoi a lucrat ca modelator (sculptor) la Monetăria din Petersburg. A devenit după aceea directorul Școlii de desen din Chișinău, instituție care se va transforma ulterior (1921) în Școala de arte plastice. În 1921 a contribuit la înființarea Școlii de arte plastice din Basarabia, iar în 1939, din inițiativa sa, s-a creat la Chișinău Muzeul orașenesc de arte plastice. A practicat toate genurile sculpturii: portretul nudul, sculptura monumentală, bustul funerar, compozițiile gen plastică mică. S-a ocupat și de pictură, el fiind autorul frescelor catedralei din Tighina. Dintre opere se remarcă: „Disperarea”, „Mîntuitorul”, „Portret de femeie”, „Portret de bărbat”, „Tors de femeie”, „Figură de băiat”, „Fata cu cercul”, „Stoica”, „Autoportret cu soția”, portret „Minulescu”. Cea mai importantă creație a sa rămîne însă statuia lui Ștefan cel Mare din Chișinău (tema sa preferată din care a realizat mai multe variante).

și situat la înălțime, chipul mindru al domnitorului care a făcut în vremea sa ca faima Moldovei să fie cunoscută în tot continentul, stătea parcă de strajă hotarele firești și dintotdeauna ale țării. Transmiteau un vibrant mesaj și reprezentările dăltuite pe soclu. Era expresivă în primul rînd stema Moldovei — plasată pe un briu ce înconjura la mijloc soclul și ieșea în relief cu un motiv folcloric moldovenesc. În scut era înfățișat capul de bour cu stea între coarne, flancat de rază și semilună. Această compoziție era însoțită de texte pline de înțeles. Astfel, pe fața soclului s-a scris: ȘTEFAN CEL MARE ȘI SFINȚ. 1457—1504; pe latura stîngă: BIRUITOR DE POPOARE LA LIPNIC, LA BAIĂ, LA VASLUI, LA VALEA ALBĂ, LA CÂTLĂBUGA, LA SCHELA, LA DUMBRAVA ROȘIE. PENTRU ȚARĂ, NEAM ȘI CRUCE. Pe latura din dreapta a soclului se putea citi: DOMN DIN MUNTE ȘI PÎNĂ LA NISTRU. CTITOR DE MĂNĂSTIRI. FĂCĂTOR DE DREPTATE. CHIPUL SĂU ÎN MOȘTENIREA SA; iar în latura din spate s-au gravat cuvintele: APĂRĂTORUL BASARABIEI, NISTRU, CHILIA, CETATEA ALBĂ, SCULPTOR A. PLĂMĂDEALĂ²⁴, ARHITECT E. BERNADOTTI.

Dar peste poporul român și peste monumentele sale au venit zile grele. În curgerea istoriei, monumentul lui Ștefan cel Mare din Chișinău a împărțat-șit soarta grea a băștinașilor Basarabiei. După nota ultimativă adresată, la 26 iunie 1940, guvernului român de către U.R.S.S., cerindu-se cedarea Moldovei de dincolo de Prut și a Bucovinei de Nord, considerîndu-se, pe bună dreptate, că Ștefan cel Mare voievodul mereu biruitor, întrunind speranțele de libertate ale neamului, nu poate rămîne prizonier în teritoriul cotopt de vrășmași²⁵, statuia a fost evacuată la Vaslui, fiind depusă la biserica domnească Sf. Ioan, ctitoria lui Ștefan cel Mare. A fost repusă apoi la loc cînd pămîntul Moldovei de răsărit a revenit României pentru ca, în 1944, să fie din nou adusă în interiorul țării, la Craiova. Dar marele domn, urmînd parcă chemarea hotarelor țării pe care le-a vegheat cu vitejie, a revenit din nou acasă la Chișinău (1956). Conștienți de faptul că monumentul devenise simbolul rezistenței românilor din această parte de țară față de politica de desnaționalizare dusă de puterea bolșevică, autoritățile au hotărît, în 1960, să mute statuia (al cărui soclu a fost schimbat, iar textul a rămas doar cel din față — scris cu litere chirilice) cu 12 m în interiorul parcului lîngă care fusese inițial amplasat. Încercările unor patrioți de a apăra statuia și a argumenta necesitatea menținerii ei la locul destinat au fost pedepsite de oficialitățile sovietice cu ani de închisoare²⁶. Au trebuit să treacă decenii pînă cînd marele erou să fie readus la lumină pentru a-i îmbărbăta pe băștinașii acestor meleaguri și a stimula eforturile și lupta lor spre libertate. Piesa medalistică închinată statuii marelui domn, confecționată din tambac și din argint are diametrul de 60 mm., grosimea 4 mm., Pe avers s-a gravat statuia descrisă mai sus. Privit din față, voievodul ne apare în costum de apărător; el poartă cămașa de zale, iar pe cap coroană deschisă. Cu mîna dreaptă el ține paloșul cu care de atîtea ori a făcut minuni de vitejie, iar cu mîna stîngă înalță crucea în semn de sal-

²⁴ Vezi împrejurările inaugurării statuii la Sofia Bobernaga, Olga Plămădeală, *Alexandru Plămădeală*, Chișinău, 1981, 1—129.

²⁵ Vezi articolul *Chipul său și moștenirea sa*, în „Moldova socialistă”, Chișinău, 29 aprilie 1988, p. 4.

²⁶ *Ibidem*.

vare a întregii creștinătăți. În dreapta și stînga monumentului s-au gravat denumirile localităților unde ilustrul domn a obținut victorii de prestigiu (la inaugurare scrise pe soclu): LIPNIC, BAIȚA, VASLUI, VALEA ALBĂ, CÂTLĂBUGA, SCHEIA, DUMBRAVA ROȘIE²⁷.

Întreaga reprezentare este mărginită de un cerc perlat, aluzie la bolta cerească spre care se înalță aspirațiile celor ce îl venerază pe voievodul trecut în rîndul sfinților, înfățișat cu aureolă. În bordură s-a scris textul: ȘTEFAN CEL MARE ȘI SFÎNT 1457—1504. BIRUITOR PENTRU ȚARĂ. NEAM ȘI CRUCE. Pe postamentul statuii (se vede doar partea superioară) s-a scris, cu litere de mai mici dimensiuni, denumirea instituției sub egida căreia a fost emisă medalia: C.N.M.S.N.R. (Cercul Numismatic Militar, Societatea Numismatică Românească) 1992. Alături de postament s-au încrustat siglele G.V. (Vasile Gabor, talentatul gravor care a transpus macheta propusă de Ioan Donoiu, Ivan Dogaru și semnătura acestor rînduri).

Pe reversul piesei s-a reprezentat conturul unui document (pergament), avînd marginile îndoite, pe care s-a scris un fragment (tradus din latină în limba română) din scrisoarea trimisă marelui Ștefan după biruința împotriva oștilor otomane din 1475 de către suveranul pontifical: „FAPTA TA DE LA VASLUI, SĂVÎRȘITĂ DE TINE CU ATÎTA ÎNTELEPCIUNE ȘI VETEJIE ÎMPOTRIVA NECREDINCIOȘILOR TURCI AADUS GLORIE NUMELUI TĂU. TOȚI VORBESC DE TINE ȘI TE LAUDĂ. SIXT IV”. În partea inferioară, documentul papal poartă, ca principal mijloc de validare, bula specifică acestei instituții, înfățișînd două capete (Sfinții apostoli Petru și Pavel). În bordură s-au scris cuvintele: CITITOR DE ȚARĂ ROMÂNEASCĂ ȘI APĂRĂTOR AL ÎNTREGII EUROPE²⁸.

Mărturie de preț vorbind de devenirea noastră istorică, medalia descrisă mai sus evidențiază personalitatea domnitorului sanctificat care și-a apărât țara, „poartă a creștinătății”, dincolo de care civilizația europeană s-a putut dezvolta nestîngherită. Piesa medalistică la care ne referim își propune totodată să releve un adevăr de necontestat — acela că în Moldova de răsărit sanctificarea lui Ștefan cel Mare s-a făcut în fapt mai demult, personalitatea domnitorului devenind statornic imbold în lupta pentru dobîndirea libertății și demnității celor care cu smerenie și resemnare au îndurat chinuri și nedreptăți²⁹.

O altă medalie emisă cu prilejul sanctificării lui Ștefan cel Mare are ca inițiator Societatea „Ștefan cel Mare” din Bucovina³⁰. Rotundă, cu diametrul de 60 mm., 5 mm., grosime, medalia la care ne referim este confecționată din tombac și aluminiu elaxat. Pe avers este înfățișat portretul ilustrului domn privit din față. Redat cu plete lungi, el poartă pe cap o coroană deschisă, formată dintr-un cerc frontal și cinci fleuroane interpușe de patru arcuri terminate în formă de cruce. Deși este vizibilă doar partea superioară a veșmîntului voievodal, surprindem cămașa de zale și haina cu guler lat. În duritatea și luciul metalului, domnul, „dădător de legi și datorii”,

²⁷ Date succinte despre gravarea acestei medalii s-au inserat în ziarul „România liberă” din 22 aprilie 1992, p. 3 (autor Traian Dobre și Ioan Dogaru) și în „Evenimentul Zilei”, nr. 22 din 17 iulie 1992, p. 2 (autor Ioan Dogaru, președintele Secției numismatice a Cercului militar București).

²⁸ Vezi Al. V. Boldur, *Politica externă a lui Ștefan cel Mare într-o lumină nouă*, în „Studii și cercetări istorice”, XVIII, Iași, 1934, p. 33—72.

²⁹ Vezi articolul din „Moldova socialistă”, menționat mai sus.

³⁰ Sediul se află la Muzeul județean Suceava.

ne apare demn și impunător. Diferit de alte reprezentări, în care Ștefan ne apare cu mîinile încleștate pe spadă iar privirea îi este ațintită departe, fiind gata să surprindă pericolele care-i amenințau țara, în medalia de față domnul apare ca un mare înțelept. Efigia voievodală este însoțită în partea superioară de o eșarfă ale cărei extremități sînt orînduite, pe aceasta fiind scris: SOCIETATEA CULTURALĂ, text continuat sub bust unde s-a scris: ȘTEFAN CEL MARE, iar la baza reprezentării cuvîntul BUCOVINA, interpus de un ornament format din frunze de lauri. Întreaga reprezentare este plasată într-un scut oval, mărginit pe laturi de un fin ornament vegetal. În dreapta, lingă umărul voievodului, scrise cu litere de mici dimensiuni sînt siglele V.G. (amintind numele cunoscutului modelator de la Monetăria Statului, Vasile Gabor).

Pe revers, de asemenea într-un cadru oval, ni se înfățișează o reprezentare semnificativă, mormîntul lui Ștefan cel Mare; distingem: în centru, încadrată de două coloane, piatra tombală sub care se odihnește domnul Moldovei, ornamentată cu motive vegetale. Între cele două coloane se conturează arcuri duble, cel din față frumos ornamentat. Din centrul arcurilor coboară candela, a cărei extremitate superioară are formă de cruce. Pe peretele din spatele pietrei tombale s-a reprezentat un scut oval în care s-a redat efigia domnului, iar în partea superioară a cîmpului, scutul cu herbul tradițional al Moldovei: capul de bour cu stea între coarne, flancat de roză și semilună³¹. Întreaga reprezentare este însoțită de textul: DOMNULUI MOLDOVEI LA TRECEREA ÎN RÎNDUL SFÎNȚILOR EROI AI NEAMULUI. MĂNĂSTIREA PUTNA. 2 IULIE 1992. Compoziția descrisă mai sus evocă plastic o înaltă spiritualitate. Candela gravată deasupra gloriei mormînt este simbol luminii ce a ars aievea după ce, plîns de întreaga țară, trupul voievodului a fost dus să-și doarmă somnul de veci la ctitoria sa de suflet, Mănăstirea Putna³².

O altă medalie prin care este omagiat și Ștefan cel Mare a fost gravată prin grija Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților. Pe aversul fisei, este puternic reliefată efigia domnitorului, înfățișată într-o manieră apropiată de aceea a medaliei descrisă mai sus: privit din față, voievodul are plete lungi, iar pe cap poartă însemnul ce atestă înalta poziție socială deținută, coroana deschisă. La marginea spațiului medaliei s-a scris pe două rînduri: CANONIZAREA BINECREDINCIOȘULUI VOEVOOD ȘTEFAN CEL MARE ȘI SFÎNT. SF. IERARH LEONTIE DE LA RĂDĂUȚI ȘI AL SF. DANIIL SIHASTRU. BUCUREȘTI, 21.06.1992.

Pe revers s-a gravat macheta Mănăstirii Putna, privită din stînga. Se distinge, în centru, lăcașul religios, iar în jurul acestuia, clădiri apărute de ziduri de incintă dotate cu bastioane de apărare. În dreapta se zărește clopotnița înaltă și terminată cu acoperiș ascuțit. Legenda scrisă parțial sus: PUTNA. 2.07.1992; parțial sub construcție: ARHIEPISCOPIA SUCEVEI ȘI RĂDĂUȚILOR. În partea dreaptă, sub machetă, siglele C.D.,

³¹ Referitor la evoluția acesteia vezi Mihai Berza, *Stema Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare*, în „Studii și cercetări de istoria artei”, II (1955), nr. 1–2, p. 69–88.

³² Date succinte despre această piesă s-au publicat în ziarul „Evenimentul zilei”, nr. 22 din 17 iulie 1992 (autor Ioan Dogaru).

însoțite de cifra 89³³ (desigur numele cunoscutului artist modelator CONSTANTIN DUMITRESCU). Medalia, confecționată din tombac, are diametrul de 70 mm., grosimea 4 mm.³⁴

Reprezentarea machetei Mănăstirii Putna pe medalia bătută cu prilejul canonizării sfinților români are o dublă semnificație. Pe de o parte se amintește faptul că acest lăcaș este legat pentru eternitate de figura ilustrului domn. Se relevă, pe de altă parte, semnificația pe care o are acest monument de artă feudală pentru români, faptul că Mănăstirea Putna a fost pentru a treia oară, în cursul istoriei noastre, metropola spirituală a tuturor românilor. Cum este știut, un prim moment de înălțare l-a constituit manifestarea organizată prin grija lui Mihai Eminescu și Ioan Slavici în 1871³⁵. Aniversându-se în acel an 400 de ani de la ctitorirea acestui edificiu religios, tinerii studioși au voit să organizeze o manifestare de prestigiu, în cadrul căreia să evidențieze importanța domniei marelui voievod pentru destinele țărilor românești. În acest sens, încă din decembrie 1869, Societatea România Jună a publicat un apel adresat studențimii române: „Să ne adunăm din toate unghiurile pentru a ne cunoaște... căci desfăcuți unii de alții în privință politică, ne unesc totuși aceeași limbă, aceleași obiceiuri și datorii, aceeași religie și credință politică și socială”³⁶. În toamna anului 1870 Mihail Eminescu publica *Notiță asupra proiectatei întruniri de la mormîntul lui Ștefan cel Mare la Putna*, prin care susținea această serbare „dintr-un sentiment de pietate către trecutul nostru pe cît de glorios, pe atît de nefericit”³⁷. În anul următor, poetul a continuat să susțină printr-o suită de articole cu titluri semnificative (*Să facem un congres, În unire e țaria*). Acest proiect era un prilej de a difuza în rîndurile tineretului universitar a unei stări de spirit favorabile exprimării aspirației de unitate națională³⁸. Desigur, în ansamblu, aceste manifestări întrețineau viu focul dragostei de neam și stimulau preocupările în ceea ce privește înfăptuirea dezideratelor seculare românești: Ciștigarea independenței și înfăptuirea unității naționale. Larga participare la manifestările din august 1875, prezența unor reprezentanți ai tinerilor din toate părțile locuite de români, ca și implicarea unor personalități ale vieții politice, culturale și științifice din România, și din provinciile românești aflate sub dominație străină au imprimat reuniunii desfășurate sub faldurile steagurilor tricolore trimise din diferite localități un pronunțat caracter național.

Figura domnului a fost evocată de tînărul student cu înclinație spre cercetarea istorică, Alexandru D. Xenopol, care a evidențiat credința tuturor participanților și a neamului „într-un viitor comun”³⁹.

În 1904, cînd s-au memorat patru veacuri de la trecerea lui Ștefan cel Mare în lumea umbrelor, la Putna, lîngă mormîntul voievodului intrat

³³ Se remarcă faptul că reprezentarea este asemănătoare cu aceea de pe medalia bătută în cinstea lui Mihai Eminescu în 1989 de către Secția Suceava a Societății Numismatice Române. Aceasta cuprindea și un pergament desfășurat, pe care s-a scris un citat din Eminescu: „Serbarea de la Putna are să fie întrunirea națiunii în suflarea prezentului și în speranța viitorului”.

³⁴ A fost reproducă și descrisă succint în ziarul „România liberă” din 8 iulie 1992, p. 3 (autor Ioan Dogaru).

³⁵ Ioan Grămadă, *Societatea academică literară „România jună”*, Arad, 1912, p. 76.

³⁶ *Ibidem*, p. 23.

³⁷ Dumitru Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, 1968, p. 105.

³⁸ Maria Dogaru, Ioan Dogaru, *Eminescu în documente din metal*, București, 1991, p. 69–70.

³⁹ Ion Grămadă, *op. cit.*, p. 44–70.

în legendă, a avut loc o nouă întrunire, prilej de a se evidenția efortul și rolul Țărilor Române în apărarea creștinătății și ardenta opțiune a poporului român de a se împlini crezul sfânt al înaintașilor: înfăptuirea unității naționale⁴⁰.

Dar, iată, în curgerea neîncetată a vremii, am ajuns cu anul de la zidirea lumii 7500, iar la nașterea Mîntuitorului 1992, cînd, tot în luna iulie, la Putna a avut loc cea de a treia adunare populară, la care au participat zeci de mii de români veniți din toate părțile Daciei străbune. Au venit aici să-și împărtășească durerea frații de peste Prut, ca și românii din Bucovina de Nord și din alte părți, unde pămînturile străbune au fost cîmpite. Prin marile aspirații ale celor de față, prin trainicele sentimente de frățietate, prin ardenta iubire față de trecutul de glorie al neamului, cei prezenți în această memorabilă zi la Putna au conturat, cu sufletul și gîndul, harta României întregite, vis, ideal și poruncă a marilor voievozi, printre care Ștefan cel Mare și Constantin Brîncoveanu se remarcă în mod deosebit.

Medalia dedicată celui de al doilea voievod român sanctificat în acest an, Constantin Brîncoveanu, are o semnificație deosebită⁴¹. Izvorul metalic prin care s-a omagiat în momentul sanctificării ilustrul domn, are următoarea înfățișare: rotundă, diametrul 60 mm., grosimea 4 mm., confecționată din argint. Pe avers, pe fundalul unui pergament desfășurat, distingem efigia privită din față; domnul poartă haină de fir și mantie cu guler de cacom, prinsă într-o agrafă în formă de cruce, dotată cu pietre prețioase, iar pe cap are cuca împodobită cu surguci și rozetă. Figura ce ni se înfățișează este solemnă și plină de expresivitate. În dreapta și stînga efigiei apare legenda: CONSTANTIN BRÂNCOVEANU DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI. În bordură, cu litere de mici dimensiuni ST.GR. (Ștefan Grudenschi — numele regretatului gravor).

Pe revers, în centru, închisă între trei cercuri liniare, este reprezentarea heraldică ce amintește stema heraldică a Valahiei⁴²: scut oval încărcat cu acvila cruciată, avînd zborul deschis, așezată pe vîrfurile unui munte și flancată în dreapta de soare, în stînga de semilună⁴³. În partea inferioară, la baza scutului, în dreapta și în stînga păsării heraldice apar cifrele 17—13. Scutul menționat, timbrat de o coroană închisă, dotată cu pietre prețioase și terminată cu glob crucifer, este înconjurat de un cartuș baroc. Întreaga imagine este însoțită de textul: D<EI> G<RATIA> VOIVODA ET PRINCEPS VALACHIAE TRANS ALPINAЕ. În bordură, între marginea exterioară înaltă și cele trei cercuri liniare este înscrisă legenda: *300 DE ANI DE LA URCAREA PE TRONUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, 1688—1988*. Cu litere de mai mici dimensiuni s-a scris instituția care a emis medalia: SOCIETATEA NUMISMATICĂ ROMÂNĂ⁴⁴.

⁴⁰ Și cu acest prilej s-au emis mai multe medalii închinat lui Ștefan cel Mare (Ioan Dogaru, *Ștefan cel Mare în medalistica românească*, p. 17—36).

⁴¹ Referitor la domnia acestuia vezi următoarele cronici: Radu Popescu vornicul, *Istoriile domnilor Țării Românești*, ed. critică de Constant Grecescu, București, 1963, p. 1—339; *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 pînă la martie 1717*; *Cronica anonimă*, ed. critică de Constant Grecescu, București, 1959, p. 1—116.

⁴² În legătură cu evoluția acesteia vezi Constantin Moisil, *Stema României. Evoluția ei istorică și heraldică*, București, 1931, p. 1—16; Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, p. 39—81.

⁴³ Imagine apropiată de sigiliul folosit în cancelaria acestui domn.

⁴⁴ Societate științifică ce a desfășurat o susținută activitate din 1903, cînd a fost creată, și pînă în prezent.

Cum se poate vedea și se poate constata consultînd bibliografia de specialitate, piesa de argint bătută în acest an (cînd, în mod oficial și în vîzul tuturor Constantin Brîncoveanu, împreună cu fiii săi și devotatul prieten Ianache Văcărescu, au fost așezați în rîndul sfinților)⁴⁵ reproduce de fapt medalia bătută în 1888 pentru a se marca trecerea a trei veacuri de la urcarea sa pe tron. Desigur, această reluare tematică și transpunere în argint se explică prin importanța pe care o au reprezentările gravate pe cele două fețe ale piesei, faptul că acestea au la bază o medalie emisă chiar în timpul domniei voievodului nostru. De altfel, este știut faptul că unul din capetele de acuzare aduse ilustrului domn a fost și acela că „a bătut monede cu efigia și ștéma sa”⁴⁶. Această acuzație a cîntărit greu în balanța învinovățirii domnului român, întrucît emiterea de monede, medalii și distincții era un drept al statelor independente. Gravarea de către voievod a unor astfel de piese dovedea desigur, și acest lucru a fost simțit și de Poarta Otomană, tendința sa de a întări autonomia țării. Într-adevăr, aplecîndu-ne asupra izvoarelor documentare de epocă constatăm că în perioada de dinaintea mazăririi voievodului (aprilie 1714), acesta a emis unele piese confecționate din aur și argint care, deși cunosc mai multe variante, au ca numitor comun faptul că pe avers este înfățișat bustul voievodului, iar pe revers ștéma heraldică a țării.

Pe lîngă faptul că unele piese s-au păstrat, deci s-au putut cerceta în mod direct⁴⁷, s-au referit la înfățișarea lor unii martori oculari. Astfel, Del Chiaro arată că voievodul amintit „a pus să se bată în Transilvania multe monede de aur în formă de medalii, în valoare de doi pînă la zece galbeni ungurești”. „Una dintre aceste monede” — spune Del Chiaro — „a fost trimisă la Constantinopol, pentru ca sultanul să se încredințeze despre adevăr...”⁴⁸.

Domnitorul savant Dimitrie Cantemir sublinia la rîndul său, că „monedele lui Brîncoveanu erau bani mari de aur de doi, trei și zece ducați”⁴⁹.

În istoriografia românească de specialitate s-au purtat ample discuții asupra scopului emisiunii și naturii pieselor, respectiv dacă sînt medalii sau monede, au fost destinate să circule sau să fie conferite unor colaboratori ai domnului. Momentul pe care urma să-l marcheze era vîrsta lui Constantin Brîncoveanu ori aniversarea urcării sale pe tron?⁵⁰. Cît ne privește, ne raliem opniilor lui Constantin Moisil care considera că acestea sînt medalii și au fost destinate să marcheze împlinirea a 25 de ani de domnie, eveniment ce a avut loc în 1713 (corespunde deci cu cifra gravată pe medalie)⁵¹.

Numismatul menționat aducea în sprijinul afirmațiilor sale următoarele argumente: 1) valoarea lor intrinsecă nu corespunde cu a monedelor

⁴⁵ Medalia a fost reprodușă și descrisă succint în ziarul „Evenimentul zilei”, nr. 22 din 17 iulie 1992, p. 2 (autor Ioan Dogaru).

⁴⁶ Constantin Moisil, *Medaliile lui Constantin Vodă Brîncoveanu*, în „Buletinul Societății Numismatice Române”, XI (1914), nr. 21, p. 9—18.

⁴⁷ Vezi bibliografia referitoare la aceste piese la D. A. Sturdza, *Bibliografia numismatice române*, în „Analele Academiei Române. Memorii și notițe”, seria I, tom. XI (1878), p. 109.

⁴⁸ Anton Maria del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*, ed. N. Iorga, Iași, 1914, p. XVI.

⁴⁹ Constantin Moisil, *Medaliile lui Constantin Brîncoveanu*, p. 11.

⁵⁰ George Buzdugan, George Niculiță, *Medalii și plachete românești. Memoria metalului*, București, 1971, p. 38.

⁵¹ Vezi reproducerea și descrierea la Maria Dogaru, *Aspirația poporului român spre unitate națională și independență oglindită în simbol. Album heraldic*, București, 1981, p. 40—42.

în categoria cărora se încadrau; 2) piesele respective sînt executate cu deosebită grijă în ceea ce privește înfățișarea artistică; 3) marginea înaltă a cîmpului; 4) fidelitatea și exactitatea reprezentării efigiei voievodale; 5) preocuparea pentru redarea detaliului și bogăția ornamentelor; 6) materialele din care au fost confecționate (aur și argint) se pretau foarte bine a fi oferite la sărbătorirea unui anume eveniment.

Credem că legenda scrisă în limba latină este încă o dovadă că această piesă se însumează între medalii, domnitorul român preluînd un obicei frecvent practicat în statele europene, care consta în emiterea, cu prilejul unor evenimente marcante din viața suveranilor, a unor medalii care, alcătuite din metal prețios, urmau să aibă o dublă valoare: pe de o parte să fie dorite pentru valoarea intrinsecă, pe de alta să constituie o amintire și o dovadă de prețuire din partea emitentului.

Cunoscînd preocupările lui Constantin Brîncoveanu de a-și institui simboluri expresive din punct de vedere al reprezentării și al înfățișării artistice, nu ne îndoim că medalia bătută în 1713 a fost realizată după îndrumările sale. Așa cum se vede (și s-a spus) medalia din 1713 a fost gravată în Transilvania, Sultzer precizînd și cine ar putea fi gravorul (desigur bîzîndu-se pe siglele gravate pe suprafața sa): CAROL JOHAN HEDLINGER⁵². Oricine ar fi creatorul medaliei, neîndoim de la curtea domnului român s-au trimis atît portretul voievodului cît și imaginea stemei țării, așa cum se făcuse cînd Brîncoveanu comandase pecetarului Ieremia din Brașov un inel sigilar⁵³. Privită din acest punct de vedere, medalia emisă în 1992 ne apropie cu mintea și sufletul de personalitatea marelui voievod, căruia îi este închinată.

Acestea sînt medalii dedicate lui Ștefan cel Mare și Constantin Brîncoveanu, bătute acum pentru a se demonstra că marile aspirații ale celor cărora le-au fost dedicate ne călăuzesc gîndul și faptele pe mai departe spre împlinirea idealurilor ardent nutrite de înaintași: făurirea unei țări libere în hotarele străbune.

⁵² Constantin Moisil, *Medaliile lui Constantin Vodă Brîncoveanu*, p. 12.

⁵³ În legătură cu scrisoarea voievodului avînd acest subiect vezi Emil Virtosu, *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești*, în *Documente privind istoria României. Introducere*, vol. II, București, 1956, p. 382. Vezi de asemenea Maria Dogaru, *Colecțiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, București, 1984, p. 35. Domnul s-a adresat pecetarului Ieremia intrucît știa că acesta lucra „bine și curat”.

Catagrafia județului Mușcel din 1774

O cercetare, întreprinsă pe cont propriu, la Arhivele Centrale ale Actelor Vechi din Moscova, în vederea descoperirii unor eventuale date privind trecutul comunei Berevoești-Mușcel, a cărei monografie este în curs de redactare, ne-a permis să facem cunoștință cu catagrafiile întocmite în anii 1773—1774 pentru județele Moldovei și Țării Românești, când acestea s-au aflat sub administrație militară rusă.

După cum se cunoaște, între 1768—1774 a avut loc cel de al doilea război ruso-turc în urma căruia Basarabia, Moldova și Țara Românească au fost ocupate temporar de armatele rusești, retragerea acestora avînd loc numai după încheierea păcii de la Kuciuc Kainargi — 10 (21) iulie 1774. Conform practicii încetățenite, imediat ce armata rusă ocupa un teritoriu pe care intenționa să-l păstreze mai multă vreme, dispunea și realiza, cu ajutorul funcționarilor pămînteni (loieri, cluceri) desemnați de Divanuri, precum și al personalului propriu specializat în astfel de lucrări, recenzarea localităților existente, a caselor, familiilor, vitelor și pogoanelor de pămînt lucrate.

Datele serveau la estimarea posibilităților de încartiruire și întreținere a trupelor de ocupație, la stabilirea obligațiilor material-financiare impuse teritoriilor în cauză, precum și în viitoarele campanii militare. Întocmite pe formulare unitare concepute în cancelaria armatei ruse, catagrafiile din 1773—1774, ca și cele ulterioare din 1810, 1835, 1838 etc. reprezintă, împreună cu hărțile elaborate concomitent de cartografii militari ruși și austrieci, surse de primă importanță pentru cercetarea trecutului așezărilor noastre sub aspectul istoric, demografic și social.

Subliniind că fiecare județ, denumit „ținut” în catagrafie, existent în 1774 își are propria sa catagrafie și că numai pentru două din acestea s-au publicat pînă acum de către prof. Ion Ionașcu date și informații analizate corespunzător¹, prezentăm în anexă catagrafia județului Mușcel², unul dintre județele cu denumire pur românească³, atestat documentar împreună cu geamănul său — județul Pădureți — cotebite ulterior, încă din secolele XIV—XV.

Orientîndu-ne după satele și cătunele înscrise în catagrafie, putem deduce că, spre finele secolului al XVIII-lea, Mușcelul era cuprins între Munții Făgăraș la nord și riul Argeș la Sud, dincolo de riurile Dîmbovița și Budiș-

¹ Ion Ionașcu, *Despre județele Olt și Argeș în catagrafia din anii 1773—1774, de la Moscova*, în „Mitropolia Olteniei”, X, (1958), nr. 3—4, p. 248—292.

² Țentral'noi Gosudarstvenii Arhiv Drevnih Aktov (T.G.A.D.A.), fond 293, f. 133—148.

³ Const. C. Giurescu, *Județele dispărute din Țara Românească*, în „Arhiva pentru știința și reforma socială”, (1936), XIV (1936) — *Omagiu profesorului D. Gusti, XXV de ani de învățămînt universitar (1910—1935)*, II, p. 842.

teanca la est și riul Vilsan la vest, teritoriul fiind împărțit în două plaiuri și 5 plăși.

Plaiurile, numite și scaune, erau Nucșoara și Dîmbovița, compuse din 9 și respectiv 11 sate, iar plășile Bratila-Bughea avînd 19 sate, Riul Doamnei — 18, Dealului — 12, Circinovului și Argeșelului — câte 11 sate. Judecînd după numărul de liude existente în fiecare sat, se constată că în spatele acestei noțiuni utilizată în cartografie, se întîlnesc și cătune sau chiar așezări compuse din 4—7 case țărănești, reprezentînd atunci construcții rudimentare.

Diferențierea celor 91 de așezări existente în 1774, după numărul de case și liude, permite a le grupa după cum urmează: 11 aveau pînă la 10 liude, 31 între 11 și 25 liude, 36 între 26—50 liude, 9 cu 51—80 liude și numai 4 cu peste 90 liude. În această ultimă categorie se includ satele Corbi, Lerești, Rucăr și Golești cu 166, 135, 113 și respectiv 92 liude. Primele trei figurează și astăzi printre cele mai populate din județ, iar în ceea ce privește existența în micul sat Golești a unui număr mare de familii față de evoluția sa ulterioară, faptul se explică prin cele 56 familii de țigani instalate atunci pe moșiile vornicului Golescu și ale logofătului Brîncoveanu.

Conducerea celor două plaiuri se făcea de către căpitani de plai, ajutați de dorobanți și potecași, iar a plășilor de zapcii. La nivelul județului administrația, atît cît se făcea atunci, era asigurată de ispravnici cu un redus stat de personal ajutător, format din slujitori de județ, întîlniți sub această denumire în satele unde-și aveau locuința, rîndași, dîrvari, pescari domnești ș.a.

În ceea ce privește structura administrativă a orașului Cîmpulung, acesta era împărțit în următoarele mahalale: Scheilor, Biranilor, Valea, Sfînta Marina, Sfîntul Nicolae, Bradului, Popa Savu, Marginea, Tirgului, Popa Stoica, Popa Iane, Sfîntul Gheorghe, Malului și Vițicheștilor. Este interesant de observat că acestea existau, cu mici deosebiri, încă din timpul lui Matei Basarab și se regăsesc apoi în catagrafiile din 1810 și 1838, iar o parte din denumiri s-au păstrat pînă în zilele noastre.

Drept mahalale erau considerate cartiere ale orașului propriu zis, dar și sate și cătune gravitînd economic spre acesta, deși unele dintre ele (spre exemplu Malu) erau situate la o distanță apreciabilă de oraș. În același timp, existau însă și așezări care, deși aflate în imediata vecinătate a orașului, — spre exemplu Vișoi, își aveau statutul propriu de sat, nefigurînd în rîndul mahalalelor.

Considerații similare se pot face și în legătură cu apartenența satelor la o plasă sau alta, criteriul geografic fiind deseori amendat și de alți factori printre care locul unde-și avea reședința proprietarul moșiei pe care era situat satul. Găsim astfel că satele Berevoești Ungureni și Stănești Ungureni, gemenele și dubletele celor dintîi, făceau parte din plasa Rîul Doamnei.

Caracterul social al satelor era influențat hotărîtor de statutul juridic al moșiilor pe care acestea se găseau, în acest sens deosebind: 31 de sate și așezări de moșneni printre care Berevoești, Albești, Poenari, Slănic, Godeni, Cotești, Jupînești, Ciumești etc. 32 așezări situate pe moșiile minăstirilor Cîmpulung, Argeș, Aninoasa, Vieroși, Maicilor, Nucetului ș.a. — locuite în marea majoritate de clăcași: 28 așezări aflate pe moșiile unor boieri sau dregători domnești ca Goleștii, Bănică Urianu, Pavlachi Apostol, Nicolae Țopoloveanu, Nicolae Leurdeanu, Brîncoveanu, Ștefan Mihăilescu ș.a.

Unul din sate, Corbi, avea statut aparte, aflându-se sub protecția Feld-mareșalului Rumianțev, comandantul trupelor de ocupație, căruia îi fusese dăruit. Faptul se explică prin obligațiile protocolare pe care principatele le aveau, probabil, față de armata rusă, dar și prin protecția expresă ce se asigura refugiaților ardeleni, după cum afirmă prof. Ion Ionașcu în lucrarea menționată anterior⁴, satul fiind locuit în principal de ungureni: 154 familii din totalul de 166.

Referitor la populația județului Mușcel și orașului Cîmpulung existentă în 1774, calculele ne conduc la cifrele de circa 19.500 și respectiv 2300 locuitori, ținînd seama de mărimea unei liude, sau familii din acel timp. Pentru a urmări dinamica populării satelor județului și a orașului Cîmpulung în secolele XIX—XX, vom prezenta în continuare numărul de locuitori existent între 1810—1941, determinat pe bază de calcule și cu ocazia unor recensăminte care au avut loc:

Anul	Nr. locuitori	
	Județul Mușcel	Orașul Cîmpulung
1774	19.500	2.300
1810	32.500	3.000
1838	58.000	6.200
1860	79.000	8.000
1884	90.400	9.400
1900	115.200	11.300
1930	150.000	13.500
1941	165.900	16.900

Tabelul ne permite a constata că atît județul Mușcel cît și orașul Cîmpulung, ca dealtfel Țara Românească în general, erau slab populate la sfîrșitul secolului XVIII-lea din cauza războaielor și a deplasării locuitorilor dintr-un loc în altul în fața urgiilor ce se abăteau periodic asupra lor, fapt ilustrat prin marele număr de bejenari întîlniți mai ales în satele din sudul județului circa 157 de familii.

Totodată, se observă și un aflux intens de locuitori din Transilvania, supuși acolo exploatării feudale și altor vicisitudini, care trecînd Carpații se instalau în satele din județele nordice ale Țării Românești unde li se acordau o seamă de înlesniri. În catagrafie ei apar fie încorporați în satele care i-au adoptat (circa 17 sate), fie în satele dublete formate exclusiv din ungureni ca spre exemplu Stănești-Ungureni, Berevoești Ungureni, Lerești-Ungureni, Bădeni-Ungureni, Bădești-Ungureni etc.

În acest sens constatăm că în anul 1774, adică înainte de răscola lui Horea, Cloșca și Crișan și a celorlalte evenimente care au condus la migrea masivă a românilor ardeleni în Moldova și Țara Românească, existau deja în Mușcel peste 600 familii de ungureni, adică circa 15% din populația județului. Este posibil ca numărul lor să fi fost și mai mare, deoarece trecerea munților se făcea continuu, atît prin punctele de vamă cît și, mai ales, pe poteci și plaiuri slab pázite, de unde rezultau dificultăți în ținerea ungurenilor, posibilă numai după stabilizarea acestora într-un loc sau altul.

⁴ Ion Ionașcu, *op. cit.*, p. 253.

Analiza stării sociale, materiale și ocupația locuitorilor județului Mușcel spre finele secolului al XVIII-lea permite diferențierea celor circa 3820 familii cîte existau după cum urmează:

		%
— birnici	916	24
— scutelnici	606	15,5
— ungureni	600	15,5
— țigani	465	12,5
— preoți și alți slujitori ai altarului	440	11,5
— locuitori ai mahalalelor orașului Cimpulung cu diferite profesii (altele decît cele evidențiate aci)	222	6
— bejenari	127	3,5
— slujbași diverși	65	1,5
— vieri-lucrători pe viile domnești și ale boierilor	65	1,5
— breslași	60	1,5
— negustori	51	1,3
— voluntari	45	1,2
— mazili	40	1,0
— potecași și plăieși	31	1,0
— nevolnici	53	1,3
— alte categorii sociale: boieri, rîndași, dîrvari, cimireși, șelari, catane, spătărești cu pecetluci	34	1,2

Birnicii populează în principal satele moșnenești din nordul județului, scutelnicii se regăsesc atît în satele de moșneni cît și în cele aflate pe moșii minăstirești sau ale diferiților demnitari din sudul județului, iar ungurenii populează satele din nord, dar pot fi întîlniți și la Colibași, Hîrtiești sau Mihăilești; țiganii aparțin mănăstirilor sau marilor demnitari și boieri, bejenarii provin din Olt, Slatina și Vlașca, vieri se regăsesc în plasele Dealului și Cîrcinovului cu multe podgorii, iar potecașii și plăieșii în plaiul Dimbovița — comunele Nămăești, Cetățeni, Văleni, Bădeni și Mocloșani.

Animalele domestice recensate în 1774 sînt caii și boii; ulterior, în 1838, în atenția recenzorilor au intrat de asemenea vacile, oile și caprele. Se constată că existau 2488 de cai și 1834 de boi ceea ce înscamnă în medie cel puțin un cal la fiecare familie deținătoare a unei gospodării agrosătești și doi boi la fiecare a treia familie de acest tip.

Datele din catagrafie permit desprinderea și a altor concluzii de natură demografică și economică asupra județului Mușcel, utile specialiștilor cu preocupări de acest gen, inclusiv autorilor de monografii ale satelor și comunelor de aici.

În acest sens remarcăm, spre exemplu, faptul că în comunele din nordul județului ca Berevoești, Poenari, Godeni ș.a. se cultivau vii, ocupație abandonată în decursul timpului și reluată parțial abia în ultimele decenii, cînd greutățile mari privind aprovizionarea cu vin și struguri din zonele cu podgorii au determinat oamenii să planteze butuci de vie, mai ales în curți și

ogrăzi. Menționăm în treacăt și alte plante la cultura cărora s-a renunțat în satele de deal ca griul, meiul și secara, ele rămânând în amintirea oamenilor numai prin toponimele specifice, spre exemplu „la aric” ș.a.

FLORINA MOHANU
IOAN HERA BUCUR

1774, *București*. Catagrafia județului Mușcel, extras din catagrafia generală a Țării Românești, întocmită în anii 1773–1774 de autoritățile ruse de ocupație.

Anexa 1

În Divanul Principatului Muntenia

Raport

Din partea maiorului secund Turicov

Urmare a instrucțiunilor primite de mine de la înălțimea sa domnul brigadier⁵ Meder, de a cerceta ținutul Mușcel și orașul Cimpulung pentru a vedea cite sate sînt în acestea cu denumirile lor, liudele, caii, boii și pogoanele de vie, pe care le au, am procedat la întocmirea catagrafiei conform formularelor ce mi s-au dat, care sînt prezentate în anexe.

Maior secund militar, Țuricov

Iulie 1774

București

Anexa 2

Catagrafia

satelor din ținutul Mușcel și a orașului Cimpulung, cu numărul de case, liude, cai, boii și pogoane de vie aflate în acestea.

Anul 1774

	Număr de:				Pogoane
	case	liude	cai	boi	vic
I. <i>Plaiul Nucșoara</i>					
Pe moșii proprii					
1. Satul Berevoești					
– birnici	25	25	20	10	2
– breslași	1	1	1	2	—
– lefegii spătărești	1	1	1	2	—
– preoți	6	6	7	4	4
– diaconi	1	1	—	2	—
Total	34	34	29	20	6
Pe moșia mănăstirii Argeș și a boierului Ștefan Drăghici					
2. Satul Nucșoara					
– birnici	28	28	15	2	—
– preoți	1	1	1	2	—
Total	29	29	16	4	—

⁵ Grad militar între colonel și general.

	Numărul de:				Pogoane vie
	case	liude	cai	boi	
Pe moșii proprii					
3. Satul Poenărei					
— birnici	8	8	4	1	—
— diaconi	2	2	—	4	2
Total	10	10	4	5	2
Pe moșia mănăstirii Aninoasa					
4. Satul Corbșori					
— birnici	9	9	3	3	—
— preoți	3	3	7	—	—
— diaconi	2	2	3	—	—
Total	14	14	13	3	—
Pe moșia mănăstirii Cîmpulung					
5. Satul Stănești					
— scutelnici	7	7	6	—	—
— țigani mînăstirești	5	5	—	—	—
Total	12	12	6	—	—
Pe moșii proprii					
6. Satul Albești					
— birnici	19	19	30	1	—
— preoți	1	1	1	—	—
— diaconi	2	2	2	—	—
— breslași	1	1	4	—	—
— slujitori	1	1	1	—	—
Total	24	24	38	1	—
Pe moșii proprii					
7. Satul Slănic					
— birnici	7	7	6	1	—
— slujitori la județ	1	1	1	—	—
— preoți	2	2	1	2	—
— diaconi	1	1	1	2	—
Total	11	11	9	5	—
Pe moșia mănăstirii Argeș					
8. Satul Nucșoara ⁶					
— birnici	7	7	3	2	—
Total	7	7	3	2	—
9. Satul Corbi aflat sub protecția marelui					
— birnici	7	7	13	3	—
— breslași	1	1	2	4	—
— Ungureni	154	154	141	133	—
— preoți	4	4	3	4	—
Total	166	166	159	144	—

⁶ Se remarcă existența unei a doua vetre a satului Nucșoara, cu 7 case, pe lângă prima, avînd 28.

⁷ În original „salvogysordii danii oferti marșela”, cu traducerea probabilă „sat desprins (repartizat) pentru danie”, oferit marelui. Este vorba de mareșalul Piotr Rumianțev, comandantul trupelor rusești, căruia i se dăruise acest sat, locuit în principal de ungureni.

⁸ Se constată existența unui dublet cu ungureni al satului Stănești aparținînd plasei Riul Doamnei, în timp ce primul ținea de plaiul Nucșoara.

	Numărul de:				Pogoane vie
	case	liude	cai	boi	
TOTAL ÎN PLAIUL NUCȘOARA	311	311	277	148	8
II. Plasa Riul Doamnei					
Pe moșia mănăstirii Cimpulung					
1. Satul Stănești Ungureni ⁸	19	19	11	—	—
Total	19	19	11	—	—
Pe moșia mănăstirii Argeș					
2. Satul Domnești					
— birnici	3	3	—	—	—
— slujitori la județ	3	3	3	—	—
— bejenari	3	3	—	—	—
— Ungureni	37	37	16	47	—
— preoți	2	2	—	3	—
Total	48	48	19	50	—
Pe moșia mănăstirii Vieroi					
3. Satul Berevoești Ungureni ⁹					
— Ungureni	42	42	16	26	—
— birnici	8	8	8	4	—
— scutelnici mănăstirești	6	6	7	—	—
Total	56	56	31	30	—
Pe moșia mănăstirii Cimpulung					
4. Satul Bădești Ungureni					
— Ungureni	29	29	9	28	—
— țigani	2	2	—	—	—
— preoți	2	2	2	2	—
— diaconi	1	1	2	—	—
Total	34	34	13	30	—
Pe moșia postelnicului Urianu ¹⁰					
5. Satul Petroșani					
— scutelnicii vistierului Dragocian	6	6	—	—	—
— preoți	1	1	1	—	—
— diaconi	1	1	1	—	—
— breslași	2	2	2	4	—
— țiganii postelnicului Bănică Urianu și ai fraților săi	—	24	—	—	—
— Ungureni	11	11	8	10	—
— țiganii bejenari ai Brincoveanului pe aceeași moșie	—	1	—	—	—
Total	21	46	12	14	—
Pe pământul slugerului Scarlat Drăgunescu					
6. Satul Retevoești					
— scutelnici	6	6	4	—	—
— diaconi	1	1	2	2	—
— țigani	2	2	3	—	—
— Ungureni	11	11	7	8	—
Total	20	20	26	10	—

⁹ Dublet al satului moșnănesc Berevoești, se afla pe moșiile Mănăstirii Vieroi și aparține de plasa Riul Doamnei.

¹⁰ În cataografia din 1838 a județului Muscel figurează armași Bănică și Șerban Urienu din Cimpulung, având ca fii pe Dumitrache și respectiv Istrate Urianu.

	Numărul de:				Pogoane vie
	case	luide	cai	boi	
Pe moșii proprii					
7. Satul Gănești ¹¹					
— birnici	4	4	—	2	—
Total	4	4	—	2	—
Pe moșii proprii					
8. Satul Jupinești					
— birnici	12	12	4	—	—
— preoți	3	3	1	10	—
— diaconi	7	7	2	10	—
— slujitori	8	8	13	4	—
Total	30	30	20	24	—
Pe moșii proprii					
9. Satul Leicești ¹²					
— birnici	16	16	8	7	—
— preoți	1	1	1	2	—
— diaconi	1	1	—	—	—
— călugări	—	2	—	—	—
— slujitori	2	2	3	—	—
Total	20	22	12	9	—
Pe moșii proprii					
10. Satul Păcioiu ¹³					
— birnici	4	4	3	2	—
— preoți	2	2	4	2	—
— diaconi	7	7	5	6	—
— călugări	1	1	—	—	—
— breslași	3	3	3	4	—
— țigani	1	1	—	—	—
Total	18	18	15	14	—
Pe moșia mănăstirii Aninoasa					
11. Satul Coșești					
— birnici	16	16	3	14	—
— preoți	2	2	—	4	—
— diaconi	5	5	2	5	—
— slujitori	4	4	4	2	—
— nevolnici	—	3	—	—	—
Total	27	30	9	21	—
Pe moșia logofătului Apostol ¹⁴					
12. Satul Dărmănești					
— scutelnici	5	5	3	1	—
— țiganii logofătului Brincoveanu ¹⁶	16	16	—	—	—
Total	21	21	3	1	—

¹¹ Așezare formată din câteva familii care au părăsit satul Berevoești. Aici s-a păstrat pînă astăzi denumirea de Gănești a locului unde acestea și-au avut gospodăriile.

¹² În original „Liocești”.

¹³ Vezi *Marcel dictionar geografic al României*, vol. IV, București, 1901, p. 151, unde figurează satul Păcioiu ca fiind cea de a doua denumire a satului Leicești, avînd în componență cătunele Leicești, Lăpușani, Corbii, Prișeaca; ulterior va intra în componența comunei Coșești.

¹⁴ În catagrafia din 1838 a județului Mușcel figurează Pavlachi Apostolache, fiul cluceului Apostol din Cîmpulung.

¹⁵ În secolul al XIX-lea localitatea se va numi Dirmănești.

	Numărul de:				Pogoane vie
	case	liude	cai	boi	
Pe moșii proprii					
13. Satul Petrești					
— slujitori la județ	11	11	15	10	—
Total	11	11	15	10	—
Pe moșii proprii					
14. Satul Tamoșești ¹⁶					
— birnici	23	23	12	4	—
— mazili	7	7	24	18	8
— țigani mazilești	2	2	—	—	—
— țigani logofătului Brîncoveanu	3	3	2	—	—
— preoți	2	2	2	2	—
— diaconi	2	2	2	4	—
Total	39	39	42	28	8
Pe moșia mănăstirii Maicilor					
15. Satul Piscani					
— birnici	14	14	6	7	—
— scutelnicii stareței	3	3	—	4	—
— slujitori	2	2	2	2	—
— preoți	1	1	—	2	—
Total	20	20	8	15	—
Pe moșia boierului Bălașa Rătescu ¹⁶					
16. Satul Purcăreni					
— birnici	6	6	5	—	—
— slujitori	4	4	5	4	1
— preoți	1	1	1	—	—
— mazili pe moșii proprii	2	2	3	6	1
— țigani ai lui Iordachi Vramușu	2	2	—	—	—
— mazili bejenari	1	1	1	—	—
Total	16	16	15	10	2
Pe moșia slugerului Radu Mirea					
17. Satul Mircești					
— birnici	8	8	9	—	—
— slujitori	2	2	—	2	2
— breslași	2	2	2	4	—
— preoți	1	1	8	—	4,5
— diaconi	3	3	2	4	2,5
— țigani ai lui Ceauș Barbu	6	6	—	—	—
— țigani ai lui Costin Pițigoi	3	3	1	—	—
Total	25	25	22	10	9,0
Pe moșii proprii					
18. Satul Ciumești ¹⁷					
— scutelnici	14	14	8	21	2,5
— slujitori	2	2	2	2	—
— preoți	1	1	1	4	—
— mazili	2	2	2	8	2
— țigani mazilești ai postelnicului Matei Stirbei	6	6	1	—	—
— rudari domnești	—	78	6	63	—
Total	25	112	20	98	4,5

¹⁶ În original „Retascu”.¹⁷ În original „Cemești”.

	Numărul de:				Pogoane vie
	case	liude	cai	boi	
TOTAL ÎN PLASA RIUL DOAMNEI	454	571	293	376	23,5
III. <i>Plasa Bratia Bughia</i> ¹⁸					
Pe moșii proprii					
1. Satul Godeni					
— birnici	27	27	26	—	3
— slujitori	2	2	2	—	—
— rîndași isprăvnițești	2	2	—	4	—
— preoți	2	2	2	—	—
— diaconi	4	4	5	—	4
— nevolnici	3	3	—	—	—
Total	40	40	35	4	7
Pe moșii proprii					
2. Satul Cotești					
— birnici	22	22	18	—	—
— breslași	2	2	3	—	—
— slujitori	3	3	3	—	—
— preoți	1	1	1	—	—
— diaconi	1	1	1	—	—
Total	29	29	26	—	—
Pe moșia mănăstirii Cimpulung					
3. Satul Golești ¹⁹					
— birnici	16	16	12	3	—
— preoți	1	1	2	—	—
Total	17	17	14	3	—
Pe moșia mănăstirii Aninoasa					
4. Satul Capul Piscului ²⁰					
— birnici	7	7	4	2	—
— slujitori	4	4	7	—	—
Total	11	11	11	2	—
Pe moșia mănăstirii din Vale					
5. Satul Rădești					
— birnici	8	8	2	—	—
— scutelnicii mănăstirii din Vale	9	9	—	—	—
— diaconi	1	1	—	—	—
— slujitori	17	17	—	—	—
Total	35	35	2	—	—
Pe moșia boierului Sandu Dvoiki ²¹					
6. Satul Stilpeni					
— Ungureni	9	9	—	4	—
Total	9	9	—	4	—
Pe moșia mănăstirii din Vale					
7. Satul Hîrtiești ²²					
— birnici	38	38	15	22	—
— preoți	1	1	—	—	—
— diaconi	1	1	—	—	—
— mazili	1	1	1	4	—

¹⁸ În original „Bratia-Budi”.¹⁹ Este vorba de Schitu Golești.²⁰ În original „Capisculi”.²¹ Probabil „al Voichii”.²² În original „Hartești”.

	Numărul de:				Pogoane vie
	case	liude	cai	boi	
— slujitori	5	5	5	—	—
— Ungureni	10	10	—	—	—
Total	56	56	21	26	—
Pe moșii proprii					
8. Satul Drăghici					
— birnici	29	29	29	—	—
— preoți	4	4	12	2	4
— diaconi	11	11	37	—	8
Total	44	44	78	2	12
Pe moșia boierului Ștefan Mihăilescu					
9. Satul Mihăești					
— Ungureni	10	10	2	6	—
Total	10	10	2	6	—
Pe moșia mănăstirii Aninoasa					
10. Mănăstirea Aninoasa					
— scutelnicii mănăstirii	11	11	—	—	—
— ȣiganii aceleiași mănăstiri	29	29	—	—	—
— ȣiganii mănăstirii Glavocuvuli ²³	11	11	—	—	—
— preoți	3	3	—	—	—
— ieromonahi	1	1	—	—	—
Total	55	55	—	—	—
Pe moșii proprii					
11. Satul Vlădești					
— Ungureni	28	28	12	5	—
— ȣigani bejenari	—	10	—	—	—
— preoți	1	1	2	—	—
— diaconi	1	1	—	—	—
Total	30	40	14	5	—
Pe moșia mănăstirii din Vale					
12. Satul Valea Vacody ²⁴					
— Ungureni	19	19	6	12	—
Total	19	19	6	12	—
Pe moșia mănăstirii Cîmpulung					
13. Satul Colești ²⁵					
— Ungureni	3	3	1	2	—
— preoți	1	1	—	2	—
— diaconi	1	1	—	2	—
Total	5	5	1	6	—
Pe moșii proprii					
14. Satul Longești ²⁶					
— mazili	1	1	2	4	—
— scutelnicii mănăstirii Cîmpulung	3	3	4	—	—
— diaconi	1	1	2	—	1
— Vorgolici călugăr	1	1	—	—	—
Total	6			4	1

²³ În fapt, Mănăstirea Glavacoic.²⁴ Probabil, satul Valea Vacii.²⁵ Azi Golești, sat aparținând de comuna Bălilești. În decursul timpului s-a numit și Vulpari, avind în componență cătunele Poenița, Ulița și Priboia.²⁶ În fapt Lunghești, așezare situată între cătunul Golești din componența satului Ulița și Bălcești, cotropite ulterior cu acestea și dispărute ca denumire.

	Numărul de:				Pogoane vie
	case	liude	cai	boi	
Pe moșia Mărgheștilor ²⁷					
15. Satul Schitu Ulita					
— mazili	1	1	3	4	—
— ieromonahi	1	1	2	2	—
— preoți	1	1	1	2	—
— diaconi	2	2	1	4	—
Total	5	5	7	12	—
Pe moșii proprii					
16. Satul Românești					
— mazili	5	5	7	10	1
— preoți	2	2	3	4	1
— diaconi	2	2	2	2	—
— Ungureni	15	15	—	4	—
Total	24	24	12	20	2
Pe moșia popilor					
17. Satul Bilești ²⁸					
— birnici	13	13	8	2	—
— breslași	3	3	3	—	—
— preoți	4	4	11	10	5
— diaconi	3	3	—	6	—
— slujitori	1	1	3	—	—
Total	24	24	24	18	5
Pe moșia logofătului Apostol					
18. Satul Băjești ²⁹					
— birnici	9	9	2	—	—
— ȱiganii boierului Profir Bojescu ³⁰	7	7	—	—	—
— slujitori	2	2	2	—	—
— nevolnici	2	2	—	—	—
Total	20	20	4	—	—
Pe moșia mănăstirii Cîmpulung					
19. Satul Negești					
— birnici	6	6	2	2	—
— slujitori	2	2	2	—	—
— nevolnici	2	2	—	—	—
— diaconi	1	1	2	—	—
— călugări	—	3	—	—	—
Total	11	11	6	2	—
TOTAL PLASA BRATIA-BUGHIA	444	454	271	126	27
IV. Plasa Dealului ³¹					
Pe moșia mănăstirii Cîmpulung					
1. Satul Stefănești					
— scutelnici	18	18	3	18	13,5
— preoți	3	3	—	4	4
— răspopi	1	1	2	—	—
— diaconi	5	5	2	—	4
— slujitori	1	1	1	—	—
Total	28	28	8	22	21,5

²⁷ În original „Margesteroli”.

²⁸ Probabil Băilești, judecînd după dispunere și vecinătăți.

²⁹ În original „Bojești”.

³⁰ Lectură posibilă „Băjescu”.

³¹ În original „Dealului”.

	Numărul de:				Pogoane vie
	case	liude	cai	boi	
Pe moșia Vieroși					
2. Mănăstirea Vieroși					
— ieromonahi	—	1	—	—	—
— călugări	—	1	—	—	—
— preoți	1	1	—	—	—
— țigani mănăstirești	26	26	7	1	—
Total	27	29	7	1	—
Pe moșia Schitu Maicilor					
3. Satul Valea Mare					
— scutelnici	8	8	1	12	7,5
— slujitori	3	3	3	8	—
— preoți	3	3	5	4	2,5
— diaconi	2	2	—	—	—
— țigani bejenari	2	2	—	—	—
— vieri domnești ³²	56	56	13	72	31,5
Total	74	74	22	96	41,5
Pe moșia boierului Velicu Vornicu Stirbei					
4. Satul Golești					
— scutelnici	30	30	5	18	10
— breslași	1	1	—	—	—
— preoți	2	2	—	3	1
— țigani aparținînd: Vornicului Golescu	48	48	—	—	0,5
Logofătului Brîncoveanu	9	9	3	2	—
lui Iancu Voicărescu ³⁴	2	2	—	—	—
Total	92	92	8	23	11,5
Pe moșia mănăstirii Radu Vodă					
5. Satul Văleni					
— preoți	6	6	2	4	6
— diaconi	3	3	1	—	2
— călugări	—	1	—	—	—
— negustori bejenari	11	11	4	8	—
— nevolnici	—	2	—	—	—
— bejenari din Olt	6	6	—	—	—
— breslași	3	3	3	2	2,5
— slujitori ispravnicești	1	1	1	—	—
— țăganii mănăstirii	4	4	—	2	—
Total	34	37	11	16	10,5
Pe moșii proprii					
6. Satul Gușați ³⁴					
— scutelnicii logofătului Barbu	9	9	—	6	6
— scutelnicii lui Anastasie Botezatu	1	1	—	—	1
— scutelnicii lui Ceașu Barbu	1	1	—	—	—
Total	11	11	—	6	7
Pe moșia mănăstirii Comana ³⁵					
7. Satul Ciocănești					
— scutelnici	23	23	2	22	15,5

³² Lucrător pe viile domnești.³³ Posibil și „Văcărescu”.³⁴ Face parte din comuna Vrănești.³⁵ În original „Comeni”.

	Numărul de:				Pogoane vie
	case	liude	cai	boi	
— scutelnicii lui Mariniță Călinescu	2	2	—	—	2
— breslași	4	4	4	12	6
Total	29	29	6	34	23,5
Pe moșii proprii					
8. Satul Vrancești					
— birnici	9	9	—	2	2
— preoți	1	1	1	2	—
— Cimirșei ³⁶	3	3	3	4	2
— lefegii spătărești	5	5	2	4	2
— vieri	5	5	—	4	1
Total	23	23	6	16	7
Pe moșia Paharnicului Micu					
9. Satul Cîrstieni ³⁷					
— scutelnici	26	26	—	8	5,5
— diaconi	2	2	—	2	—
— scutelnicii mănăstirii Rîncăciiovului	5	5	—	8	0,5
Total	33	33	—	18	6
Pe moșia Serdăreși Stanca Călineasca					
10. Satul Călinești					
— scutelnici	19	19	—	14	5
— slujitori la căpitanul Andrei Podiț	28	28	29	10	5,5
— preoți	2	2	1	2	2
— țigani aparținînd: Serdăresei Călineasca	14	14	—	—	—
Vistierului Călinescu	8	8	—	—	—
Vistierului Istrate	3	3	—	—	—
Total	74	74	30	26	12,5
Pe moșia Goleștilor					
11. Satul Călinești					
— voluntarii praporscicului Ivan	31	31	43	38	—
Total	31	31	43	38	—
12. Pe moșia mănăstirii Rîncăciiov					
— țigani mănăstirești	39	39	5	—	—
— preoți	2	2	2	—	—
Total	41	41	7	—	—
TOTAL ÎN PLASA DEALULUI	497	497	148	298	145,5
V. Plasa Cîrcinovului					
Pe moșii proprii					
1. Satul Dobrești					
— scutelnici	7	7	1	8	4
— vieri ai logofătului Dumitrache	5	5	1	2	1
— preoți	2	2	—	4	1
— diaconi	3	3	—	—	—
Total	17	17	2	14	6

³⁶ „Timirași”, oșteni cu rost de călăuze și curieri.

³⁷ În original, „Creștiani”, sat atestat din 1496 sub denumirea de Cîrstiani, aparținînd județului Pădureți.

	Numărul de:				Pogoane vie
	case	liude	cai	boi	
Pe moșii proprii					
6. Satul Țigănești					
— scutelnicii vistierului Mariuță Călinescu	14	14	1	—	13
— slujitori isprăvnițești	5	5	6	3	4,5
— preoți	1	1	3	2	3
— diaconi	1	1	1	2	2,5
— scutelnicii lui:					
— Barbu Bodica	2	2	2	4	2
— polcovnicului Stănică	2	2	2	—	—
Total	28	28	15	11	25
Pe moșii proprii					
7. Satul Ciolechești ³⁸					
— birnici	15	15	1	6	2
— preoți	2	2	—	2	1
— diaconi	1	1	—	2	—
— mazili și breslași	5	5	4	6	—
— țigani	2	2	—	—	—
Total	25	25	5	16	3
Pe moșia lui Nicolae Leurdeanu					
8. Satul Leurdeni					
— scutelnici	2	2	—	—	—
— țigani	6	6	—	—	—
— bejenari din Vlașca	7	7	—	—	—
Total	15	15	—	—	—
Pe moșia popii Nicolae Topoloveanu					
9. Satul Glimbocelu					
Pe moșia mănăstirii Cotroceni					
2. Satul Bădești					
— birnici	21	21	2	11	6
— preoți	1	1	—	2	—
— mazili	1	1	1	2	—
Total	25	25	3	23	6
Pe moșia mănăstirii Mitropoliei					
3. Satul Beleți					
— birnici	10	10	—	4	1,5
— preoți	3	3	2	—	2
— diaconi	2	2	1	2	—
— diaconi bejenari din Olt	1	1	—	2	—
— morari	1	1	—	—	—
Total	17	17	3	8	3,5
Pe moșii proprii					
4. Satul Priboeni					
— birnici	50	50	4	45	10
— mazili	2	2	4	4	—
— breslași	2	2	2	—	—

³⁸ Azi satul Ciolcești din componența comunei Leurdeni.

	Numărul de:				Pogoane vie
	case	liude	cai	boi	
— preoți	3	3	1	5	1
— diaconi	5	5	2	7	2
Total	62	62	12	61	13
Pe moșia postelnicului Mincu Topoloveanu					
5. Satul Topoloveni					
— bejenari din Olt	5	5	—	—	—
— birnici	—	2	—	—	—
— preoți	1	1	—	—	—
— țigani	16	16	—	—	—
— scutelnici	5	5	—	—	—
Total	27	29	—	—	—
— birnici	10	10	1	4	2,5
— scutelnicii paharnicului Minei	10	10	1	12	5,5
— preoți	1	1	—	—	1
— diaconi	1	1	—	—	—
— scutelnicii postelnicului Topoloveanu	5	5	—	—	1,5
Total	27	27	2	16	10,5
Pe moșia mănăstirii Nucetul din Dimbovița					
10. Satul Valea Tătarului					
— birnici	24	24	4	14	14
— preoți	2	2	1	2	1
— diaconi	1	1	—	2	1
— Voluntari ai praporsicului Stanea aflați pe pământul lui Nicolae Cîrpenișeanu ³⁰	14	14	8	14	—
Total	44	44	13	32	16
Pe moșii proprii					
11. Satul Negrești					
— birnici	28	28	7	21	0,5
— nevolnici	—	2	—	—	—
— preoți	3	3	4	6	2
— diaconi	7	7	7	10	3
— țigani din Dobroești	—	1	—	—	—
Pe moșia Serdăresei Stanca					
— birnici	4	4	6	—	—
— țiganii paharnicului Anastase	—	7	—	—	—
Total	42	58	24	34	5,5
TOTAL PLASA CIRCINOVLUI	329	347	79	218	91,5
VI. Plasa Argeșelului					
Pe moșia Medelnicerei Profira Bojasca					
1. Satul Mioveni					
— scutelnici aparținând următorilor:					
— brigadier Reportiță	5	5	2	10	4,5
— Fata Jili Antonachi	4	4	1	7	—
— Sedcian Solcan	9	9	3	8	2,5
— Maria Călinescu	10	10	3	13	2,5
— birnici	14	14	11	4	—
— preoți	3	3	—	2	0,5
— diaconi	3	3	—	6	—

³⁰ În original „Cherpenișani”.

	Numărul de:				Pogoane vie
	case	liude	cai	boi	
— voluntarii praporșicului Nedelcu	—	2	—	—	—
— mazili	2	2	7	6	2
— nevolnici	3	3	—	—	—
Total	53	55	27	59	12
Pe moșia mănăstirii Vieroși					
2. Satul Colibași					
— Ungureni	28	28	21	7	—
Total	28	28	21	7	—
Pe moșia lui Ioniță Iorga					
3. Satul Conțești					
— birnici	9	9	3	—	—
— scutelnicii lui Stan Botezatu	1	1	—	—	—
— preoți	2	2	—	4	0,5
— ȱigani ai lui Ioniță fiul lui Gheorghe Șetraru	8	9	1	—	—
Total	20	21	4	14	0,5
Pe moșia Păhărnicesei Ilinița					
4. Satul Davidești					
— scutelnicii paharnicesei Ilinița	11	11	7	14	6
— birnici	11	11	4	—	3,5
— preoți	1	1	1	2	—
— diaconi	4	4	3	10	—
Total	27	27	16	26	9,5
Pe moșia lui Ioniță fiul lui Gheorghe Șetraru					
5. Satul Voroveni					
— preoți	1	1	3	2	—
— diaconi	1	1	—	1	—
— slujitori	2	2	2	—	—
Total	4	4	5	3	—
Pe moșii proprii					
6. Satul Vulturești					
— birnici	20	20	9	11	0,5
— nevolnici	1	1	—	—	—
— slujitori	9	9	8	4	—
— preoți	2	2	3	2	2
— diaconi	2	2	1	6	1
Total	34	34	21	23	3,5
Pe moșia mănăstirii Clocociov din Olt					
7. Satul Hirtiești					
— birnici	10	10	14	—	—
— nevolnici	—	2	—	—	—
— slujitori	5	5	17	—	—
— bejenari din Olt	3	3	1	—	—
— preoți	2	2	2	4	—
— diaconi	3	3	9	—	—
Total	23	25	43	4	—
Pe moșia postelnicului Matei Vlădescu și fratelui său Gheorghită logofătul					
8. Satul Boteni					
— scutelnici	20	20	20	2	0,5
— slujitori	5	5	7	—	—

	Numărul de:				Pogoane vie
	case	liude	cai	boi	
— preoți	3	3	4	—	0,5
— diaconi	1	1	1	—	—
— țigani	4	4	—	—	—
— birnici	4	4	2	—	—
— ungureni	18	18	21	3	1
— nevolnici	—	4	—	—	—
Total	55	59	55	5	2
Pe moșii proprii					
9. Satul Mătau ⁴⁰					
— scutelnicii polcovnicului Tănase	62	62	130	10	6,5
— nevolnici	—	2	—	—	—
— preoți	3	3	5	—	—
— diaconi	2	2	4	—	—
— rindași ispravnicești	1	1	2	—	—
Total	68	70	141	10	6,5
Pe moșia logofătului Apostol					
10. Satul Juguru					
— scutelnici	21	21	17	5	—
— nevolnici	—	1	—	—	—
— preoți	1	1	2	2	—
— diaconi	2	3	5	—	—
— breslași	1	1	4	—	—
— slujitori	8	8	13	10	—
Total	34	35	40	17	—
Pe moșii proprii					
11. Satul Poenari					
— birnici	3	3	3	—	—
— catane spătărești cu pecetlueși	1	1	4	2	—
Total	4	4	7	2	—
TOTAL ÎN PLASA ARGESELULUI	350	362	381	168	122,5
VII. Plaiul Dîmbovița					
Pe moșii proprii					
1. Satul Nămăești					
— birnici	16	16	24	2	—
— nevolnici	2	2	1	—	—
— potecași	6	6	4	—	—
— dirvari isprăvnicești	1	1	—	2	—
— preoți	3	3	6	2	—
— diaconi	1	1	1	—	—
— șelari	1	1	1	—	—
Total	30	30	37	6	—
Pe moșia logofătului Brincoveanu numită Joișasca					
2. Satul Cetățeni					
— birnici	12	12	7	2	—
— nevolnici	2	2	—	—	—
— scutelnici	2	2	8	—	—
— plăiași	9	9	6	—	—
— breslași	1	1	4	1	—

⁴⁰ În original „Mațoi”.

	Numărul de:				Pogoane vie
	case	liude	cai	boi	
— preoți	3	3	8	—	—
— diaconi	5	5	6	1	—
Total	34	34	39	6	—
Pe moșia lui Nicolae Brincoveanu					
3. Satul Micloșani					
— birnici	6	6	7	—	—
— nevolnici	1	1	1	—	—
— plăiași	2	2	2	—	—
Total	9	9	10	—	—
Pe moșii proprii					
4. Satul Văleni					
— birnici	31	31	53	—	1
— nevolnici	3	3	—	—	—
— potecași	8	8	4	—	—
— preoți	2	2	4	2	—
— diaconi	2	2	3	—	—
Total	46	46	64	2	1
Pe moșia mănăstirii Cîmpulung					
5. Satul Bădeni ⁴¹					
— birnici	29	29	19	2	1
— nevolnici	2	2	—	—	—
— potecași	6	6	4	—	—
— strichei	2	2	16	—	—
— preoți	3	3	3	—	—
Total	42	42	42	4	1
Pe moșii proprii					
6. Satul Valea Mare					
— birnici	25	25	28	21	—
— nevolnici	1	1	—	2	—
— dîrvari isprăvnicești	2	2	—	4	—
— preoți	2	2	1	2	—
Total	30	30	29	29	1
Pe moșia orașului Cîmpulung Diaconul Stoica					
7. Satul Bădeni ⁴²					
— Ungureni	42	42	72	10	—
Total	42	42	72	10	—
Pe moșii proprii					
Piscu fost al lui Radu ⁴³ și mănăstirii Argeșului și al lui Enache vel pitar cumnatul vistierului al doilea					
8. Satul Dragoslavele					
— scutelnici	23	23	50	—	—
— pescari isprăvnicești	2	2	—	—	—

⁴¹ Ulterior devine Stoenеști, cu cătunele Cotenești și Stoenеști.

⁴² În original „Bădești”, ceea ce este evident o greșeală de scriere, judecînd după satele vecine între care este situat.

⁴³ În original „Piscupu proini Radu”.

	Numărul de:				Pogoane vie
	case	liude	cai	boi	
— nevolnici	5	5	—	—	—
— preoți	2	2	4	—	—
— răspopi	1	1	1	—	—
— diaconi	2	2	1	—	—
Total	35	35	56	—	—
Pe moșii proprii					
9. Satul Rucăr					
— birnici	75	75	96	28	—
— nevolnici	3	3	—	—	—
— pescari isprăvnicești	5	5	—	—	—
— preoți	15	15	15	6	—
— diaconi	3	3	1	—	—
— boieri și cu starostii lor bejenari ⁴⁴	10	10	—	—	—
— ȧigani	2	2	—	—	—
Total	113	113	112	34	—
Pe moșia Balotești a mănăstirii Cimpulung					
10. Satul Lerești					
— Ungureni	132	132	86	54	—
— ȧigani	1	1	—	—	—
— preoți	3	3	—	6	—
Total	136	136	86	60	—
Pe moșia orașului Cimpulung					
11. Satul Vișoi					
— scutelnicii					
po/lco/vnicului Atanase	24	24	161	46	2
Total	24	24	161	46	2
TOTAL ÎN PLAIUL DÎMBOVIȚA	541	541	714	196	4
TOTAL ÎN CELE ȘAPTE PLASE ALE ȦINUTULUI MUSCEL	2922	3083	2163	1566	419
VIII. Orașul Cimpulung					
1. Mahalaua Scheilor	36	36	33	4	4
2. Mahalaua Biranilor	21	21	—	4	—
3. Mahalaua Valea	12	12	10	4	0,5
4. Mahalaua Sfinta Marina	23	23	17	6	8,5
5. Mahalaua Sfintu Nicolae	16	16	4	—	3,5
6. Mahalaua Bradului	24	24	2	54	—
7. Mahalaua Popa Savu	24	24	4	10	8,5
8. Mahalaua Marginea	21	21	11	6	6
9. Mahalaua Tirgului	31	31	17	10	10
10. Mahalaua Popa Stoica	17	17	3	6	7
11. Mahalaua Popa Iane	24	24	2	6	6
12. Mahalaua Sfintu Gheorghe	26	26	4	8	8
13. Mahalaua Malului ⁴⁵	32	32	7	4	—
14. Mahalaua Vițicheștilor	13	13	3	7	5,5
Total	320	320	117	79	73,5

⁴⁴ Starosti-conducători de bresle refugiați de undeva.

⁴⁵ În original „Maculei”, ceea ce este evident o greșeală de scriere.

	Numărul de:				Pogoane vie
	case	liude	cai	boi	
— mazili	8	8	23	42	19,5
— breslași	26	26	20	4	9,5
— călugări	—	9	2	6	3
— preoți și diaconi	52	52	44	111	33,5
— negustori bejenari din Craiova, Slatina și					
București	40	40	—	—	—
— logofeți, morari și țigani aparținând mănăstirii					
Cîmpulung	77	81	2	12	3
Total	203	216	91	175	65,5
IX. Pe moșiile Cîmpulungului Țigani domnești sub					
comanda următorilor:					
— Vătaful Constantin	—	20	31	—	—
— Vătaful Dinu Drăgălie și fiul	—	18	24	—	—
— Vătaful Ion Cîmpulungeanu și fiul	—	20	19	—	—
— Vătaful Ion	—	3	—	—	—
— boierul Brîncoveanu avînd 3 vătăfi și 25 țigani,					
deci total		28	27	—	—
Total	—	89	—	—	—
Oameni ⁴⁶ ce sînt din județul Argeș și din alte județe de la sud de Argeș /așezați/ în satul Bu-					
diasa:					
— bejenari	25	25	3	6	—
— pe moșia mănăstirii Vieroși	7	7	—	—	—
— pe moșia mănăstirii Maicilor	9	9	—	—	—
— pe moșia domnești	9	9	—	—	—
— pe moșia bulgăroaicei	3	3	—	—	—
— pe moșii domnești	13	13	—	—	—
— pe moșia mănăstirii Vieroși	10	10	6	1	—
— pe moșia mănăstirii Maicilor	22	22	2	8	1,5
— pe moșia /ispravnicilor/ județului	9	9	5	—	0,5
Total	107	107	16	14	2
TOTAL ÎN CÎMPULUNG	630	732	325	268	141
TOTAL ÎN ȚINUTUL MUSCEL ȘI ORAȘUL					
CÎMPULUNG	3552	3815	2488	1834	560

(ss) Măior secund, Țuricov

⁴⁶ În original „Omine”.

Un document referitor la Iordache Golescu și la fiii săi Dimitrie și Radu

Printre reprezentanții de seamă ai ilustrei familii boierești a Goleștilor, care a jucat un rol de cea mai mare însemnătate în viața politică și culturală a Țării Românești în epoca renașterii naționale, se numără și Gheorghe, cunoscut îndeosebi sub diminutivul Iordache. Născut pe la 1775 sau 1776¹, era fiul marelui ban Radu Golescu și fratele mai mare al lui Constantin (Dinicu) Golescu². Studiază la școala domnească de la București, unde își formează o cultură clasică temeinică³, după care intră în viața publică, devenind în 1816, în timpul domniei lui Ioan Gheorghe Caragea, membru al Divanului țării, cu titlul de vel logofăt al Țării de Jos⁴, apoi, în 1818, membru al Eforiei Școalelor, în care calitate sprijină eforturile lui Gheorghe Lazăr de întemeiere a învățământului național⁵. Curînd după aceea, sub Alexandru Șușu deține înalta funcție de vel vornic al Obștirilor⁶.

În timpul revoluției din 1821, Iordache Golescu se refugiază, ca și alți mari boieri, la Brașov⁷. Evenimentele trăite atunci le-a consemnat într-o „Însemnare”, care constituie unul dintre principalele izvoare narative interne ale revoluției lui Tudor Vladimirescu⁸. Revenit în țară, activează în continuare ca membru al Eforiei Școalelor, refăcută de noul domn Grigore Ghica⁹, în 1829 devine membru al Divanului Săvîrșitor¹⁰, iar apoi deține diferite funcții în justiția țării¹¹. Moare în august 1848, la Orșova, în drum spre Mehadia, unde mergea spre căutarea sănătății¹².

Patriot de seamă, Iordache Golescu a fost, ca și fratele său Dinicu, promotor al luminismului românesc, prin promovarea scrisului în limba română, sprijinirea învățământului și culturii¹³. El însuși este autor al unei gramatici românești, autor al unor piese de teatru și al altor scrieri, memorialist și traducător. Unele opere au văzut, în decursul timpului, lumina tiparului¹⁴, cele mai multe au rămas însă inedite¹⁵.

¹ George Fotino, *Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești*, vol. II, București, 1939, p. 181, n. 1; *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979, p. 405. Pe piatra de mormînt se arată vîrsta sa, de 80 de ani, ceea ce dă ca an al nașterii 1768, dar, atunci, tatăl său, Radu, nu era căsătorit cu Zoița C. Florescu. (George Fotino, *op. cit.*, vol. II, p. 181, n. 1). Vezi și Anastasie Iordache, *Goleștii. Locul și rolul lor în istoria României*, București, 1979, p. 17, unde se acceptă anul 1768.

² N. Bănescu, *Viața și scrierile marelui vornic Iordache Golescu*, Vălenii de Munte, 1910, p. 9.

³ Ibidem, p. 11. Vezi și Nicolae Moisesescu, *Activitatea literară a marelui vornic Iordache Golescu*, în „Studii și comunicări”, IV, Curtea de Argeș, 1992, p. 50—53.

⁴ N. Bănescu, *op. cit.*, p. 13.

⁵ Ibidem, p. 16—17.

⁶ Ibidem, p. 19.

⁷ Ibidem, p. 24—25.

⁸ Republicată recent în *Izvoare narative interne privind revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu*, Craiova, 1987, p. 174—184.

⁹ N. Bănescu, *op. cit.*, p. 27—32.

¹⁰ Ibidem, p. 37.

¹¹ Ibidem, p. 39—42.

¹² Ibidem, p. 42—43.

¹³ Anastasie Iordache, *op. cit.* p. 16.

¹⁴ *Dicționarul literaturii române...*, p. 406—407; N. Bănescu, *op. cit.*, p. 47 și urm.

¹⁵ *Dicționarul literaturii române...*, p. 406.

Iordache Goleescu s-a îngrijit totodată și de pregătirea temeinică a fiilor săi, Dimitrie, Radu și Alexandru. La 25 mai 1825, Hugo, consulul Franței la București, raporta că marele boier Goleescu, s-a aruncat la picioarele domnului Grigore Ghica, cerînd permisiunea de a trimite la învățătură în Franța pe doi dintre fiii săi. Domnul și-a dat consimțămîntul, dar în pașaport urma să se treacă destinația Mehadia, pentru a nu provoca supărarea Înaltei Porți¹⁶. Cei doi fii erau Dimitrie și Radu¹⁷, iar școala unde au fost trimiși era institutul Lemoine din Paris¹⁸.

În arhiva Goleștilor se păstra încă, în deceniul al treilea al secolului nostru, o adeverință eliberată marelui vornic Gheorghe Goleescu de către mitropolitul Grigorie și vizată de consulul Hugo, în care se arăta că Dimitrie și Radu erau fiii săi legitimi, născuți, primul 25 octombrie/ noiembrie 1807, iar al doilea la 8/21 martie 1814¹⁹. Ulterior acest act s-a pierdut, deoarece nu apare în corpusul de documente al boierilor Golești, iar editorul lor George Fotino, nici măcar nu cunoștea existența lui.

Adeverința a fost eliberată însă pe baza unei anaforale adresate domnului Grigore Ghica, la 12 martie 1827, de către mitropolitul Ungrovlahiei Grigorie, episcopii Grigorie al Argeșului și Chesarie al Buzăului și mai mulți mari boieri, printre care și marele ban Constantin Bălăceanu, socrul lui Iordache Goleescu și bunicul celor doi băieți. Se menționa că marele vornic Iordache Goleescu avea trebuință de o dovadă pentru fiii săi Dimitrie și Radu, aflați la învățătură la Paris, și se da încredințare că aceștia erau copiii săi legitimi, născuți la datele arătate mai sus. La 23 martie, domnul pune rezoluția favorabilă, iar pe adeverință era aplicată pecetea domnească²⁰. Acest document a fost cunoscut mai demult, fiind publicată, mai întîi, rezoluția domnului²¹, apoi au fost utilizate, de către alt autor, cîteva date din textul propriu-zis al anaforalei²². Considerăm de aceea necesară publicarea, în întregime, a documentului, mai ales că adeverința, chiar dacă s-ar găsi, reprezenta un act oficial, cu un limbaj sobru, redusă la datele strict obligatorii. Adeverința a fost necesară pentru susținerea de către Dimitrie Goleescu a bacalaureatului în litere, pe care l-a și trecut cu succes la 17 august 1827²³. După aceea, actul a fost în mod sigur restituit, ceea ce explică prezența lui în arhiva familiei. Dimitrie s-a putut înscrie apoi la Școala de drept, susținînd bacalaureatul și în această specialitate, la 26 ianuarie 1829²⁴. A cultivat de asemenea muzica, pentru care avea o deosebită atracție²⁵. Spre sfîrșitul anului 1829 se afla încă la Paris, de unde adresa la 3 octombrie, o frumoasă scrisoare lui Ion Eliade Rădulescu²⁶.

¹⁶ Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XVII, București, 1913, p. 18.

¹⁷ Vezi și George Fotino, *op. cit.*, vol. I, București, 1939, p. 49, unde se spune că cei doi fii erau Dimitrie și Alexandru (Arăpila). Acesta însă, răscut în 1819, era prea mic pentru a merge atunci la învățătură în Franța. Studiile sale se desfășoară, la Școala politehnică de la Paris, între 1834 și 1839. (*Ibidem*, vol. II, p. 6, n. 1).

¹⁸ G. Maxim-Burdujanu, *Démêtre G. Goleescu (1807—1892)*, în „Mélanges de l'Ecole roumaine en France”, IX, Paris, 1930, p. 10.

¹⁹ Georges Bengesco, *Les Goleescu*, Paris, (1922), p. 154—155.

²⁰ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 118, f. 228. (Vezi anexa).

²¹ Dumitru Z. Furnică, *Din istoria comerțului la români*, București, 1908, p. 232.

²² N. Bănescu, *op. cit.*, p. 32.

²³ Georges Bengesco, *op. cit.*, p. 155.

²⁴ *Ibidem*, G. Maxim-Burdujanu, *op. cit.*, p. 10, George Fotino, *op. cit.*, vol. I, p. 49.

²⁵ Georges Bengesco, *op. cit.*, p. 156—157.

²⁶ V. A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800—1864*, vol. I, București, 1892, p. 127.

Revenit în țară, a fost un timp judecător la Curtea apelativă, iar în 1843 a fost numit ocîrmuitor al județului Brăila, funcție pe care a deținut-o și în timpul revoluției de la 1848²⁷. Rolul său în aceste evenimente a fost mai modest ca al fratelui său, Alexandru, sau ca al verilor săi, dar adeziunea sa la idealurile revoluționare este deplină, așa cum rezultă dintr-o scrisoare pe care o trimite, la 7/19 august 1848, lui Ion Ghica²⁸. După înăbușirea revoluției este nevoit să părăsească țara, rămînind după aceea în străinătate și stabilindu-se în cele din urmă în Belgia²⁹.

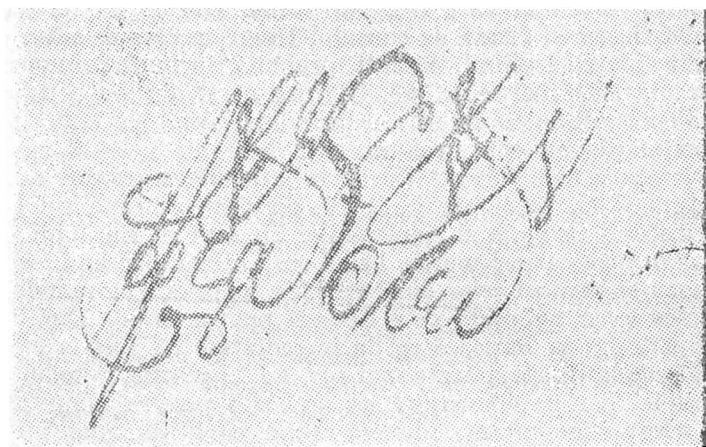

Fig. 1

Dimitrie Golescu a activat totodată și pe tărîmul culturii. A scris mai multe lucrări literare, filozofice și teologice, majoritatea rămase în manuscris³⁰. Merită a fi amintite „Essai sur les gens de lettres et les artistes” și „Pensées et caractères”³¹. A scris, de asemenea cîteva drame, unele în versuri³². A cultivat și poezia³³, evident, cu rezultate destul de modeste. Creația sa se înscrie însă pe linia frumoasei tradiții culturale a familiei.

Radu, al doilea fiu al lui Iordache Golescu, trimis și el la învățătură în Franța la 1825, a fost mai puțin înclinat spre studii ca fratele său Dimitrie³⁴. Întors în țară a îmbrățișat imediat cariera armelor³⁵, ajungînd, în 1838, la gradul de maior³⁶. Ca și frații și verii săi, a participat la revoluția de la 1848, fiind nevoit apoi să ia calea exilului, de unde a revenit abia în anul 1855³⁷.

²⁷ George Fotino, *op. cit.*, vol. I, p. 49.

²⁸ *Ibidem*, vol. II, p. 178—180.

²⁹ *Ibidem*, p. 180, n. 1.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Georges Bengesco, *op. cit.*, p. 198.

³² *Ibidem*, p. 181—187.

³³ *Ibidem*, p. 188—189; George Fotino, *op. cit.*, vol. I, p. 133; vol. II, p. 378, 388.

³⁴ Anastasie Iordache, *op. cit.*, p. 42.

³⁵ *Ibidem*, p. 43.

³⁶ George Fotino, *op. cit.*, vol. II, p. 90, n. 2.

³⁷ Anastasie Iordache, *op. cit.*, p. 290—291.

Aşa cum se ştie, Goleştii au deţinut un rol de mare însemnătate în viaţa politică, socială şi culturală a ţării³⁸. Considerăm de aceea că orice informaţie nouă referitoare la viaţa şi activitatea lor merită cu prisosinţă să fie scoasă la lumină şi pusă în valoare. În virtutea acestui fapt, redăm în continuare, *in extenso*, documentul menţionat şi prezentat mai sus.

TUDOR MATEESCU

ANEXĂ

1827 martie 12, <Bucureşti>. Anafora adresată de mitropolitul ţării, alţi arhieri şi mai mulţi mari boieri domnului Grigore Ghica, prin care dovedesc că Dimitrie şi Radu sînt fiii legitimi ai marelui vornic Iordache Goleşcu, precizîndu-se şi data naşterii lor.

Ion Grigorie Dimitriu Ghica vvd.

Atît familia părinţilor acestor doi copii de mai jos numiţi, fiind ştiută, cît şi vremea naşterii lor fiind dovedită întocmai, precum mai jos să arată de către preaosfinţia sa părintele mitropolit de iubitorii de Dumnezeu sfinţia lor episcopi <i> Argeşiu şi Buzău şi de dum<nea>lor veliţii boeri ai Divanului domnii mele, întărim şi domnia mea, prin domnească a noastră pecete, fiinţa adevărului, precum mai sus să arată.

<1>827 mart. 23

Vel logofăt

Pecetea gospod

Fiindcă dumnealui biv vel dvornic Iordache Goleşcu fiul răposatului biv vel ban Radu Goleşcu, din treapta cea dintîi a boierilor ţării, ce să numesc veliţi boeri, ne făcu arătare că face trebuinţă a să trimită la Paris o adeverire pentru copii <i> dumnealui ce i-au trimis acolo spre învăţătură, ca să ştie ai cui sînt şi de cîţi ani sînt, arătăm că în adevăr amîndoi acei copii, anume Dimitrie şi Radu, sînt buni fii ai dumnealui numitului boer i ai dumn<ea>ei dvorniceşii Marioarii, fiica dumnealui vel ban Constantin Bălăceanu, soţia dumnealui numitului boer, născuţi din legiuită cununie, însă cel mai mare, anume Dimitrie, născut la leat 1807, octomv<rie> 25, iar cel mai mic, anume Radu, la leat 1814, mart<ie> 8, aflîndu-să atît părinţii cît şi copii <i> de dogmile răsăritului. Şi spre a fi ştiut i s-au dat de la Divanul Țării Româneşti această carte de mărturie.

1827 mart. 12

Grigorie al Ungrovlahiei
Grigorie episcop Argeşiu
Chesarie Buzău
Constandin Bălăceanu vel ban
Theodor Văcărescu vel dvornic
Scarlat Grădişteanu biv vel vornic, vel logofăt
Ioan Ştirbei vel dvornic
Dimitrie Rali vel log<ofăt>
Iancul Văcărescu vel log<ofăt>
Ioan Cocorăscu vel dvornic

Arh. St. Buc., colecţia Manuscrise, nr. 118, f. 228. Copie.

³⁸ *Ibidem*, p. 415—416.

Actul de danie al Fundației culturale Nicolae Iorga

Personalitatea eminentului savant român Nicolae Iorga impune reliefarea multiplelor preocupări care au contribuit la formarea de noi generații de cărturari. Preocuparea profesorului universitar Nicolae Iorga pentru pregătirea complexă a tinerelor generații s-a manifestat de-a lungul vieții în variate forme. Una din aceste inițiative s-a materializat în anul 1923 prin realizarea Fundației culturale Nicolae Iorga, menită de a pune la dispoziția studențimii române tezaurul cultural pe care-l adunase, rod al strădaniilor de a strânge și salva aceste valori culturale.

Oferind acestei fundațiuni atât casa cât și vasta bibliotecă, Nicolae Iorga realiza un mare act de cultură. Preocuparea de a asigura continuitatea acestei opere culturale se desprinde din aliniatele actului de danie întocmit la 23 mai 1923. Regulamentul, forma de admitere și conducere a acestei instituții culturale, asigurau permanenta supraveghere din partea familiei Iorga asupra acesteia, a integrității fondului de cărți. De acest regim se bucurau casa, obiectele și fondul de cărți din București, șoseaua Bonaparte nr. 8, precum și casa, obiectele și cărțile de la Vălenii de Munte, trecute în patrimoniul acestei fundațiuni culturale.

Cum a fost primit acest act reiese din frumoasele cuvinte exprimate de dr. Constantin Angelescu, ministrul instrucțiunii în fața Adunării Deputaților, căreia îi prezintă expunerea de motive și proiectul de lege pentru recunoașterea personalității morale a Fundației culturale „Nicolae Iorga”. În cadrul sesiunii prelungite, în ședința din 31 mai 1923, dr. Constantin Angelescu arăta că această fundație „vine să contribuie la îmbunătățirea și îmbogățirea mijloacelor de studiu ale tinerimii noastre universitare. Dl. profesor Nicolae Iorga, în dragostea pentru cultură și studenți, le pune la dispoziție casele sale din șoseaua Bonaparte, împreună cu biblioteca, manuscrisele, colecțiile de artă etc., pentru ca aici să poată, în ceasuri de reculegere, să studieze în liniște istoria și trecutul Neamului nostru...”¹.

Comisia de îndigenate și recunoașteri de persoane morale, în ședința din 31 mai 1923, luând în discuție proiectul de lege, îl admite fără modificări², iar în ședința Adunării Deputaților este adoptat cu 88 voturi pentru și 1 contra³. La 17 iulie 1923, prin Decretul Regal nr. 3611, s-a sancționat legea de recunoaștere a calității de persoană morală a „Fundațiunii Culturale Nicolae Iorga”⁴.

VIRGILIU Z. TEODORESCU

¹ Arh. St. Buc., fond Parlament, dosar 2004/1922–1923, f. 184.

² Ibidem, f. 191.

³ Ibidem, f. 198.

⁴ Ibidem, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 613/1923, f. 90–94, 98–99.

1923 (înainte de 25 mai), București. Actul de înființare a Fundației culturale „Nicolae Iorga” în favoarea studenților din București.

Act de danie

Voiind să pun la îndemina studenților, doritori de știință, mijloacele de a se cultiva și pentru ca tezaurul literar, istoric și artistic pe care le-am adunat într-o viață întreagă de muncă să nu rămână împrăștiat și necercetat, am hotărât ca în casele mele din București, șoseaua Bonaparte nr. 8, date mie prin actul de proprietate, transcris la tribunalul Ilfov, secția notariat sub nr. ... să înființez un așezământ, consistînd dintr-o bibliotecă, cuprinzînd toate operele pe care le-am adunat și le voi mai aduna, în decursul vieții mele, precum și din obiectele de artă și de importanță istorică de orice natură, adăugite la dînsa Casele cu tot locul lor, cu toate construcțiunile, aparținînd acestei fundațiuni numită:

Fundațiunea Culturală „Nicolae Iorga”

Toate cărțile mele și obiectivele mai sus arătate, aparțin de asemenea acestei fundațiuni. Tot acestei fundațiuni las și scrisorile ce am colecționat, precum și caietele mele cu însemnări, notele mele zilnice și scrisorile de caracter politic pe care le-am primit; nu vor putea fi publicate însă, decît după 20 de ani, de la încetarea mea din viață. Pe tot timpul vieții mele, atît eu cît și soția și copiii mei, vom locui în aceste case. O sală însă, pe care eu o voi determina, va fi pusă la dispoziția studențimii doritoare de a se adăpa la izvorul de știință a cărților din biblioteca mea.

Sala de bibliotecă, asupra căreia voi hotărî printr-un act complimentar, va fi organizată potrivit unui regulament întocmit de mine, în care se vor preciza condițiunile de admitere a studenților. Cît voi trăi eu, administrarea și regulamentarea sălii de bibliotecă se va face numai de mine.

După încetarea mea din viață, soția mea, va avea dreptul de locuință în acest imobil pe tot timpul cît va trăi. Ea va arăta la deschiderea chiar a succesiunii, săliile ce înțelege să lase pentru bibliotecă și camerele pe care le va ocupa ea pe tot timpul vieții sale. Soția mea, sau eu, în cazul cînd ea ar preceda, va desemna pe acela dintre membrii din familia mea, care să continue administrarea imobilului și a bibliotecii.

După încetarea mea din viață, administrarea și regulamentul bibliotecii se vor face de soția mea, în unire cu un consiliu de administrație, format din profesori de literatură și istorie de la Universitatea din București, ea avînd glasul hotărîtor.

La încetarea din viață a soției mele, imobilul va trece în plină proprietate a fundațiunii. Întregul local însă își va păstra caracterul de local de bibliotecă cu săli de studiu pentru studenți. În consiliul de administrație al acestei fundațiuni va fi întotdeauna un membru al familiei mele, desemnat întîiu de mine sau de soția mea, apoi pe rînd de acesta și de cei desemnați de dînsul cu vot hotărîtor pe lingă persoanele desemnate mai sus. Acest membru al familiei va locui chiar în imobil cu dreptul de a-și găzdui frații și surorile, supraveghînd întreaga administrație și împiedicînd orice ar putea să distrugă unitatea și integritatea fundației mele, precum și orice mutare din loc, fie și pentru împrumut la profesori, a cărților și obiectelor mai sus arătate.

În scopul arătat mai sus, și în condițiunile menționate fac de pe acum donațiune Ministerului de Instrucțiune Publică, casa mea din București, șoseaua Bonaparte nr. 8, cu întreaga bibliotecă și toate cărțile și obiectele istorice și de artă, aflate într-nsa, precum și acele ce se vor mai găsi la încetarea mea din viață. Cărțile și obiectele aflătoare la Vălenii de Munte, mai găsi la încetarea mea din viață. Cărțile și obiectele aflătoare la Vălenii de Munte, în casa mea de acolo, aparțin și ele acestei fundații, care va avea dreptul să supravegheze păstrarea caracterului istoric al acestei case, fără nici o schimbare în afară și înăuntru.

Pentru ca acest așezământ să aibă tăria cuvenită, subscrisul, dimpreună cu d. ministru al instrucțiunii publice, vom cere și stărui să i se dea personalitatea morală.

Nicolae Iorga, profesor universitar,
șoseaua Bonaparte nr. 8

Redactor, G. Tașcă
advocat, bulevardul
Carol nr. 37

CRONICA VIEȚII ȘTIINȚIFICE

Sesiunea de comunicări a Comisiei de istoria orașelor, Sibiu, mai

În acest an s-a constituit la Sibiu Comisia de istoria orașelor din România, organism științific dependent de Academia Română și afiliat Comisiei Internaționale de Istoria Orașelor de pe lângă Comitetul Internațional de Științe Istorice.

La prima reuniune a membrilor săi (8 mai 1992) au fost dezbătute statutul, programul de lucru și s-a ales comitetul de conducere.

A fost prezent și a salutat acest eveniment A. Verhulst din Belgia, președintele Comisiei Internaționale de Istoria Orașelor, care a subliniat în mesajul său faptul că România se numără printre primele țări din Europa de Est în care s-a înstituit o astfel de comisie. Aderarea celui mai înalt for științific românesc (Academia Română) față de constituirea noului organism de cercetare a fost exprimată de Vladimir Trebici, membru corespondent al Academiei.

Conform statutului, acest organism științific abordează o problemă largă, mergând de la întocmirea bibliografiei de specialitate, investigarea, catalogarea și conservarea surselor, stimularea și orientarea cercetărilor de profil spre subiecte de maximă importanță, elaborarea unei metodologii a cercetării, asigurarea uniformității în ceea ce privește investigarea surselor, stimularea schimbului de opinii între specialiști, editarea de lucrări, alinierea activităților desfășurate în țara noastră, preocupările internaționale etc.

Dezbătut cu viu interes, statutul comisiei a fost structurat în final în următoarele capitole: 1. scopul comisiei; 2. membrii acesteia, drepturile și îndatoririle lor; 3. preconizarea unui institut de istoria orașelor; 4. conducerea comisiei; 5. sediul acesteia (Sibiu); organizarea unor colective specializate sau zonale (filiale), colocviile comitetului, cheltuielile materiale. Comitetul de conducere al Comisiei de istoria orașelor, având sarcini organizatorice, administrative și științifice, este compus din 15 membri, aleși prin vot deschis pe o perioadă de cinci ani, în general cercetători care s-au remarcat prin studiile elaborate: Victor Spinei — Iași; Oliver Vescicu — București; Thomas Năgler — Sibiu; Eugenia Greceanu — București; Gheorghe Sebestyen — București; Maria Dogaru — București; Andrei Kovacs — Cluj

Napoca; Gheorghe Cantacuzino — București; Mircea Matei — București; Voica Pușcașu — Iași; Vasile Neamțu — Iași; Ioana Bogdan Cătănciu — Cluj Napoca; Szabol Gutmann — Sibiu. La aceștia s-au adăugat, ca membrii de drept, Dorina Rusu, secretara Secției de istorie a Academiei Române și Paul Niederman — reprezentantul României în Comisia Internațională de Istoria Orașelor, căruia îi revine și funcția de președinte. Au fost aleși, dintre membrii comitetului doi vicepreședinți, Victor Spinei și Gheorghe Cantacuzino — ca și un secretar Vasile Ciobanu. (Conform statutului o persoană poate fi aleasă în una din aceste funcții doar durată a două mandate).

Pentru a-și putea îndeplini sarcinile comitetului se întrunește ori de câte ori este nevoie sau cel puțin o dată pe an. Pe parcursul desfășurării colocviilor se vor redacta procese-verbale în care se vor consemna problemele dezbătute, ca și opiniile exprimate. În caz de paritate la luarea hotărârilor, președintele (sau locțiitorul acestuia) are rol decisiv. În ultimul articol al statutului se prevede că, în cazul desființării comisiei, bunurile ei vor trece în patrimoniul Academiei Române, iar materialele documentare vor fi predate la Arhivele Statului.

Pentru concretizarea obiectivelor enunțate mai sus comisia a elaborat un program de lucru în care sarcinile sînt prevăzute după urgență și posibilități materiale, pe etape succesive.

Conform celor prevăzute în program condiționarea generală a activității Comisiei de istorie a orașelor din România va fi determinată în general de mai mulți factori, printre care se remarcă imperativele cercetării științifice (în strînsă legătură cu orientarea investigațiilor din acest domeniu pe plan internațional), clasificarea elementelor cadru ale abordărilor, ceea ce presupune relevarea priorităților și asigurarea tratării unitare și complexe a temelor.

Pentru coordonarea cercetărilor naționale în domeniul istoriei orașelor se vor lua măsuri în vederea publicării periodice a temelor aflate în studiu, înlesnirii contractelor între specialiști, evitarea paralelismelor, stimularea preocupărilor pentru abordarea istoriei orașelor din toate perioadele istorice, organizarea unor sesiuni

științifice unde specialiștii să-și confrunte opiniile, iar rezultatele obținute într-un domeniu sau altul să fie aduse la cunoștința celor interesați, publicarea de volume tematice. Alte prevederi ale programelor au în vedere lărgirea posibilităților de documentare.

În documentul la care ne referim se evidențiază totodată faptul că, odată cu demararea activității, se va milita pentru înființarea unei biblioteci documentare de profil și realizarea unei colecții de grafică documentară, în care să fie cuprinse originale și copii după hărți, planuri, gravuri, fotografii, filme etc.

Membrii comisiei se vor preocupa totodată de întocmirea unui repertoriu de imagini și hărți existente în arhive, biblioteci, muzee și în colecții particulare. Comisia își propune să sprijine elaborarea Atlasului istoric al orașelor din România; a Dicționarului istoric al așezărilor cu caracter urban din țara noastră, ca și de redactarea unor instrumente de informare științifică pe astfel de teme (catalogue, ediții de documente, monografii etc.). Comisia va milita de asemenea pentru creșterea responsabilității factorilor de decizie și a interesului opiniei publice în vederea protejării, inclusiv printr-o legislație de durată a vestigiilor istorice orașenești.

Pentru includerea investigațiilor întreprinse de specialiștii români în circuitul de valori internaționale, comisia se va strădui să coroboreze eforturile acestora cu cercetările mondiale.

Desigur, acest lucru presupune pe de o parte cunoașterea lucrărilor apărute în acest domeniu în străinătate, pe de altă impulsionează difuzării, în diferite țări ale lumii, a publicațiilor românești redactate în limbi de circulație internațională, ori în limba română dar însoțite de largi rezumate în limbi străine. În scopul stringerii legăturilor cu specialiștii din aceste țări, Comisia va insista pentru găzduirea, de către țara noastră a unei reuniuni anuale a Comisiei Internaționale de Istoria Orașelor.

Cu prilejul întrunirii de la Sibiu s-a desfășurat și o sesiune de comunicări științifice acoperind o tematică adecvată profilului noului organism științific. În plenul sesiunii s-au prezentat comunicările: „Contribuții arheologice la determinarea unor modele privitoare la geneza orașelor medievale din România”; „Aspecte ale cercetărilor arheologice a orașului medieval din Țara Românească”; „Istoria și legenda în stemele orașenești. Bibliografia problemei” (Maria Dogaru — București); „Prezentarea orașelor medievale din România în istoriografia perioadei 1945 — 1990” (Vasile

Ciobanu — Sibiu); „Lucrările preconizate de Comisia Internațională pentru Istoria Orașelor” (Paul Niedermaier — Sibiu).

În continuare, lucrările s-au desfășurat în secții (secția I — cercetări arheologice, probleme de istorie, Secția II, cercetările istorice, orașul și urbanismul). Dovadă a preocupărilor variate ale membrilor comisiei, comunicările s-au referit la: „Orașul Ploiești în evul mediu-descoperiri arheologice” (Nina Neagu-Ploiești); „Studiu privind cunoașterea istoriei orașului Ploiești” (Maria Dulgheru, Liviu Popescu — Ploiești); D.G. Florescu și încercarea sa de istorie bucureșteană” (Tereza Sinigalia — București); „Timișoara oraș medieval, origini dezvoltarea, stadiul actual al cercetării” (Alexandru Rădulescu — Timișoara); „Istoria în mișcare a orașelor” (Petre Beșliu — Vaslui); „Putem vorbi de comisie în istoria medievală a orașelor noastre?” (Gheorghe Sevestyen — București); „Istoria administrației orașenești la Brașov în secolele XIII — XIV (Gernot Nussbächer — Brașov); „Orașele din Muntenia centre administrative în evul mediu și în epoca modernă (Emil Păunescu — Giurgiu); „Suceava — centru al producției meșteșugărești” (Paraschiva Victoria Batariuc — Suceava); „Contribuții la cunoașterea istoriei orașului Iași în epoca modernă” (Rodica Eugenia Anghel-Iași); „Stadiul cercetărilor istoriografice privind orașul Constanța în epoca modernă și contemporană” (Stoica Lascu — Constanța); „București — oraș martir” (Emilia Enache — București); „Realități și perspective ale studiului istoriei urbane medievale românești extracarpătice” (Teodor Octavian Gheorghiu); „De la protourbanism la oraș” (Sabin Adrian Luca — Sibiu); „Orașele ardelen în secolul al XVII-lea în descrierile cronicarilor sași” (Thomas Năgler — Sibiu); „Orașe transilvănene văzute de Johann Conrad Weiss — 1735” (Paul Binder-Brașov); „Armenopolis — oraș baroc” (Virgil Pop — Cluj Napoca); „București un oraș între Orient și Occident. Studiu de identitate și morfologie urbană” (Doina Harboiu — București); „Orașul Cluj și viziunea pictorilor interbelici locali” (Cornel Crăciun — Cluj Napoca); „Automobilul în București. Contribuții la istoria mentalităților și a comportamentului urban” (Oliver Velescu — București).

Seriozitatea cu care comisia și-a demarat activitatea a determinat înregistrarea primelor rezultate. S-a ținut deja (la București — 18 iunie), primul colocviu al comitetului, în care s-au perfecționat documentele de bază și s-a hotărât tema, locul și data la care se va ține, în 1993, sesiunea de comunicări (Brăila, cu prilejul aniversării a 625 de ani de la prima atestare docu-

mentară, tematica fiind „Țirurile și dezvoltarea urbană”.

S-au programat de asemenea și alte colocvii ale comitetului, organizarea la Bacău a sesiunii „Structuri urbane în epoca preromană”, responsabilitatea acțiunii avînd-o Mircea Matei, ca și a unei reuniuni mai largi în ianuarie 1993 la București, avînd drept scop clarificarea noțiunilor de „oraș”, „țir”, de care se va ocupa semnatura acestor rînduri. S-au redactat și difuzat mai multe „Foi informative” și s-au făcut primele demersuri în vederea cuprinderii în planurile editoriale ale Academiei Române a unor volume privind istoria orașelor (studii redactate în limbi de circulație internațională).

O realizare deosebită este constituirea colecției de grafică. Factorul determinat în alcătuirea acesteia a fost donația făcută de Centrul de studii pentru cunoașterea

Transilvaniei din Heidelberg, care a oferit copii după planurile tuturor localităților transilvănene din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Desigur, toate acestea dovedesc preocuparea membrilor comisiei de a concretiza obiectivele înscrise în documentele constitutive, chiar în condițiile unor reduse resurse materiale. Cu prilejul reuniunilor ce au avut loc, s-a relevat totodată că acest organism științific este deschis atît pentru persoanele cercetărilor în domeniul istoriei orașelor cît și instituțiilor legate într-un fel sau altul de această importantă ramură, care sînt chemate să se alăture strădanilor comisiei pentru a face ca vîlul necunoașterii ce acoperă trecutul așezărilor urbane românești să fie risipit cît mai temeinic și mai repede.

MARIA DOGARU

Lucrările celei de a XXVIII-a Conferințe internaționale a Mesei Rotunde a Arhivelor (CITRA), 6—10 octombrie 1991, Haarlem — Olanda

Acest organism internațional și-a propus să dezbătă tema „Finanțarea arhivelor” și să adopte o serie de teze și recomandări deosebit de importante pentru instituțiile de arhive și autoritățile de stat naționale care răspund de activitatea lor.

De la început remarcăm excelenta organizare. S-au constituit două grupe de lucru anglofone găzduite în palatul Provinciehuis, o grupă francofonă care și-a desfășurat lucrările în localul Arhivelor de Stat din Haarlem.

Cei 76 delegați din 50 de țări membre ale Consiliului Internațional al Arhivelor, 13 delegați ai C.I.A., 2 reprezentanți ai Federației Internaționale a bibliotecarilor și bibliotecilor, 16 observatori care de regulă erau arhiviști-translatori ai unor delegații, 7 observatori olandezi, 3 experți din Arhivele de Stat ale Olandei, 5 membri ai Comitetului olandez de organizare a Mesei Rotunde au asistat la deschiderea lucrărilor prin cuvîntările domnului P.R. Brower, comisar regal pentru Arhivele de Stat ale Olandei, domnul K. Buisman, președintele Asociației Regale a Arhiviștilor olandezi și domnul R. Crispo — director general al Arhivelor din Italia, președintele în exercițiu al acestei Conferințe.

Cei trei au subliniat în alocuțiunile lor importanța evenimentului pentru dezvoltarea Arhivelor de Stat sau Naționale din toate țările lumii, spiritul stimulator al sugestiilor și recomandările cuprinse în raportul prezentat participanților și onoa-

rea ce s-a făcut Arhivelor de Stat din Olanda de a găzdui această manifestare internațională.

După deschiderea realizată în aula Muzeului Regal de istorie din Amsterdam a urmat prezentarea raportului CITRA, intitulat „Finanțarea Arhivelor”. Dl. Eric Ketelaar, Arhivistul general al Olandei și secretar al CITRA a insistat îndeosebi asupra tezelor din raport remarcînd că în cazul în care vor fi bine primite de participanți se pot constitui în recomandări ale Rezoluției finale de care în mod cert vor ține seama guvernele din întreaga lume.

Raportul a utilizat datele unei anchete desfășurate în rîndurile arhivelor de stat și naționale membre ale C.I.A., dar la care au rămas numai administrațiile centrale ale Arhivelor din Olanda, Italia, Spania, Germania, Regatul Unit al Marii Britanii, Canada, Noua Zeelandă, Norvegia și S.U.A.

Chiar dacă aprecierile din raport au pornit de la concluziile celui de al X-lea Congres Internațional al Arhivelor ținut la Bonn în anul 1984, formulate succint în titlul temei „sfidarea arhivelor: misiuni crescînde față de resurse limitate”, exemplele date și soluțiile propuse poartă amprenta posibilităților țărilor dezvoltate cu privire la finanțare.

Conferința și-a concentrat lucrările asupra următoarelor patru probleme: 1. Care este costul unui serviciu de arhive? 2. Cum, în cadrul unui serviciu de arhive, resursele

sint alocate diverselor departamente, programe, misiuni? 3. Posibilități pentru un serviciu de arhive de a-și spori resursele. 4. Achiziționarea de noi mijloace prin servicii de arhive.

De la începutul lucrărilor s-a conturat faptul că este dificil de abordat o astfel de temă, de relevat resursele publice și private specifice din care se alimentează sau pe care se sprijină bugetele și finanțarea Arhivelor de Stat sau Naționale în raport cu importanța politico-administrativă, culturală și practică a acestui gen de instituție.

Greutățile se amplifică cind se ține seama de tipurile de administrație ale Arhivelor centralizate sau descentralizate —, sau, ca și statele-federale sau naționale unitare. De altfel, delegațiile Canadei și Elveției, state federale, au ținut să se remarcă acest fapt.

Dezbatările au stîrnit punctele din teze cu privire la folosirea contabilității analitice și a recuperării costurilor, îndeosebi din partea țărilor africane — Senegal, Tunisia și Algeria. Delegații lor ar fi dorit să se facă un raport cu elementele situației din țările lor și nu să se pună problema costuri (eficacitate, cost) avantaj și cheltuieli — beneficii pentru produse și servicii de arhive, așa cum se pune pentru biblioteci și institute de informare-documentare, instituții create exclusiv pentru exploatarea informației.

Intrușit acest punct de vedere a fost susținut și de alte delegații ca Marea Britanie, Canada, Elveția, Luxemburg, care au pus accentul pe faptul că arhivele sint instituții nelucrative, iar analiza costurilor trebuie făcută vizavi de importanța serviciilor, pe care Arhivele le aduc societății pe multiple planuri, au intervenit J. Favier președintele Consiliului Internațional al Arhivelor, (directorul general al Arhivelor Naționale, ale Franței) și Ch. Kecskemeti, directorul executiv al Consiliului Internațional al Arhivelor cu sediul la Paris, care au arătat că: este periculos să se facă calcule economice prin comparație internațională; un cost este în Franța și altul în altă țară; eficacitatea pe om este diferită; condițiile politico-economice din țările lumii sint variate și acestea au influență asupra nivelului de plată al oamenilor; este cert și dovedit că serviciile Arhivelor se întorc în beneficiul statelor, guvernelor și cercetărilor de orice natură, în beneficiul relațiilor internaționale. Și dacă are loc tehnologizarea, are loc totodată creșterea calității serviciilor și a mijloacelor instituției de a găsi noi resurse de finanțare. Ca exemplu de tehnologizare cu urmări benefice pentru Arhive și cercetare s-a dat sistemul

ODISS, introdus de Arhivele Naționale ale S.U.A. Orice document se citește alb-negru și color din orice punct mărit sau micșorat prin ordinator și tehnologia de ilustrație numerică și memorie optică. În această situație nu se mai cheltuie bani pentru personal, timp de căutare în depozite, executare de copii, spații de stocaj, laboratoare, materiale consumabile etc.

În al doilea rind, conferința a urmărit prin dezbaterea acestor teme să rețină atenția guvernelor și ministerelor tutelare că Arhivele sint mai întii profund implicate în problematica politico-administrativă și de aceea bugetele federale sau naționale, centralizate sau locale trebuie să prevadă o finanțare care să asigure dezvoltarea instituției Arhivelor; să arate că este necesară o legislație care să dea posibilitatea ca beneficiile sau recuperarea costurilor să fie întrebuintate în folosul instituției Arhivelor, pentru dezvoltarea unor programe, misiuni sau servicii; să releve că în toate țările cu o imagine reală despre importanța instituției, aceasta se află sub tutela unui minister important din guvern, iar pe plan local administrațiile departamentelor și municipiilor au o grijă deosebită de acest patrimoniu. Analiza costurilor și utilizarea contabilității analitice se face pentru ca Arhivele să se poată apropia cît mai mult de cunoașterea exactă a cerințelor lor, pentru înlăturarea arbitrarului în fixarea bugetelor și pentru a căuta noi resurse existente, în raport cu situația politico-economică din fiecare stat, cu legile care conferă sau nu posibilități de obținere de beneficii prin acoperirea parțială a costurilor.

Arhivele pot recurge la contracte cu fundații, societăți, asociații, companii, întreprinderi economice centrale, științifice, tehnice etc. și chiar cu administrații publice pentru îmbunătățirea eficacității financiare. S-a subliniat aici că problema ține de mentalitate și ideologie.

Spre exemplu, în S.U.A., Franța, Canada, Tunisia, Grecia ș.a., Arhivele federale, naționale sau locale, pentru a-și degaja forțele proprii de unele servicii destinate altor organizații sau persoanelor particulare, încredințează unor instituții sau întreprinderi particulare executarea anumitor operațiuni arhivistice ca ordonarea, inventarierea de material de protecție (cutii, mape, rafturi) și de executare de copii de orice fel de pe documentele din depozitele Arhivelor de Stat sau Naționale. Arhivele Naționale din Washington, prin contract, au cedat un rînd din toate „negativele” lor (microfilm, microfise etc.) unei societăți particulare. Orice cerere de copii adresată Arhivelor este îndrumată spre acea societate.

tate care le execută contra cost. Firește că Arhivele SUA au un beneficiu din acest drept cedat.

O poziție cu totul remarcabilă a avut-o delegația Luxemburgului care a subliniat că finanțarea Arhivelor trebuie să se facă exclusiv de autoritatea publică, deoarece în concepția statului respectiv stă ideea că este o onoare pentru societate să întrețină o astfel de instituție și de patrimoniu. În consecință, orice lucrare pentru instituții și întreprinderi de stat sau particulare, ca și pentru cetățeni se execută gratuit.

J. Favier, președintele C.I.A., a subliniat necesitatea ca legiuitorul, în fiecare stat, să prevadă prin lege cota parte ce trebuie dată de orice contribuabil în finanțele publice pentru instituții de tipul arhivelor, muzeelor ș.a. care au ajuns uneori să ceară fonduri sau sponsorizare și peste granițele naționale, așa cum au făcut unele muzee din Anglia. Delegația canadiană a pus chiar problema moralității în astfel de situații.

În ceea ce privește impactul financiar, s-au pus totuși o serie de întrebări care, cu excepția datelor furnizate de olandezi în raportul CITRA, nu și-au găsit răspunsuri concrete. Menționăm dintre acestea: cât costă un serviciu de arhive pe cap de locuitor; cât costă un inventar arhivistic; cât costă stocajul în depozite, un transfer de arhive de la o administrație la Arhivele de Stat sau Naționale; cât se încasează pentru un serviciu public făcut unui cetățean; cât din bugetul arhivelor acoperă asemenea plăți; ce rol au normele de lucru în creșterea eficienței pe om folosit.

S-au dezbătut cu atenție chestiunile legate de încasări, de investigații pentru a găsi noi resurse financiare de adaptare la raționamentul comercial, de folosire a profitului Arhivelor pentru acoperirea unor activități care nu produc încasări, de cuantumul produselor cu caracter comercial în cadrul sarcinilor normale de serviciu ale Arhivelor și de necesitatea esențială de a se valorifica patrimoniul Arhivelor cu scopul de a acoperi fie și numai într-o mică măsură costurile suportate prin eforturile de finanțare din partea statului. Dezbaterile au scos în evidență două tendințe: una larg deschisă spre orice posibilități și o alta conservatoare. Primul curent a fost reprezentat de SUA, Franța, Olanda, Germania, Spania; cel de al doilea de Marea Britanie, Canada, Elveția, țările din Africa Neagră și arabe maghrebiene.

Desigur este important să reținem că reprezentanții Franței, SUA, Italiei ș.a. au demonstrat că guvernele finanțează Arhivele din motive politice și nu culturale, că serviciul public al Arhivelor, alături de celelalte servicii publice, permite existența

națiunii și a statului. Or, investițiile în cerințele de funcționare normală și de dezvoltare a instituției Arhivelor sînt infime în raport cu alocațiile pentru industrie sau alte ramuri economice sau administrative. De aceea, cei mai mulți participanți la discuții au ținut să reafirme că folosirea posibilităților pe care le oferă societatea Arhivelor trebuie să pornească mai întîi de la legislația națională și de la principiul înglobat în legislație că cine folosește plătește.

S-au dat ca exemple următoarele metode de acoperire a costurilor parțiale, totale sau de obținere a beneficiilor, unele avînd și la noi, în România, aplicabilitatea imediată altele fiind de domeniul viitorului: 1. obținerea de încasări din servicii prin prelucrare directă din bugetele altor administrații sau persoane particulare; a) *prelucrarea arhivistică a documentelor pe care le dețin*, pentru că nu au personal. Arhivele Naționale ale Norvegiei au obținut bani pentru plata a 3 posturi permanente de arhiviști de la Direcția Marinei în vederea prelucrării și prelucrării; b) *plata activităților de documentare, de eliberări de acte și alte tipuri de prelucrări pentru: eliberări de atestate, eliberări de copii de pe acte, dovezi pentru intervenții în justiție, cercetări pentru istoria întreprinderilor sau a unor aspecte de producție, cercetări administrative, cercetări științifice în sprijinul unor ziariști, editori, anchete postale, filmări în localurile arhivelor executate de televiziuni, de companii cinematografice, instalarea de expoziții, pregătirea de documente pentru expozițiile altora, realizarea de copi-right de mulaje de pe sigilii și matrice sigilare, de pe peceti în ceră, facsimile color manuale sau tipografice. Experiențele olandeze, germane, engleze arată că administrațiile arhivelor se conduc în fixarea prețurilor după practica comercială și notarială curentă.*

2. *Contracte cu administrații, edituri care cer: executarea de operații arhivistice normale pentru arhive curente contemporane „tratament de dosare”, (ordonare, inventariere), triaj de dosare (selecționare), sau efectuarea de investigații pentru documente care fac obiectul unei teme de cercetare sau editare de ediții speciale, serii de documente stabilite tematic sau cronologic, memorii etc. În țările occidentale dezvoltate reglementările prevăd monopolul Arhivelor de Stat sau Naționale pentru reproducerea de pe documentele de arhivă. Tarifele sînt în funcție de pagină, filă, tiraj.*

3. *Vizitarea arhivelor* — depozite, laboratoare, săli de lectură de către turiști sau alți doritori, cu excepția cercetătorilor științifici (ca la muzee). Nu sînt impuși la taxe cercetătorii din instituțiile de cerce-

tare de stat sau particulare cu contracte de serviciu sau angajați permanent în aceste...

4. *Acordarea de consultanță.* Potrivit legilor din cele mai multe țări, Arhivele au dreptul de control asupra creatorilor de arhive pentru a verifica condițiile de păstrare și de organizare a arhivelor. Controlul nu se plătește. Îndrumarea dată însă asupra metodologiei de muncă, efectuarea operațiunilor arhivistice și lucrul concret alături de personalul acelor creatori de arhive se facturează în beneficiul Arhivelor. Tot la acest capitol se înscrie instruirea personalului administrațiilor de orice fel trimis la cursuri organizate în sediul Arhivelor sau la sediile acelor administrații.

5. *Închirierea de localuri ale Arhivelor* și transferul de personal permanent de la diferite administrații la Arhive. Olanda a obținut bani închirindu-și depozitele goale și mărirea cu 7% a personalului pentru că diferite administrații au preferat să nu mai aibă cheltuieli legate de stocaj, executarea de operațiuni arhivistice și de personal. Se închiriază amfiteatrele pentru manifestări culturale, științifice, unele săli în care scriitori, pictori și alte tipuri de artiști își prezintă lucrările, dau autografe la întâlnirile cu vizitatorii sau clienții lor.

6. *Vânzarea produselor cu aspect cultural executate de Arhive:* publicații de specialitate, pliante cu scop publicitar, vederi, cărți poștale, afișe, calendare, fulare și alte obiecte tridimensionale cu rol de amintiri. Toate acestea se desfac prin „Buticurile” proprii ale Arhivelor, plasate în centrele comerciale sau turistice ale orașelor, în holurile sediilor Arhivelor.

7. *Obținerea de bani de la sponsori, pentru reclamă* privind sprijinul dat fără nici un altfel de obligații din partea Arhivelor, dar cu beneficii pentru ele, publicitatea în jurul acestor acte de binefacere pot atrage și alți sponsori. Căutarea de ofertanți se face pe bază de fișe întocmite pentru fiecare în raport de atitudinea lor față de Arhive și de actul de cultură în general. a. sint fundații economice, culturale și personalități bogate care fac mecenat. Acestea fie că sponsorizează activitatea publicistică, culturală și chiar de specialitate, fie că acordă bani pentru dezvoltare, automatizare și informatizare etc. De exemplu, în Spania, Fundația Roman Arceas a cheltuit pentru automatizarea Arhivelor din Sevilla 1.400 milioane pesetas. b. Societatea Genealogică Regală din Olanda a oferit 30.000 florini, având drept de publicitate în jurul colaborării cu Arhivele. c. Societatea Genealogică din UTAH — SUA care microfilmează documentele de

stare civilă din toată lumea, a microfilmă și pentru olandezi 500 ml. arhivă care a fost pusă în cutii în mod gratuit de Societatea olandeză „Amicii Arhivelor”, scutind astfel importante sume pentru plata de personal tehnic și arhivistice pentru repertorierea evidenței executată la domiciliul acestor membri. În cazul Olandei, care dispune de aparatură ultra-modernă, Societatea din UTAH — SUA a plătit copierea în valută. Și noi va trebui să avem în vedere această posibilitate.

8. *Executarea de lucrări de restaurare sau conservare* și de punere la dispoziție a materialelor de protecție specifice. Laboratoarele Arhivelor merg în acest domeniu la concurență calitativă și la încasări cu laboratoarele particulare. Totodată, ca urmare a cercetărilor din Arhive, aceste laboratoare execută cutii, mape și alte tipuri de materiale care, având calitatea antiacidă, sint cele mai căutate de creatorii de arhive.

9. *Vânzarea de documente, fragmente de fonduri și colecții arhivistice* chiar de către Arhive în anumite condiții. Problema a stîrnit unele controverse. Mai întîi, legislațiile țărilor sint foarte diferite cu privire la acest domeniu. În al doilea rînd, trebuie să existe un monopol al Arhivelor cu privire la acest capitol. În al treilea rînd, există în toate țările un comerț care scapă acestui monopol, comerț foarte greu de controlat, datorită colecționarilor profesioniști, unor fundații specializate sau amatorilor neprofesioniști. Ce se poate vinde? Orice document supus operațiunii de selecționare și de eliminare ca neavînd valoare pentru păstrat în Arhivele de Stat sau Naționale, hirtia nescrisă de epocă scoasă din unitățile arhivistice, plăcuțele care de regulă se îndepărtează. Cum din fonduri sau colecții se elimină între 25 și 90% și chiar mai mult, în mai multe țări s-au găsit societăți, asociații și personal cu mari posibilități financiare și de localuri care preferă să cumpere aceste documente cu timbre fiscale fără valoare filatelică, cu mărci de fabrici și alte imagini de epocă, filigrane etc., în loc să le elimine trimițîndu-le la fabricile de hirtie. Desigur, cei ce cumpără aceste documente sint liberi să facă comerțul lor cu terți. Așa se întîmplă de pildă în Canada și Italia. Aceste arhive adăpostite de asemenea amatori pot deveni în împrejurări grave (cataclisme, războaie etc.) dovezi istorico-juridice demne de luat în seamă, fără ca statele să fi cheltuit bani pentru ele.

DI. Crispo, președintele acestei Conferințe și director general în Italia, a relatat că problema găsirii de noi resurse financiare pentru Arhive i-a împărțit pe arhiviștii italieni în două tabere. Unii privesc

arhivele ca bunuri culturale, iar alții ca bunuri politico-administrative și de aceea cei din urmă cer ca Arhivele să revină la Ministerul de Interne care oferă următoarele avantaje: — un sprijin mai susținut în guvern împotriva încercărilor de reducere din orice punct de vedere; — o posibilitate de a aplica legile cu privire la arhive, promptă, sigură și hotărâtă; — o protecție calificată, certă în orice împrejurare; — mijloace de modernizare a arhivelor în funcție de întreaga dezvoltare socială și de dotare tehnică a ministerului.

În concluzie, domnii Favier, Crispo, Ketelaar, au accentuat faptul că rostul Conferinței a fost de a contribui pe de o parte la descoperirea de noi proceduri și

servicii de arhive care să aducă beneficii Arhivelor, iar de pe altă parte de a găsi noi resurse financiare prin înlăturarea mentalităților conservatoare. S-a constatat că lucrările Conferinței au pledat în favoarea tezei că Arhivele pot pătrunde în conștiința socială și devin de notorietate publică și prin grija pentru „Finanțarea Arhivelor”.

În încheiere, dl. Ch. Kecskemeti, directorul executiv al CIA, a ținut să afirme că CIA, ca și unele țări dezvoltate, sînt gata să coopereze cu țările în curs de dezvoltare sau cum sînt cele din Europa de est, în curs de reorganizare, pentru a oferi o șansă în domeniile pregătirii cadrelor.

ȘTEFAN HURMUZACHE

ANEXA 1

A XXVIII Conferință Internațională a Mesei Rotunde a Arhivelor, Haarlem, 7—10 octombrie 1991

FINANȚAREA ARHIVELOR

Teze

Prima ședință de lucru: capitolele 1 și 2

- 1.1. Comparațiile bugetare nu permit evaluarea costurilor gestiunii arhivelor.
- 1.2. Contabilitatea analitică este utilă pentru a face să se înțeleagă că obiectivul recuperării costurilor poate să servească ca unul dintre instrumentele politicii în materie de finanțare a serviciilor de arhive.
- 1.3. Recuperarea costurilor fie că este sau nu luată în considerare, contabilitatea analitică facilitează deciziile în materie de gestiune.
- 1.4. În serviciile de arhive, contabilitatea analitică, nu prezintă interes decât dacă ea se face în funcție de politica pusă în lucru și dacă se așteaptă ca mai întii ea să servească pentru a produce cîștiguri.
- 1.5. Analiza costurilor propuse de teoria gestiunii a devenit așa de complexă încît ea poate să ducă, desigur, în organisme fără scop lucrativ, la un labirint de concepte și de rezultate calcuate, puțin operaționale din punct de vedere politic.
- 1.6. Pentru a putea compara sistemele de repartitie a resurselor după funcții, programe sau departamente, în cadrul instituțiilor de arhive, este indispensabil să se pună la punct un tablou de produse cu valabilitatea generală¹.

A 2-a ședință de lucru: capitolul 3

- 2.1. Eficacitatea financiară (cost-eficacitate) a Arhivelor trebuie să fie îmbunătățită atât prin reducerea costurilor de gestiune cît și prin creșterea randamentelor.
- 2.2. Recurgerea la contracte din afară poate îmbunătăți eficacitatea financiară.
- 2.3. În cea mai mare parte a instituțiilor de arhive este posibil să crească randamentul pe funcționar.
- 2.4. Efortul prioritar în materie de eficacitate, trebuie făcut de serviciile care au relații cu publicul și în mod special de serviciile avînd relații cu cercetătorii.
- 2.5. Există puține șanse ca studiile și discuțiile prelungite cu privire la adecvarea costurilor și tarifelor să ducă la rezultate mai bune decît cele obținute prin intermediul prețurilor în vigoare.

- 2.6. Cu ocazia fixării prețurilor este indispensabil să se țină seama de costul serviciului oferit.
- 2.7. Compararea între taxele precedente de diferite instituții de arhive nu are sens decât pentru a cunoaște metodele de calcul care au servit la stabilirea lor.
- 2.8. Arhiviștii care au recurs la contabilitatea analitică și la acoperirea costurilor pentru a asigura resursele necesare funcționării serviciilor se substituie de fapt conducerii.

A 3-a ședință de lucru: capitolul 4 A

- 3.1. Încasările percepute după principiul „cel care folosește plătește” dau o idee precisă despre importanța pe care publicul o recunoaște Arhivelor.
- 3.2. Administrațiile trebuie să participe la finanțarea Arhivelor cu ajutorul aplicării în interior a principiului „cel care folosește, plătește”.
- 3.3. A sosit momentul de a cere administrațiilor să plătească costul serviciilor furnizate de personalul din arhive.
- 3.4. Trebuie concepută investigarea surselor de finanțare ca o acțiune regulată pe termen lung și nu ca inițiative ocazionale. Această investigație trebuie să fie sistematică și planificată.
- 3.5. Arhiviștii trebuie să știe să se adapteze la un raționament mai comercial.
- 3.6. Obiectivul protecției culturii nu poate constitui un argument care să permită interzicerea vânzării unor piese (fragmente) din arhive, cu cerința de a fi respectate anumite condiții.
- 3.7. Societatea „Prietenii Arhivelor” constituie un mijloc important pentru a face ca arhivele să beneficieze de resurse particulare.
- 3.8. Nu este vorba de a accepta ca funcționarea însăși a Arhivelor să depindă de resurse furnizate de sectorul particular.
- 3.9. Bugetele personalului, întreținerea localurilor și cheltuielile fixe nu trebuie în nici un caz să devină dependente de resursele particulare.
- 3.10. Există astăzi o piață arhivistică care scapă monopolului Arhivelor publice.
- 3.11. Arhivele pot, prin protecția sponsorilor în general, îndeosebi prin sprijinul financiar extern, să învețe să se miște în universul socio-economic.

A 4-a ședință de lucru: capitolul 4 B

- 4.1. Instituția, pentru a pune la punct noi produse arhivistice, trebuie să fie rentabilă: profitul general adus de noile produse trebuie să fie suficient pentru a acoperi unele operațiuni arhivistice care nu produc încasări.
- 4.2. Noile produse trebuie să se situeze în extinderea normală a sarcinilor unui serviciu de arhivă.
- 4.3. Noile produse trebuie să fie legate de funcțiunile esențiale ale arhivelor pe care sînt chemate să le consolideze.
- 4.4. Angajîndu-se în activități comerciale, Arhivele trebuie să se orienteze mai puțin spre trecut și mai mult spre viitor.
- 4.5. Cu ocazia tăierilor bugetare, Arhivele sînt primele care suferă și, atunci cînd situația financiară se ameliorează, ele sînt ultimele care profită de aceasta.
- 4.6. Dacă Arhivele ajung să producă noi resurse pentru ele însele, poziția lor se va consolida în aceeași măsură cu ocazia discuțiilor bugetare anuale.

ANEXA 2

A XXVIII-a Conferință Internațională a Mesei Rotunde a Arhivelor, Haarlem — 7—10 octombrie 1991

FINANȚAREA ARHIVELOR

Recomandări

Conferința declară:

- că Arhivele publice trebuie să fie temeinic finanțate prin fonduri publice, dar se pot adapta la căutarea unor finanțări particulare care să ajute la realizarea anumitor proiecte;
- că, realizînd acest lucru, Arhivele trebuie să definească în mod clar obiectivele vizate și să dezvolte o strategie specifică pentru a-și obține finanțările. În nici un caz, Arhivele publice nu trebuie să depindă de finanțările particulare pentru îndeplinirea misiunilor lor esențiale;

— că, chiar dacă procentajul din buget provenind din surse particulare este slab, Arhivele își întăresc poziția, convingând astfel autoritatea tutelară că ele au obținut în exterior notorietate și protecție.

Conferința, considerind că prin comparații bugetare nu se obține o imagine reală a costurilor funcționării unei instituții de arhivă, chiar dacă fiecare din elementele sale sînt bine identificate și definite, iar baza de date este standardizată, crede că Arhivele trebuie să analizeze fiecare din elementele bugetului lor pe mai mulți ani consecutivi; ea recomandă în plus ca, pentru a facilita comparația între diferitele instituții de arhivă, CIA să dezvolte norme de analiză bugetară.

Conferința, considerind că pentru îndeplinirea misiunilor de ocrotire a patrimoniului arhivistic și de servicii de guvernămînt, Arhivele trebuie să-și amelioreze eficacitatea financiară și că acest lucru se poate realiza, de exemplu, prin reducerea costurilor de gestiune și prin ameliorarea productivității, recomandă ca Arhivele să dezvolte indicatori fiabili de evaluare pentru a controla progresul lor în materie de ameliorare a eficacității financiare.

Conferința, recunoscînd că dezvoltarea noilor produse și servicii poate să facă să sporească imaginea de marcă a Arhivelor și să genereze încasări suplimentare, recomandă ca Arhivele să caute să obțină credite de la autorități, iar de aceste încasări să beneficieze programele din Arhive.

Conferința, subliniind că arhiviștii trebuie să-și sporească propria experiență în materie de gestiune financiară, recomandă ca CIA să dezvolte o bibliografie de bază și un program pilot pentru cursuri de formare a arhiviștilor experimentați în materie de gestiune a arhivelor (în care gestiunea financiară este element central), în care obiectivul va fi de a identifica elementele de bază ale acestei experiențe ce include și contribuțiile altor sectoare.

Conferința recunoaște că societățile prietenilor Arhivelor pot, în anumite condiții, să constituie un suport atît moral cît și financiar pentru serviciile de arhivă, colectînd ajutoare, mobilizînd binevoitori și participînd la valorificarea arhivelor².

Conferința consideră că Arhivele trebuie să dezvolte o anumită politică de cercetare fondurilor, estimează că este necesară cercetarea resurselor finanțării ce pot proveni din sectorul particular pentru a realiza cîteva proiecte care trebuie să se situeze în cadrul politicii generale a arhivelor. În afară de aceasta, ea estimează că regulile care trebuie urmate pentru cercetarea fondurilor și colecțiilor³ vor face utilă intenția de a elabora directive și recomandări ca CIA să fie însărcinat cu pregătirea lor.

Conferința, respingînd, în principiu, achitarea de taxe de către utilizatori, recunoaște cu toate acestea că taxele pot fi impuse pentru servicii bine definite, cu condiția ca, fiind tarifele, arhivele să analizeze costul real al serviciului și să decidă în mod clar cum să fixeze tarifele: inferioare, egale sau superioare prețului de cost⁴.

Conferința internațională a Mesei rotunde a Arhivelor, reafirmînd necesitatea unei susțineri tehnice și financiare pentru a promova serviciile de arhivă în țările în curs de dezvoltare, constată că eforturile țărilor dezvoltate în domeniul cooperării bilaterale, sau multilaterale nu necesită numai finanțări guvernamentale ci și finanțări provenind din alte surse. CIA, în cadrul restructurării sale, trebuie să traducă într-un program specific această necesitate urgentă⁵.

Conferința internațională a Mesei Rotunde a Arhivelor exprimă profunda sa recunoștință guvernului Olandei și provinciei Olandei de Nord, ca și orașelor Haarlem și Amsterdam, Societății Regale a Arhiviștilor olandezi și Arhivistului general pentru generoasa lor ospitalitate. Ea exprimă gratitudinea sa autorilor raportului novator⁶ care i-a fost prezentat ca și membrilor comitetului de organizare pentru reușita perfectă a acestei Conferințe.

¹ După textul englez: „... cu valabilitate care să fie dezvoltate”.

² În discuțiile finale asupra rezoluției s-a produs eliminarea acestui paragraf.

³ S-a propus traducerea expresiei: „fund raising” cu „cercetarea fondurilor și colecțiilor”.

⁴ S-a propus înlocuirea tarifelor inferioare egale sau superioare cu tarife majorate sau reduse.

⁵ S-a propus ca CIA să încurajeze țările în curs de dezvoltare.

⁶ Raportul stimulator.

Reuniunea Comitetului de conservare restaurare al Consiliului Internațional al Arhivelor

În perioada 20–22 mai 1992 s-a ținut la Paris reuniunea anuală a Comitetului de conservare restaurare al Consiliului Internațional al Arhivelor. Acțiunea a fost găzduită de Arhivele Naționale ale Franței în sediul Centrului de primire și cercetare a Arhivelor Naționale (CARAN).

Scopul reuniunii l-a constituit dezbaterea unor probleme de cooperare cu alte organisme internaționale pe tema de interes reciproc, alinierea unei tematici ce va fi supusă Congresului Internațional al Arhivelor (Montréal, septembrie, 1992), dezbateri unor programe tehnice aflate în lucru și schimburi de experiență asupra evoluțiilor la zi pe probleme de conservare și restaurare în țările participante.

La lucrări au participat delegați din S.U.A., Franța, Germania, Marea Britanie, Spania, Italia, Norvegia, Canada, Belgia, Ungaria, Slovacia, Slovenia, Zambia și România. Au participat de asemenea Jean Favier, președintele Consiliului Internațional al Arhivelor și director general al Arhivelor Naționale ale Franței, Charles Kecskemeti, director executiv al Consiliului Internațional al Arhivelor, Michel Duchein, președintele Comitetului pentru construcții și echipamente al CIA, Jean Marie Arnoult, delegat al Federației Internaționale a Asociațiilor de Bibliotecarii (IFLA), Abdelaziz Abid, șeful Programului de informare generală al UNESCO, precum și oficialități și specialiști francezi.

În ședința de deschidere, după cuvântul de salut, Jean Favier a apreciat faptul că reuniunea este formată dintr-un corpus de experți a căror numire în comitet ca membri sau corespondenți are mai puțin o semnificație de reprezentare a instituțiilor din care provin și se bazează în mai mare măsură pe competența profesională a acestora, ei fiind chemați să direcționeze și să soluționeze probleme de ordin tehnic în beneficiul tuturor țărilor membre ale CIA. Din aceste motive, comitetul nu are o reprezentare geopolitică generală, ci una preponderent euro-americană. Vorbitoarea a făcut distincție între instituțiile de arhivă și cele muzeale și bibliotecii, subliniind că arhivele au la bază un patrimoniu inaccesibil marelui public și prezintă particularități de organizare și funcționalitate. Din aceste motive, instituțiile de arhivă au puțin șanse de autofinanțare, având în schimb mari necesități de subvenționare.

Kenneth Harris, președintele Comitetului de conservare restaurare, a scos în evidență că „arhivele sint șantierul intelectual al

umanității” în care se concentrează informații scrise de toate categoriile și din toate timpurile, fiind prin aceasta o sursă nepuizabilă de inspirație pentru prezent și viitor. Din acest motiv politica și programele de conservare a arhivelor se bucură de o considerație majoră atât la nivel național, în cele mai multe state, cât și la nivel internațional.

Charles Kecskemeti a făcut o amplă prezentare a unui proiect de restructurare majoră a CIA ce va fi dezbătut și adoptat la viitorul Congres Internațional al Arhivelor. Restructurarea proiectată urmărește în linii generale să asigure mai multă suplețe Consiliului Internațional al Arhivelor și organismelor sale și să stimuleze ceea ce vorbitorul a numit producția intelectuală pe teme de interes comun. A informat totodată că peste 4 ani Congresul Internațional al Arhivelor se va ține în China.

O informare privind activitatea Comitetului pentru construcții și echipamente, prezentată de Michel Duchein, a evidențiat faptul că acest comitet, înființat în urmă cu 4 ani, și-a concentrat activitatea pe adaptarea clădirilor vechi ca depozite de arhivă, exigențele de proiectare privind securitatea și paza arhivelor, spațiile de arhive deschise publicului și structura spațiilor tehnice din aceste instituții. Rezultatele acestor preocupări au fost publicate în revista „Janus”, editată de C.I.A.

Rolf Dahloe, președintele TC 46/SC 10 al Organizației Internaționale de standardizare în domeniul conservării și restaurării documentelor, a prezentat o informare privind activitatea acestei organizații în domeniul conservării și restaurării documentelor, punind în discuție un proiect de standard pentru hirtii speciale destinate elaborării documentelor cu termen de păstrare permanent. A rezultat din dezbateri că țările dezvoltate au deja asemenea standarde, iar în unele dintre ele guvernul obligă instituțiile publice la folosirea acestor hirtii. Legat de temă a reieșit totodată necesitatea și utilitatea standardizării cerneurilor folosite la elaborarea documentelor. S-a mai subliniat că ar fi necesar un standard care să definească calitatea de documente permanente; un regulament etic de intervenție tehnică asupra documentelor istorice, standarde privind construcțiile și spațiile tehnice din arhive.

Problematika de interes arhivistic desfășurată de UNESCO a fost prezentată de Abdelaziz Abid, care a subliniat importanța studiilor RAMP (Records and Archi-

ves Management Programme) editate de această organizație, precum și a unor programe informatice cum ar fi UNISIST sau programul MICRO CDS/ISIS. Vorbitoarul a comunicat că UNESCO a inițiat un program de salvare sau protecție a unor arhive importante și reprezentative pentru evoluțiile politice din acest secol, comparabil cu Programul Gamma Communication destinat siturilor istorice. Pentru început, acest program se va aplica arhivelor din Sankt Petersburg, Praga și Sanaa, considerate ca reprezentative pentru evoluții politice speciale.

Din dezbateri și din vizitele de specialitate efectuate, participanții au ajuns la concluzia că cercetările de conservare și restaurare trebuie să fie direcționate pe perfecționarea tehnicilor de testare a stării de conservare a documentelor, pe dezvoltarea unor sisteme de tratamente de masă a documentelor și pe punerea la punct a unor metode cât mai moderne de restaurare a documentelor.

Delegația franceză a atras atenția asupra nevoii de pază a arhivelor, deoarece în acest an un individ neidentificat a pătruns în arhivele din Toulouse pe care le-a stropit cu benzină și le-a incendiat. A fost prezen-

tat un film privind operațiunile de recuperare și s-a hotărât ca atât filmul acesta cât și alte materiale video să fie prezentate la Congresul Internațional al Arhivelor.

În încheiere, delegații au adoptat o rezoluție prin care Comitetul hotărăște publicarea într-o formă concentrată a intervențiilor și informărilor, a acceptat proiectul de standard al Organizației internaționale de standardizare privind hirtia specială pentru documente, s-a angajat să analizeze și să formuleze observații asupra instrucțiunilor privind proiectarea spațiilor pentru depozitare și manipulare în siguranță a chimicalelor în sectoarele tehnice ale arhivelor și a decis publicarea Ghidului de restaurare și conservare întocmit de membrii comitetului.

S-a hotărât ca activitatea de cooperare internațională în domeniul conservării și restaurării documentelor de arhivă va continua, urmînd ca formele concrete de lucru să fie hotărîte după ce vor fi cunoscute hotărârile Congresului Internațional al Arhivelor asupra proiectului de restructurare supus dezbaterii.

FLOREA OPREA

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

Nicolae Dabija, *Moldova de peste Nistru—vechi pământ strămoșesc*, Chișinău, 1990, 80 p.

Nicolae Dabija este un poet dublat, în mod fericit, de un istoric. Pasiunea lui pentru cercetarea istorică este veche și el se află nu la prima sa carte. În cartea de care ne ocupăm, Nicolae Dabija demonstrează că Moldova este mai mare decât ne sugerează unii și că vicisitudinile istoriei și seria succesivă de „eliberări” au ajuns să o fărâmițeze din ce în ce mai mult.

În condițiile în care astăzi unii ridică din nou pretenții cu argumente de tip tanc, rachetă și arme automate, argumentarea istorică este deosebit de actuală. Deși, vrînd nevrînd, ea nu este suficientă într-un dialog în care o parte vine cu argumente iar cealaltă cu gloanțe. Deși cu o tentă de popularizare — ceea ce nu are nimic rău în sine — cartea este o sinteză bazată pe o cunoaștere complexă a izvoarelor istorice și pe o bibliografie largă a problemei. Aceste izvoare demonstrează că în vremea lui Burebista, Dacia se întindea de la Bug pînă în Moravia și de la Carpați pînă în Balcani. Și tot în această perioadă Nistrul curgea în interiorul țării și nu la marginea ei.

Bogdan Petriceicu-Hașdeu a scris că: „Înainte de anul 1230, o poporată curat românească reușește a se așeza departe peste Nistru, în regiunea Volinici, fondind acolo cîteva principate confederate, cunoscute în cronică rusească sub numele de „Principii Bolohoreii”. S-au păstrat numeroase mărturii, cronici, memorii ale unor călători străini care demonstrează că din cele mai vechi timpuri moldovenii au locuit și pe pămînturile de dincolo de Nistru. În anul 1766, guvernul rus trimite pe Andrei Constantinov „dincolo de Bug” în recunoaștere. În raportul său acesta scrie că în nici o localitate din cele vizitate (Golta, Balta, Crivoe, Ozero) n-a găsit nici un supus rus și n-a auzit decît vorbă moldovenească și tătarească. Tot el specifică faptul că în satul Bobric „în afară de preot, care știe rușește n-am găsit pe nimeni și aici trăiesc numai moldovenii”.

Este, de asemenea, cunoscut faptul că boierii moldoveni aveau întinse proprietăți în această zonă, păstrîndu-se documente care atestă acest lucru.

A urmat însă perioada de expansiune a Imperiului rus și eliberările succesive de sub jugul otoman. Tot în această perioadă are loc o rusificare masivă, începînd cu denumirile localităților. Astfel, Valea Hoțului devine Dolinskoe, Birne-Kotovsk, Malai-Karataevco, Urita-Elenovke, Mărculeni-Dimovka, Întunecata-Svetloe etc.

Constituie o pagină de istorie colaborarea militară dintre moldoveni și ucrainieni. Ucrainion înseamnă om de la margine: O lungă perioadă Moldova nu s-a învecinat direct cu Rusia ci cu Ucraina. De pildă se cunoaște faptul că Bogdan Hmielnițki avea între cei 13 polcovnici ai săi care comandau 40.000 de cazaci, șase polcovnici și zece mii de moldoveni în oastea sa. Cronicile poloneze menționează că între ostașii lui Bogdan Hmielnițki cele mai curajoase erau „cohortele de veterani ale dacilor transnistrienii”.

Timp de două veacuri au loc bătălii succesive între ruși și turci, purtate pe teritoriul Moldovei. De abia în anul 1774 Rusia ajunge să aibă frontiera cu Moldova. Începînd cu această dată se intensifică și procesul de colonizare și rusificare forțată.

În 1917 are loc primul Congres al moldovenilor de dincolo de Nistru. Delegații cer alipirea Transnistriei la Basarabia. Aproape toți delegații au fost ulterior împușcați din ordinul lui Stalin. A urmat apoi crearea unei republici moldovenești fantomă, în care nu se vorbea limba română, ci rușește, iar asimilarea moldovenilor de peste Nistru capătă proporții înfrîntoare.

Voi încheia citînd din cartea lui Nicolae Dabija: „Toți „eliberatorii” — Imperiul otoman, Imperiul austriac, Imperiul rus n-au pregetat să ne „elibereze” și de cîte o bucată de țară. Iar azi, cei pe care i-am primit altădată în casa noastră — găgăuzii, ce și-au găsit salvarea de fanatismul fraților lor musulmani în părțile noastre, rușii, ucrainienii etc. care au ținut calea orașelor de pe malul Nistrului în anii de după război în căutarea unei bucăți de pîine — acum și-ar dori autonomii statale pe pămîntul și așa destul de ciopîrțit al biete noastre fărîșoare”.

VASILE MATEI

Virgil Olteanu, *Din istoria și arta cărții. Lexicon*, București, 1992, 399 p.

Rod al unei îndelungate și laborioase cercetări, cartea distinsului profesor Virgil Olteanu reprezintă nu numai o premieră editorială, ci, mai cu seamă, un act de cultură. Izvorit din necesitatea de a prezenta într-un mod unitar informații bogate și variate referitoare la carte, privită ca fenomen al vieții sociale, prezentul lexicon (ce poartă, în foaia de titlu, precizarea „Vademecum pentru editori, ziariști, tipografi, bibliotecari, librari, documentariști, arhiviști, muzeografi, profesori și studenți”) este destinat atît celor care, prin profesia lor, lucrează nemijlocit cu cartea — constituindu-se într-un util instrument de lucru —, cit și tuturor celorlalți cititori dornici de a cunoaște principalele date privitoare la istoria, tehnica, arta și răspîndirea cărții.

Dicționarul de față, aparținînd domeniului lexicografiei bibliologice, este cea dintîi lucrare cu astfel de profil din literatura românească de specialitate¹ și, prin caracterul său enciclopedic, una dintre puținele existente pînă în prezent pe plan internațional. Lucrarea cuprinde, pe lîngă materialul lexicografic propriu-zis, o prefață, semnată de reputatul specialist care este profesorul Dan Simonescu, o notă aparținînd autorului, în care sînt prezentate principiile de elaborare a lexiconului. o listă de abrevieri, o bibliografie selectivă (dar suficient de cuprinzătoare pentru a-și putea da seama de imensa muncă de documentare și cercetare depusă de autor) și o anexă, extrem de utilă, incluzînd semnele de corectură.

Dicționarul înregistrează circa 3000 de cuvinte-titlu ordonate alfabetic. Articolele sînt astfel structurate încît succesiunea datelor expuse să confere lucrării un caracter unitar: după fiecare leamă, însoțită de eventualele ei variante, sînt indicate sensurile (înaintea fiecăruia dintre ele precizîndu-se domeniul din care face parte), sinonimele și expresiile în ordinea strict alfabetică a constituenților. Urmează apoi informații cu caracter istoric și enciclopedic, avînd fie un caracter general, universal, fie unul special, referitor la cultura românească. În încheiere, acolo unde este cazul, se indică abrevierile cuvîntului respectiv.

¹ Puținele lucrări cu tematică înrudită (ca de exemplu, *Vocabularul tipografului* publicat în 1940 de Virgil Molin sau *Vocabularul de bibliologie*, elaborat în 1966 de un colectiv al Bibliotecii Academiei Române sub coordonarea lui N. Georgescu-Titus) sînt de proporții reduse și se referă la domenii restrînse.

Urmărind să ilustreze atît activitățile și disciplinele care țin de scris și de carte, cit și domeniile adiacente, dicționarul consemnează și explică termeni din domeniile bibliologiei, conservării și restaurării, legăturii, poligrafiei, redactării, edității, dar și din cele ale arhivisticii, codicologiei, cronologiei, diplomatice, filigranologiei, filateliei, genealogiei, heraldicii, medalisticii, paleografiei, sigilografiei etc.

Semnarea sinonimelor în cadrul fiecărui articol contribuie la oferirea unei informații detaliate și, totodată, demonstrează faptul că, alături de beletristică, limbajul tehnic-științific poate constitui o sursă de îmbogățire a limbii, un izvor al sporirii valorii expresive a limbii române.

Unul dintre meritele acestei lucrări este caracterul enciclopedic al informațiilor referitoare la istoria și locul pe care îl ocupă cartea și scrisul în cultura românească și universală. Respectînd normele și uzanțele lexicografice, explicațiile cuprind date, caracterizări, referiri istorice care reprezintă un minimum necesar de cunoștințe legate de un anumit domeniu sau de o anumită noțiune (de exemplu, a se vedea articolele *carte*, *editură*, *ediție*, *scriere*, *tipar*).

Menționăm, de asemenea, includerea în dicționar a unor nume proprii întrebunțate pentru a desemna o anumită noțiune (*Baskerville*—ediție, *Didot*—oficină editorială, *Plantin*—atelier tipografic etc.), precum și a cuvintelor/sensurilor care aparțin limbii comune dar care, totodată intră în sfera tematică a dicționarului (abecedar, academie). Binevenită este înregistrarea unor termeni, elementari pentru cei a căror profesie este scrisul, dar utili celor care fac primii pași în munca de elaborare a unei lucrări: *apud*, *ibidem*, *passim*.

Alături de bogăția, varietatea și calitatea informațiilor oferite de autor, vom remarca, și nu în ultimul rînd, modul de redactare a lucrării care, în ciuda caracterului său tehnic, îmbină concizia cu claritatea și eleganța exprimării, ariditatea (inerentă oricărui domeniu științific) cu frumusețea care se ascunde în fascinantul univers al cărții. În sfîrșit, se cuvine să amintim ilustrația bogată care însoțește explicațiile, precum și condițiile grafice deosebite ale lucrării.

ANA-CRISTINA HALICHIAȘ.

Birger Munk Olsen, *L'étude des auteurs classiques latins aux XIe et XIIe siècles*, t. I, *Catalogue des manuscrits classiques latins copiés du IXe au XIIe siècles. Apicius-Juvénal*, Paris, 1982; t. II, *Catalogue des manuscrits classiques latins copiés du IXe au XIIe siècles. Livius-Vitruvius*, Paris, 1985; t. III, 1, *Les classiques dans les bibliothèques médiévales*, Paris, 1987; t. III, 2, *Addenda et corrigenda — Tables*, Paris, 1989.

Operă de vastă erudiție, cartea lui Birger Munk Olsen, profesor la Universitatea din Copenhaga și președinte al Centrului Național de Cercetare Științifică din Danemarca, contribuia în mod substanțial la progresul cunoștințelor asupra „umanismului”, medieval, fiind totodată un instrument indispensabil oricărei cercetător interesat de istoria manuscriselor și a textelor.

Cele patru volume ale lucrării — limitate la studierea a 57 de autori, cei mai vechi și cei mai reprezentativi ai antichității romane — își bazează investigația pe manuscrisele însele și pe cataloagele bibliotecilor medievale, sursa cea mai potrivită pentru a răspunde la întrebarea: de cine, când, unde, și mai ales, cum au fost citite textele?

Primele două volume cuprind catalogul a 3000 de manuscrise clasice copiate în secolele IX—XII și conservate actualmente în 335 de biblioteci din Europa, Canada și SUA. Fiecare dintre cele 57 de capitole este precedat de o scurtă bibliografie a studiilor consacrate acestui subiect și de o listă sistematică de *incipit* și *explicit* care țin cont de diferitele forme sub care ni s-au păstrat operele clasice (de la versiunea integrală la fragmentul izolat), ca și de numeroasele texte folosite pentru identificarea acestor opere (vitae, comentarii etc.). Descrierea manuscriselor acordă un spațiu larg aspectelor codicologice.

Tomul III, 1 își propune să reconstituie, pe cât posibil, numărul de texte clasice aflate în colecțiile de cărți medievale. În acest scop, se face o scurtă prezentare, însoțită de o bibliografie concisă, a circa 400

de biblioteci și sînt descrise și analizate aproximativ 350 de cataloage de biblioteci și alte documente similare datînd din secolul al VIII-lea pînă la începutul secolului al XIII-lea.

Ultimul volum (III, 2) cuprinde substanțiale *Addenda et corrigenda* care aduc la zi (pînă în 1989) informațiile, precum și indici pentru cele patru volume, inclusiv lista celor 2500 *incipit* și un indice al celor 3400 de manuscrise studiate sau citate.

În anul 1991, profesorul Olsen a publicat în „Revue d'histoire des textes”, tome XXI, p. 37—76, o completare a impresionantelor sale lucrări *Chronique des manuscrits classiques latins (IXe — XIIe siècles)*, impusă de progresele notabile înregistrate după anul 1989 de cercetările privind manuscrisele clasice și transmiterea textelor antichității romane. Sînt prezentate cele mai recente cataloage ale manuscriselor din scriptoriile și bibliotecile actuale. Totodată sînt aduse noi date privitoare la manuscrisele unor autori clasici (Apuleius, Caesar, Cicero, Celsus, Florus, Gellius, Horatius, Iuvenalis, Livius, Ovidius, Persius, Petronius, Plinius, Propertius, Sallustius, Seneca, Statius, Suetonius, Tibullus, Varro, Vergilius).

Am făcut această scurtă prezentare a unei lucrări de înaltă erudiție și de mare amploare deoarece considerăm că ea poate fi un model (cel puțin metodologic, dacă nu mai mult) pentru oricare cercetător interesat de antichitatea clasică și de moștenirea ei medievală.

ANA-CRISTINA HALICHIAȘ

EMMA IVÁNYI, ESTERHÁZY PÁL NÁDOR KÖZIGAZGATÁSI TE-
VÉKENYSÉGE (1681—1713) (Activitatea administrativă a palatinului
Esterházy Pál (1681—1713), Budapesta, 1991, 462 p.

Lucrarea Emmei Iványi intitulată *Activitatea administrativă a palatinului Esterházy Pál (1681—1713)*, se înscrie în cadrul publicațiilor Arhivei Naționale a Ungariei, dedicate istoriei autorităților și funcțiilor oficiale. Scopul acestei lucrări este prezentarea activității administrative a palatinului Esterházy Pál, care a deținut această funcție timp de 32 de ani. Partea referitoare la activitatea juridică a palatinului ur-

mează să fie prezentată într-o lucrare separată. Importanța ei rezidă în special în faptul că prezintă o perioadă deosebit de dificilă din istoria Ungariei cu toate transformările care au avut loc după alungarea turcilor și începuturile dominației habsburgice.

Prima parte a lucrării cuprinde izvoarele arhivistice folosite pentru întocmirea ei, precum și lista literaturii de specialitate con-

sultat de autoare. Cele mai multe documente provin de la Arhiva Națională a Ungariei (Arhiva cancelariei ungare, Arhiva tezaurarială, Arhiva războiului de eliberare condus de Thököly, Arhiva războiului de eliberare condus de Rákóczi, Arhiva regnicolară, Arhive familiale, Arhiva ramurei princiare a familiei Esterházy și colecția de după 1526, Arhiva Comitatului Pesta și Arhiva catedralei din Esztergom).

Autoarea subliniază în introducerea lucrării (p. 15–31) faptul că nu există o monografie a instituției palatinatului după bătălia de la Mohács. De aceea, principalele probleme studiate au fost următoarele: sfera de activitate a palatinului (inclusiv ca locțiitor al regelui) și modul de rezolvare a problemelor organelor oficiale care-i stăteau la dispoziție.

Înainte de Mohács, palatinii maghiari erau imputerniciți în trei zone: ca locțiitori ai regelui în guvernare, în justiție (palatinul era judecătorul suprem după rege) și în armată (palatinul era conducătorul armatei). În afara acestora, palatinii mai aveau și alte atribuții stabilite prin lege, ca de exemplu legea din 1485 a lui Matei Corvin, care cuprindea așa numitele *articole palatinală*. În secolul al XVII-lea sfera de activitate a palatinului (cel puțin în principiu) era largă, dar treptat s-a desființat în mai multe părți și odată cu aceasta s-a răspîndit și arhiva palatinului.

Pe baza materialului arhivistic studiat Emma Iványi prezintă în detaliu activitatea palatinului Esterházy Pál. Menționăm capitolele „Împărțirea administrativă a țării. Atribuțiile teritoriale ale palatinului” (p. 32–42), „Palatinul ca locțiitor al regelui” (P. 43–66) – conform legilor și obiceiurilor, palatinul Ungariei era în același timp și locțiitorul regelui. Matei Corvin prin legea din 1485 – *articolul palatinal* – a stabilit sfera de acțiune a palatinului, iar stările au susținut necesitatea menținerii instituției palatinală și în același timp ideea că palatinul trebuie să fie locțiitorul regelui. Un alt drept al palatinului, dreptul de danie, este prezentat în cadrul capitolului „Daniile palatinală” (p. 67–92). În primele secole ale regalității maghiare, dreptul la danie a fost un drept regal exclusiv. În secolele următoare, dreptul de danie se extinde și asupra palatinului ca locțiitor al regelui. Din perioada palatinatului lui Esterházy Pál există aproximativ 650 de scrisori de dani palatinală. Aceste dani nu puteau depăși suprafața a 32 de sesii iobăgești.

Un alt capitol se referă la „Rolul palatinului în apărarea țării” (p. 93–133). Numirea ca palatin de Curtea de la Viena a lui Esterházy Pál a fost în primul rând

o numire militară. El a fost considerat înainte de toate *ostas*, fapt care rezultă și din documentele epocii care-l menționează în primul rând meritele militare. În acest context se înscriu și relațiile dintre palatin și căpitani supremi, comandanți ai forțelor de la graniță. Un alt capitol al lucrării se referă la „Rolul palatinului în administrarea dărilor” (p. 134–223). Epoca palatinatului lui Esterházy Pál este caracterizată prin creșterea impozitelor și a lărgirii aparatului de stat. Datorită deselor războaie care s-au purtat în această perioadă au fost necesare numeroase impozite pentru susținerea armatei. În acest context a crescut și rolul palatinului în administrarea dărilor.

O altă funcție importantă a palatinului era și aceea de mijlocitor (officium mediatoris) stabilită prin lege încă din secolul al XV-lea. Această funcție este prezentată pe larg în capitolul „Mijlocitor între rege și țară” (p. 224–242). Autoarea analizează câteva momente mai importante ale funcției de mijlocitor, cum ar fi: „Mijlocire între Thököly Imre și Curtea de la Viena” (p. 225–230), „Mijlocire între principele Transilvaniei și Curtea de la Viena” (p. 230–232) și „Mijlocirea palatinală în timpul războiului de eliberare condus de Rákóczi” (p. 232–239).

Emma Iványi mai analizează câteva aspecte ale activității palatinului în capitolele „Rolul palatinului în Dietă” (p. 243–266), „Rolul palatinului în menținerea granițelor” (p. 267–270), „Rolul palatinului în restabilirea granițelor comitatelor” (p. 271–274). Un capitol interesant este și cel referitor la „Oficiul și cancelaria palatinală. Arhiva palatinală” (p. 312–322). Lucrarea se încheie prin analiza activității unor vice palatini, judecători provinciali palatinali, secretari și avocați palatinali (p. 323–396).

Anexele lucrării cuprind: „Lista palatinilor, locțiitorilor regali și locțiitorilor palatinali după 1526” (p. 399–400), „Funcții laice și ecleziastice în timpul palatinului Esterházy Pál (1681–1713)” (p. 401–405), „Ranguri înalte de la Curtea austriacă și asesorii oficiilor centrale, în timpul palatinului Esterházy Pál” (p. 406–407), „Cele mai importante date biografice ale palatinului Esterházy Pál și ale rudelor mai apropiate” (p. 408–412), „Arborele genealogic al familiei Esterházy” (p. 413–418), „Judecătorii provinciali (1681–1712)” (p. 419–420), „Comitatele, orașele și ținuturile care plăteau impozite” (p. 421–425), „Lista abrevierilor” (p. 426), „Indice de nume” (p. 427–437), „Indice de localități” (p. 438–449), și „Tabla de materii” (p. 450–460).

ECATERINA ANTON

„Slovenská archivistica”, XXV, Bratislava, 1990, nr. 1—2.

„Slovenská archivistika” (Arhivistica slovacă) pe anul 1990, nr. 1—2 se prezintă cu materiale diversificate ca problematică, un accent deosebit punându-se pe heraldică (Ladislav Vrtel), *Despre drapelele din stemele orașului Nitra*, (nr. 1, p. 35—46), Milan Hlinomaz, *Un episod necunoscut referitor la simbolurile de stat ale Cehoslovaciei*, (nr. 1, p. 47—55), apoi pe aspecte ale preluării arhivelor de la instituții de stat, pe relația dintre arhivistică și diplomatie, pe publicarea unor documente din colecții particulare (scrisori, mărturii etc.). Din multitudinea problemelor, atrag atenția studiul Martei Melniková *Indicele sistematic prescurtat a fondurilor arhivistice din Arhivele Statului din Slovacia* (nr. 1, p. 23—34) și al lui Zdenek Samberger, *Slovacia și restituirea arhivelor din Budapesta după anul 1918*, (nr. 2, p. 21—42).

Marta Melniková atrage atenția asupra necesității refacerii indicelui sistematic, ca urmare a introducerii sistemului informațional automat ca metodă de lucru. Aceasta presupune o revedere riguroasă a tuturor unităților arhivistice existente, ținând cont că pe teritoriul Slovaciei arhivele sînt împărțite în 6 grupe: 2 arhive centrale, 7 arhive regionale, 35 de arhive raionale, 2 arhive orașenești, fonduri personale și arhive ale întreprinderilor. Codul numeric (format din 3 cifre) marchează tipul de arhivă (ex. 101 — Arhiva centrală de stat a Slovaciei; 201 — Arhiva regională de stat Banská Bystrica; 301 — Arhiva capitalei Bratislava; 402 — Arhiva raională din Bardejov etc.). Codul alfabetic se referă la principalele problematici, fără a lua în

considerare perioadele istorice: ex. A — Statul, Administrația; B — Justiția; C — Armata, securitatea; D — Finanțele; E — Economia națională etc., în total 16 grupe de probleme mari, în interiorul cărora se pot distinge subprobleme, notate cu litere mici. A treia grupă de coduri, notate cu cifre arabe, reprezintă numărul colecției sau al fondului: ex. 204—0—001 Arhiva națională de stat din Kosice, Colecția de piese de teatru și opere muzicale. Autoarea consideră că acest sistem este nu numai ușor de reținut și de utilizat, dar este și accesibil nespecialiștilor.

În cel de al doilea studiu, Z. Samberger face un amplu istoric al demersurilor guvernului cehoslovac din timpul republicii conduse de Tomas G. Masaryk pentru recuperarea tuturor documentelor referitoare la istoria Slovaciei, existente în diverse arhive și colecții de pe teritoriul Ungariei: în spiritul clauzelor Tratatului de pace de la Trianon. Din păcate, toate demersurile guvernului cehoslovac au rămas fără rezultat, partea maghiară găsind tot felul de pretexte pentru a nu respecta angajamentele semnate, fapt ce-l determină pe autor să încheie articolul cu amărăciune: „prin aceasta, cerințele îndreptățite de a se restitui materialele arhivistice ale Slovaciei au rămas nesatisfăcute” (p. 38).

Cele două numere se încheie cu o serie de recenzii asupra principalelor materiale de istorie și arhivistică apărute între 1987—1989 și cu o revistă a revistelor de specialitate din lume.

DRAGOȘ ȘESAN

Abonați-vă la

REVISTA ARHIVELOR

Abonamentele se fac la oficiile și agențiile P.T.T.R. din toată țara și la filialele județene ale Arhivelor Statului.

PENTRU NUMERELE 1 ȘI 2/1992 PREȚUL UNUI ABONAMENT VA FI DE 25 LEI PE NUMĂR, PENTRU 3 ȘI 4/1992 URMÎND SĂ CREASCĂ LA 50 LEI PE NUMĂR. VÎNZAREA CU AMĂNUNTUL SE VA FACE LA PREȚUL DE 75/LEI EXEMPLAR PENTRU TOATE CELE PATRU NUMERE ALE ANULUI 1992. REVISTA POATE FI CUMPĂRATĂ DE LA SEDIILE DIRECȚIEI GENERALE ȘI ALE FILIALELOR JUDEȚENE ALE ARHIVELOR STATULUI.

Revista Arhivelor publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică și alte științe speciale ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe documente de arhivă, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informații bibliografice,

Autorii sînt rugați să trimită materialele în două exemplare dactilografiate la două rînduri, cu trimiterile infrapaginale numerotate în continuare și cu un scurt rezumat. Documentele trimise spre publicare trebuie să fie însoțite de reproduceri (fotocopii, xerox etc.).

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Articolele nepublicate nu se restituie.

Cititorii din străinătate se pot abona prin
RODIPET S.A., PO-BOX 33—57, telex 1195 sau
11034 fax 90-18.56.73—București, Piața Presei
Libere nr. 1, sector 1, România.

R. M. ISSN 0034—7043

Articles appearing in this journal are abstracted
and indexed in HISTORICAL ABSTRACT and
AMERICA—HISTORY AND LIFE.

C. 3655—S.C. „UNIVERSUL” S.A.
str. Brezoianu, nr. 23—25, București, România.

Din sumarul numărului următor:

- PAUL CERNOVODEANU** — 500 de ani de la descoperirea Americii de către Cristofor Columb.
- CONSTANTIN BURAC** — Hurmuzăcheștii și problema unității românești.
- VASILE MATEI** — Noi date privind atitudinea lui Alexandru Ioan Cuza față de mișcarea poloneză de eliberare.
- TUDOR MATEESCU** — Un document referitor la poetul Alexandru Sihleanu.
- ION DUMITRIU SNAGOV** — București, mai 1916, istoria unei mari, catastrofe eșuate.
- ION VITAN** — Colecția Vasile Adamachi.